

SUULLISEN KÄSITTELYN TALLENTAMINEN JA KÄSITTELYSTÄ
TEHDYN TALLENTEEN JULKAISEMINEN OIKEUDENKÄYNNIN
JULKISUUDEN NÄKÖKULMASTA

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Oikeusinformatiikka
Maisteritutkielma
Markus Heinänen
0415297
Kevät 2021

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Oikeudenkäynnin tallentaminen ja käsittelystä tehdyn tallenteen julkaiseminen oikeudenkäynnin julkisuuden näkökulmasta

Tekijä: Markus Heinänen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeusinformatiikka

Työn laji: Tutkielma Licensiaatintyö __

Sivumäärä: XVII+77

Vuosi: 2021

Tiivistelmä: Tämä tutkielma tarkastelee suullisen käsittelyn taltioimiseen ja käsittelystä tehdyn tallenteen julkaisemisen liittyvää lainsäädännöllistä kenttää Suomessa. Tutkielmassa käsitellään tallentamiseen ja julkaisemiseen liittyvää prosessi- ja rikosoikeudellista lainsäädäntöä suhteessa oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisen kanssa. Tutkielman tarkoituksena on ensinnäkin vastata siihen, miten oikeudenkäynnin tallentamista ja käsittelystä tehdyn tallenteen julkaisemista säännellään. Lainopin avulla tuotetaan kokonaisvaltainen kuva julkisuuteen, suullisen käsittelyn tallentamiseen ja käsittelystä tehdyn tallenteen julkaisemiseen liittyvästä oikeudellisesta kentästä. Oikeudenkäyntien julkisuutta koskevien lakien uudistuksen yhteydessä tavoitteeksi asetettiin oikeudenkäyntien julkisuuden lisääminen, sekä julkisuuden ja yksityiselämän suojan yhteensovittaminen, ja tässä tutkielmassa tallentamista ja julkaisemista käsitellään edellä mainittujen tavoitteiden kautta. Oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen ei saa johtaa merkittäviin yksityiselämän suojan loukkauksiin, eikä julkisuutta myöskään pidä rajoittaa tarpeettomasti, ja optimaalisessa tilanteessa molemmat perusoikeudet toteutuvat mahdollisimman laajasti.

Toisekseen tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten nykyistä lainsäädäntöä tulisi muuttaa, ja tutkielman loppupuolella metodi painottuu oikeuspoliittiseen, eli niin sanottuun *de lege ferenda* -tyyppiseen pohdintaan, jossa arvioidaan mahdollisia tulevia ratkaisumalleja. Luvatonta taltioiminen sekä oikeudenkäyntien tallentamis- ja julkaisutoiminta on viime vuosina ollut esillä mediassa, ja tässä yhteydessä ongelmallisena on nähty sekä lainsäädännön vanhanaikaisuus että luvatonta tallentamista koskevien sanktioiden puuttuminen.

Lainsäädäntöä tarkastelemalla on havaittavissa, ettei eri tallentamistapojen sallittavuutta voida ongelmattomasti perustella kaikkien tallennustapojen osalta perustella samoilla yksityiselämän suojaan ja oikeudenkäynnin häiriöttömään kulkuun liittyvillä seikoilla, ja tässä suhteessa juuri äänittämistä koskevan luvan edellytyksiä tulisi muuttaa tai jopa sallia äänittäminen kokonaisuudessaan niissä tapauksissa, kun yleisön läsnäoloa käsittelyssä ei ole rajoitettu. Lisäksi tutkielmassa tehtyjen havaintojen perusteella oikeudenkäynnin luvattoman tallentamisen puuttuminen kriminalisoinnilla ei lähtökohtaisesti ole kriminalisointiperiaatteiden nojalla perusteltavissa, ja kriminalisointi tarkoittaisikin merkittävää yksityiselämän suojan piirin laajennusta verrattuna nykyiseen rikoslakiin.

Avainsanat: julkisuus, suullinen käsittely, videokuvaus, äänittäminen, julkaiseminen, suoratoisto

Sisällysluettelo

LÄHTEET	V
KIRJALLISUUS	V
VIRALLISLÄHTEET	X
OIKEUSTAPAUKSET	XII
MUUT LÄHTEET	XIII
<i>Laatuhankkeet</i>	<i>XIII</i>
<i>Uutiset</i>	<i>XIV</i>
<i>Muut verkkolähteet</i>	<i>XIV</i>
LYHENTEET	XVII
1. JOHDANTO	1
1.1. OIKEUDENKÄYNTIEN TALTIOIMINEN JA JULKAISEMINEN SUOMESSA	1
1.2. TUTKIMUKSEN TARKOITUS, METODI JA RAKENNE	2
1.3. KESKEISET KÄSITTEET	4
2. OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUS	6
2.1. JULKISUUS IHMISOIKEUTENA.....	6
2.2. JULKISUUS PERUSTUSLAIN NÄKÖKULMASTA	7
2.3. JULKISUUSLAINSÄÄDÄNNÖN RAKENNE JA SOVELTAMISALA	8
2.4. JULKISUUS JA OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUSPERIAATE	10
2.5. KÄSITTELYJULKISUUS.....	12
2.5.1. <i>Läsnäolo-oikeus</i>	<i>12</i>
2.5.2. <i>Suljettu käsittely yleisissä tuomioistuimissa</i>	<i>14</i>
2.5.3. <i>Suljettu käsittely hallintotuomioistuimessa</i>	<i>17</i>
2.6. SALASSA PIDETTÄVÄN TIEDON ESITTÄMINEN JULKISESSA KÄSITTELYSSÄ	18
3. SUULLISEN KÄSITTELYN TALTIOIMINEN	19
3.1. YLEISET TUOMIOISTUIMET.....	19
3.1.1. <i>Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa</i>	<i>19</i>
3.1.2. <i>Taltiointiluvan ajallinen ja paikallinen ulottuvuus</i>	<i>21</i>
3.1.3. <i>Taltiointilupaa koskeva intressipunninta</i>	<i>22</i>
3.2. HALLINTOTUOMIOISTUIMET	23
3.3. TALLENTAMINEN JA JULKISUUS.....	24
3.4. TUOMIOISTUIMEN TOTEUTTAMA TALLENTAMINEN.....	26
3.4.1. <i>Kuulemisten äänittäminen ja siitä syntyneet tallenteet</i>	<i>26</i>
3.4.2. <i>Videotallenteet ja niihin rinnastettavat kuva- ja äänitallenteet</i>	<i>28</i>
3.5. OIKEUDENKÄYNTIIN OSALLISEN SUOSTUMUS TALLENTAMISLUVAN EDELLYTYKSENÄ	29
3.6. LUVATON TALTIOINTI PROSESSUAALISESTA NÄKÖKULMASTA.....	31
3.6.1. <i>Muodollinen prosessijohto ja kurinpitovalta</i>	<i>31</i>
3.6.2. <i>Järjestyssakko</i>	<i>32</i>
3.6.3. <i>Henkilön ottaminen säilöön</i>	<i>35</i>
3.7. TALTIOINTIA KOSKEVA RIKOSOIKEUDELLINEN VASTUU	36
3.7.1. <i>Salakatselu ja salakuuntelu</i>	<i>36</i>
3.7.2. <i>Rikoslain suhde YTJulkL:iin</i>	<i>38</i>
4. OIKEUDENKÄYNNISTÄ TEHDYN TALLENTEEN JULKAISEMINEN	41
4.1. JOHDANTO	41
4.2. YKSITYISELÄMÄÄ LOUKKAAVA TIEDON LEVITTÄMINEN	42
4.2.1. <i>Yleistä</i>	<i>42</i>
4.2.2. <i>Poikkeukset RL 24:8:n pääsäännöstä</i>	<i>46</i>

4.2.3.	<i>Oikeuskäytäntö</i>	48
4.2.4.	<i>RL 24:8:n soveltaminen oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaisemiseen</i>	51
4.3.	KUNNIANLOUKKAUS	52
4.4.	TIEDOTUSVÄLINEET	57
4.4.1.	<i>Lainsäädäntö ja itsesääntely</i>	57
4.4.2.	<i>Liveseuranta kirjoitetussa muodossa</i>	58
5.	NÄKÖKULMIA TALTIOINNIN JA JULKAISEMISEN VAIKUTUKSISTA	60
5.1.	VAIKUTUS OIKEUDENKÄYNNIN OSALLISIIN.....	60
5.2.	VAIKUTUS OIKEUDENKÄYNNIN YLEISÖÖN.....	64
5.3.	TALLENTAMINEN JA JULKAISEMINEN KANSAINVÄLISISSÄ JA KANSALLISISSA TUOMIOISTUIMISSA	65
5.3.1.	<i>Ylikansalliset tuomioistuimet</i>	65
5.3.2.	<i>Tallentamiseen myönteisesti suhtautuvat oikeusjärjestykset</i>	66
5.3.3.	<i>Pohjoismaisia näkökulmia</i>	68
5.4.	TALLENTAMINEN JA JULKAISEMINEN KRIMINALISOINTIPERIAATTEIDEN VALOSSA	70
6.	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	74

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio 2006

Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito: ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Helsinki 2006.

Borgida ym. 1990

Borgida, Eugene – Kenneth G. DeBono – Lee A. Buckman: Cameras in the Courtroom: The Effects of Media Coverage on Witness Testimony and Juror Perceptions. *Law and Human Behavior* 14, no. 5, 1990, s. 489–509. Saatavilla kirjautumalla maksulliseen palveluun: <http://www.jstor.org/stable/1393937>

Ervasti 2004

Ervasti: Kaijus: Oikeudenkäyntien televisiointi, *Lakimies* 4/2004 s. 699–705.

Edelstam 2001

Edelstam, Henrik: Offentlighet och sekretess i rättegång: principen om förhandlingsoffentlighet. Tukholma 2001.

Frände ym. 2017

Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenperä, Mikko: Prosessioikeus. Helsinki 2017. 5. uudistettu painos.

Frände ym. 2018

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Helsinki 2018. 4. uudistettu painos. E-Kirja. Saatavilla kirjautumalla maksulliseen palveluun: <https://www.editapublishing.fi/digikirja/37-7281-9>

Hakamies ym. 2004

Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Koskinen, Pekka – Lappi-Seppälä, Tapio – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka:

Rikosoikeus. Helsinki 2004. Päivittyvä E-Kirja. Luettu 10.10.2020 Saatavilla kirjautumalla maksulliseen palveluun: <http://fokus.almatalent.fi/teos/GAIBCXJTBF>

Harding 2006

Harding, Susan: Cameras and the need for unrestricted electronic media access to federal courtrrooms. Southern California Law Review, 69(2), s. 827–854. Saatavilla kirjautumalla maksulliseen palveluun: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/scal69&div=24&id=&page=>

Helminen ym. 2014

Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki 2014. 5. uudistettu painos. E-Kirja. Saatavilla kirjautumalla maksulliseen palveluun: <https://verkkokirjahylly.almatalent.fi/teos/CABBCXCTEB#>

Hirvonen 2020

Hirvonen, Ari: Konkreettinen oikeuslähdeoppi: normimateriaasta rakenteisiin ja ratkaisutoimintaan, Lakimies 7–8/2020 s. 954–971.

Hyttinen ym. 2019

Hyttinen, Tatu – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. Helsinki 2019. 3. uudistettu painos.

Husa 2010

Husa, Jaakko: Valkoista yksisarvista pyydystämässä vai mörköä paossa: "oikeaa oikeusvertailua"? Lakimies 5/2010 s. 700–718.

Johnson 2003

Johnson, Jeffrey: The entertainment value of trial: How media access to the courtroom is changing the american judicial process. Villanova Sports & Entertainment Law Journal, 10(1), s. 131–152. Saatavilla: <https://digitalcommons.law.villanova.edu/mslj/vol10/iss1/7> (viitattu 22.10.2020).

Jokela 2008

Jokela, Antti: Rikosprosessi. Turku 2008. 4. uudistettu painos.

Jokela 2015

Jokela, Antti: Pääkäsitely, todistelu ja tuomio. Oikeudenkäynti III. Helsinki 2015. 2. uudistettu painos.

Jokela 2016

Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin perusteet. Oikeudenkäynti I. Turku 2016. 3. uudistettu painos.

Jokela 2018

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. Turku 2018. 5. uudistettu painos.

Karhu 2003

Karhu, Juha: Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi, Lakimies 5/2003, s.789–807.

Kolehmainen 2016

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa: Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex Kirjat 2016, kokoomateos, s. 106–134.

Korkman – Väisänen 2014

Korkman, Julia – Väisänen, Tiina: Eräitä todistajan kertomuksen arviointiin liittyviä kipukohtia oikeuspsykologisen tiedon valossa, Defensor Legis 5/2014, s. 721–339.

Lassiter 1996

Lassiter, Christo: TV Or Not TV--That is the Question, Journal of Criminal Law & Criminology, Spring 1996 Vol. 86 (3), s. 928–1001. Saatavilla: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6882&context=jclc> (viitattu 22.10.2020).

Leppävirta 2020

Leppävirta, Liisa: EU-oikeuden uusilla tutkimuslähteillä, Lakimies 7–8/2020 s. 1060–1080.

Marder 2012

Marder, Nancy: The conundrum of cameras in the courtroom. Arizona State Law Journal, 44(4), 1489–1574. Saatavilla: <http://ssrn.com/abstract=1969115>

Melander 2002

Melander, Sakari: Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoittamisperiaatteet. Lakimies 6/2002, s. 938–961.

Melander 2008

Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Helsinki 2008.

Melander 2015

Melander, Sakari: Rikosoikeuden peruskysymyksiä. Helsinki 2015.

Melander 2019

Melander, Sakari: Rikos, julkisuus ja yksityisyyden suoja. Lakimies 7–8/2019, s. 953–983.

Mäenpää 2016

Mäenpää, Olli: Julkisuusperiaate. Helsinki 2016. 3. painos.

Mäenpää 2007

Mäenpää, Olli: Oikeudenkäynnin julkisuus hallintotuomioistuimissa. Helsinki 2007.

Männistö 2005

Männistö, Jarkko: Rikosprosessi ja oikeudenkäynnin julkisuuden monet kasvot. Teoksessa: Nuutila, Ari-Matti ja Pirjatanniemi, Elina (toim.): Rikos, rangaistus ja prosessi: juhlaulkaisu Eero Backman 1945 –14/5 – 2005 s. 202–213.

Mäntylä 2004

Mäntylä, Jorma: Journalistin etiikka. Helsinki 2004.

Neuvonen 2017

Neuvonen, Riku: Oikeus julkiseen tietoon. Helsinki

Neuvonen 2019

Neuvonen, Riku: Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet. Helsinki 2019. E-kirja. Saatavilla kirjautumalla maksulliseen palveluun: <https://kauppakamaritieto.fi/ammattikirjasto/teos/viestinta-ja-informaatio-oikeuden-perusteet> (viitattu 12.5.2020).

Nieminen 2020

Nieminen, Liisa: Ristiriitainen soft law – liian paljon vai liian vähän soft law'ta? Lakimies 7–8/2020 s. 1081–1103.

Niiranen ym. 2013

Niiranen, Valtteri – Sotamaa, Petteri – Tiilikka, Päivi: Sananvapauslaki: tulkinta ja käytäntö. Helsinki 2013.

Ojanen 2003

Ojanen, Tuomas: Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Helsinki 2003.

Pölönen – Virolainen 2003

Pölönen, Pasi – Virolainen, Jyrki: Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Helsinki 2003.

Rintala 2008

Rintala, Matti: Oikeudenkäynnin julkisuus – yleisissä tuomioistuimissa, Defensor Legis 3/2008, s. 361–371.

Rosenfeld 2010

Rosenfeld, Shelly: Will cameras in the courtroom lead to more law and order? a case for broadcast access to judicial proceedings. Criminal Law Brief, 6(1) 2010, s. 12–22. Saatavilla: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1050&context=clb>

Tapanila 2009

Tapanila, Antti: Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Helsinki 2009.

Tiilikka 2004

Tiilikka, Päivi: Kunnianloukkausrikoksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisrikoksen asianomistajan tunnistettavuudesta. Oikeus 4/2004, s. 462–466.

Tiilikka 2007

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja yksilön suoja: lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Helsinki 2007.

Tiilikka 2008

Tiilikka, Päivi: Journalistin sananvapaus. Juva 2008.

Tuori 2002

Tuori, Kaarlo: Oikeuden julkisuus. Oikeus 3/2002, s. 243–251.

Youm 2012

Youm Kyu Ho: Cameras in the Courtroom in the Twenty-First Century; The U.S. Supreme Court Learning from Abroad. Brigham Young University Law Review, vol 2012 no. 6, s. 1989–2032. Saatavilla: <https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2699&context=law-review>

Virallislähteet

HE 154/1990 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren pöytäkirjaa ja tuomiota koskevien säännösten uudistamisesta riita-asioissa. Helsinki 1990.

HE 30/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 1998.

HE 184/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi. Helsinki 1999.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lain-säädännön uudistamiseksi. Helsinki 2002.

HE 91/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi. Helsinki 2002.

HE 271/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta. Helsinki 2004.

HE 12/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2006.

HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2006.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2010.

HE 19/2013 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta. Helsinki 2013.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 2014.

HE 226/2020 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 25 luvun 9 §:n muuttamisesta. Helsinki 2020.

KM 2002:1. Komiteanmietintö 2002:1. Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietintö 7.2.2002.

LaVM 4/2000 vp. Lakivaliokunnan mietintö 4/2000 vp, hallituksen esityksestä yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.

LaVM 24/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö 24/2006 vp, hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 25/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö 25/2006 vp, hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

OM 2005:7. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:7. Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa.

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö 25/1994 vp, hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Diennet v. France, 18160/91, 26.9.1995.

T. v. The United Kingdom, 24724/94, 16.12.1999.

Sidabras and Džiautas v. Lithuania, 55480/00 & 59330/00, 27.7.2004.

P4 Radio Hele Norge ASA vs. Norway 76682/01, 6.5.2003.

Korkein oikeus

KKO 2000:54

KKO 2005:82

KKO 2005:136

KKO 2009:3

KKO 2013:70

KKO 2018:51

Hovioikeudet

Rovaniemen HO 21.8.2017, päätös 17/131448

Itä-Suomen HO 1.10.2019 t. 518

Hallinto-oikeudet

Kuopion HAO 23.12.2011 t. 11/0467/3

Eduskunnan oikeusasiamies

EOA 27.06.2001 nro. 2028/4/99: Päätös kanteluun oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamista koskevassa asiassa.

EOA 21.12.2011 nro. 3149/4/10: Päätös korkeimman oikeuden odotustilojen kuvaamiskieltoa koskevaan kanteluun.

Julkisen sanan neuvosto

Päätös 2409/a/SL/96

Muut lähteet

Laatuhankkeet

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke 2018

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraportteja XIII, 2018.

Saatavilla: https://oikeus.fi/hovioikeudet/rovaniemenhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_rovaniemenhovioikeus/liitteet_oikeus_hovioikeudet_rovaniemenhovioikeus/20E118ySn/Oukaraja_laaturap_XIII.PDF (viitattu 20.2.2020).

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007

Oikeudenkäynnin julkisuus. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke. Julkisuustyöryhmän raportti 19.10.2007/19.12.2007 (Sirpa Ahola, Jorma Brusila, Dan Frände, Pauliina Hermunen., Johanna Hervonen, Gisela Juutilainen, Erja Kalske, Leeni Kivalo, Eija Larinkoski, Juha Lehto, Matti Rintala, Risto Tikka). Saatavilla: https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/2007/aetNrYNI/Oikeudenkaynnin_julkisuus.pdf (viitattu

24.3.2020).

Uutiset

Yle Uutiset 4.11.2016. Rikosoikeuden professori: ”Oikeudenkäynnin luvattomasta taltioinnista koitui harmia ja hankaluuksia”. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-9269407> (viitattu 8.3.2020).

Yle Uutiset 11.1.2017. Harvinainen julkinen oikeudenkäynti: Sebastian Tynkkysen jutun käsittelyn saa tallentaa. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-9397381> (viitattu 8.3.2020).

Kaleva 12.01.2017. Maailma muuttuu, muuttuuko oikeusistuntojen kuvauskielto). Saatavilla: <https://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/maailma-muuttuu-muuttuuko-oikeusistuntojen-kuvauskielto/748691/> (viitattu 8.3.2020).

Muut verkkolähteet

EIT:n työjärjestys

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen työjärjestys, 2020. Saatavilla: https://www.echr.coe.int/documents/rules_court_eng.pdf (viitattu 20.10.2020).

ICC Regulations of the Court

ICC Regulations of the Court, tullut voimaan 2004, viimeksi muokattu ja hyväksytty 2018. Saatavilla: https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/Regulations-Court_2018Eng.pdf (viitattu 21.10.2020).

ICC Regulations of the Registry

ICC Regulations of the Registry, tullut voimaan 2006, viimeksi muokattu ja hyväksytty 2018. Saatavilla: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/RegulationsRegistryEng.pdf> (viitattu 20.10.2020).

Itkonen, Terhi: Taltiointi ja tallennus. Kielenhuollon tiedotuslehti Kielikello. Artikkelin
17/1974. Saatavilla: <https://www.kielikello.fi/-/taltiointi-ja-tallennus> (viitattu 14.3.2020).

Ministry of Justice

Ministry of justice: Proposals to allow the broadcasting, filming and recording of selected
court proceedings, 2012. Saatavilla: [https://assets.publishing.service.gov.uk/govern-
ment/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217307/broadcasting-filming-recording-
courts.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217307/broadcasting-filming-recording-courts.pdf) (viitattu 20.10.2020).

MTV3:n tiedote 14.1.2004: Halme-oikeudenkäynti MTV3+ palvelussa. Saatavilla:
<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/halme-oikeudenkaynti-mtv3-palvelussa/1805518> (viitattu
23.3.2020).

Prop 2018/19:81

Regeringens proposition 2018/19:81. Stärkt ordning och säkerhet i domstol. Saatavilla:
[https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/starkt-ordning-och-saker-
het-i-domstol_H60381](https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/starkt-ordning-och-saker-het-i-domstol_H60381) (viitattu 27.10.2020)

Prop. 2019/20:88

Regeringens proposition 2019/20:88. Ett förbud mot spridning av bilder från rättegångar. Saa-
tavilla: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2020/03/prop.-20192088/>
(viitattu 26.10.2020).

Sanastokeskus TSK ry:n TEPA termipankki. Termin ”taltio” määritelmä. Saatavilla:
<https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/taltio> (viitattu 14.3.2020).

Sanastokeskus TSK ry:n TEPA termipankki. Termin ”suoratoisto” määritelmä. Saatavilla:
<https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/suoratoisto> (viitattu 14.3.2020).

Sisäministeriön tiedote 53/2020. Sisäministeriö asetti työryhmän maalittamisen vastaisten toimien tehostamiseksi. Julkaistu 26.5.2020. Saatavilla: <https://intermin.fi/-/sisaministerio-asetti-tyoryhman-maalittamisen-vastaisten-toimien-tehostamiseksi> (viitattu 20.10.2020).

VN 2020:3

Illman, Mika: Järjestelmällinen häirintä ja maalittaminen – Lainsäädännön arviointia. Valtioneuvoston selvitys 2020:3.

Yhdistyneen kuningaskunnan oikeusministeriön tiedote 16.1.2020. Saatavilla: <https://www.gov.uk/government/news/cameras-to-broadcast-from-the-crown-court-for-first-time> (viitattu 23.10.2020).

Yhdistyneen kuningaskunnan oikeusministeriön tiedote 12.3.2020. Saatavilla: <https://www.gov.uk/government/news/court-of-appeal-to-live-stream-family-cases> (viitattu 23.10.2020).

Lyhenteet

Dstl	domstolloven (LOV-1915-08-13-5)
EIS, ihmisoikeussopimus	yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, Sops 18–19/1990
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
HaO	hallinto-oikeus
Hallintoprosessilaki	laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
HTJulkL	laki oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa 381/2007
Julkisuuslaki	laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999
JSN	Julkisen sanan neuvosto
KKO	korkein oikeus
KP-sopimus	kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskeva kansainvälinen yleissopimus ja siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja yksilövalituksista, SopS 7–8/1976
OK	oikeudenkäymiskaari 4/1734
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
RB	Rättegångsbalk (1942/740)
RL	rikoslaki 39/1889
Sananvapauslaki	laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
YTJulkL	laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007

1. Johdanto

1.1. Oikeudenkäyntien taltioiminen ja julkaiseminen Suomessa

Perinteisesti yleisö on saanut informaatiota oikeudenkäynneistä sekä niiden tuloksista välillisesti, eli tiedotusvälineiden kautta.¹ Digitalisaation ja älylaitteiden lisääntymisen myötä käsitys organisoidusta julkaisijasta viestin välittäjänä on kuitenkin muuttunut vanhanaikaiseksi, sillä nykyään kenellä tahansa on mahdollisuus saavuttaa laajakin yleisö.² Videoaineiston julkaiseminen onkin aikaisemmin tapahtunut pääsääntöisesti vain television välityksellä, mutta digitalisaation ja älypuhelimien yleistymisen sekä tiedonsiirtonopeuksien kasvun myötä lähes kenellä tahansa on mahdollisuus videoidun materiaalin reaaliaikaiseen julkaisemiseen, eli suoratoistamiseen. Oikeudenkäyntien julkaisuutta koskeva lainsäädäntö on uudistettu vuonna 2007, jolloin tavoitteena on ollut muun muassa oikeudenkäyntien julkisuuden lisääminen sekä tiedotusvälineiden mahdollisuuksien edistäminen tosiasiallisen julkisuuden toteuttajina.³ Tiedotusvälineiden kautta tapahtuvan julkisuuden etuna voidaan nähdä suuremman yleisön saavuttaminen, mutta julkisuus tapahtuu välillisesti toimittajan kautta, jolloin uutisoinnissa voi heijastua esimerkiksi toimittajan oma tulkinta⁴. Yksi tapa minimoida tällaisia välillisen käsittelyjulkisuuden ongelmia on seurata oikeudenkäynnistä tehtyä tallennetta.

Tutkimukseni keskittyy käsittelyn taltioimiseen ja käsittelystä tehdyn tallenteen julkaisemisen arviointiin oikeudellisesta näkökulmasta. Luvatonta taltioiminen sekä oikeudenkäyntien tallentamis- ja julkaisutoiminta on viime vuosina ollut esillä mediassa,⁵ ja tässä yhteydessä ongelmallisena on nähty sekä lainsäädännön vanhanaikaisuus että luvatonta tallentamista koskevien sanktioiden puuttuminen. Suomessa oikeudenkäyntien julkaisuutta koskevien lakien uudistamisen jälkeen oikeudenkäyntien tallentamiseen ja julkaisemiseen liittyvää oikeustieteellistä keskustelua ja tutkimusta on ollut verrattain vähän, ja aiheeseen liittyvä oikeustieteellinen tutkimus ja keskustelu on keskittynyt pitkälti tiedotusvälineiden toteuttaman käsittelyjulkisuuden eri osaluille. Viime vuosina on kuitenkin esimerkiksi Ruotsissa säädetty useampi oikeudenkäynnin

¹ Välittömän ja välillisen käsittelyjulkisuuden jaosta ks. Virolainen – Pölönen 2003 s. 292–293, laajemmin välillisestä käsittelyjulkisuudesta ks. Tapanila 2007, s. 17–22.

² Neuvonen 2019, s. 42.

³ HE 12/2006 vp, s. 1.

⁴ Ks. rikosjournalismin ongelmista Tiilikka 2008, s. 184–188.

⁵ Yle uutiset: Harvinainen julkinen oikeudenkäynti: Sebastian Tynkkysen jutun käsittelyn saa tallentaa, <https://yle.fi/uutiset/3-9397381> ja Kaleva: Maailma muuttuu, muuttuuko oikeusistuntojen kuvauskielto? <https://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/maailma-muuttuu-muuttuuko-oikeusistuntojen-kuvauskielto/748691/>, sekä luvatonta tallentamista koskien ks. Yle Uutiset: Rikosoikeuden professori: "Oikeudenkäynnin luvattomasta taltioinnista koitui harmia ja hankaluuksia" <https://yle.fi/uutiset/3-9269407> (viitattu 8.3.2020).

tallentamiseen ja julkaisemiseen liittyvä säännös,⁶ joissa on kiinnitetty huomiota myös tiedotusvälineiden ja yksityishenkilöiden välisiin eroihin.

Tutkimukseni näkökulma on viestintäoikeudellinen, sillä se mahdollistaa useamman vakiintuneen oikeudenalan rajat ylittävän tarkastelun.⁷ Oikeudenkäyntien taltioimista säännellään lähtökohtaisesti prosessioikeudellisesti, kun taas käsittelystä tehdyn tallenteen julkaisemisella on esimerkiksi yksityiselämän suojan kautta rikosoikeudellinen ulottuvuus. Esimerkiksi oikeudenkäynnin luvaton ja oikeudeton tallentaminen voidaan nähdä prosessioikeudellisena ongelmana, jolloin se vaikuttaa oikeudenkäynnin sujuvuuteen ja häiriöttömyyteen, mutta myös rikosoikeudellisena ongelmana, jolloin korostuvat yksityiselämän suojaamiseen liittyvät seikat. Viestintäoikeudellisen näkökulman avulla voidaan muodostaa kokonaiskuva, jossa huomioidaan relevanttien oikeusalojen erityispiirteet. Tutkielmassa ei käsitellä tallenteiden tekijänoikeudellisia kysymyksiä, eikä tutkimuksen rajallisuuden vuoksi myöskään EU:n yleistä tietosuoja-asetusta⁸ (GDPR), vaikka oikeudenkäynnin tallentaminen ja julkaiseminen on itsessään asetuksen mukaista henkilötietojen käsittelyä.

1.2. Tutkimuksen tarkoitus, metodi ja rakenne

Tutkielman tarkoituksena on ensinnäkin vastata siihen, miten oikeudenkäynnin tallentamista ja käsittelystä tehdyn tallenteen julkaisemista säännellään. Tutkimuksen luvuissa 2–4 hyödynnetään lähtökohtaisesti lainopillista, eli voimassa olevaa oikeutta systematisoivaa ja tulkitsevaa lähestymistapaa. Lainopin avulla pyritään tuottamaan kokonaisvaltainen kuva julkisuuteen, suullisen käsittelyn tallentamiseen ja käsittelystä tehdyn tallenteen julkaisemiseen liittyvästä oikeudellisesta kentästä. Siihen kuuluu olennaisena osana systematisointi- ja tulkintakannanottojen tekeminen tallentamisen ja julkaisemisen sääntelystä oikeuslähdeopin⁹ mukaisesti. Tutkielmassa noudatan lähtökohtaisesti Aulis Aarnion kehittämää ns. ”perinteistä

⁶ Esimerkiksi rättegångsbalk (1942:740) 5:9b ja 5:9d.

⁷ Neuvonen 2019, s. 18

⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus).

⁹ Ks. Aarnio 2006, s. 336–338, Tuori 2003, s. 43–49

oikeuslähdeoppia”¹⁰, kuitenkin lisäksi tunnistaen luonnollisesti EU-oikeuden ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden etusijan, sekä perus- ja ihmisoikeuksien vahvistuneen aseman.¹¹

Oikeudenkäyntien julkisuutta koskevien lakien uudistuksen yhteydessä tavoitteeksi asetettiin oikeudenkäyntien julkisuuden lisääminen, sekä julkisuuden ja yksityiselämän suojan yhteensovittaminen¹², ja tutkielmassa pyritäänkin arvioimaan lainsäädäntöä näiden tavoitteiden toteutumisen kautta. Julkisuutta käsitellään luvussa 2, jossa määritellään tarkemmin mitä julkisuus on ja minkälaisia tavoitteita ja tehtäviä julkisuus palvelee. Kuten luvussa ilmenee, julkisuus käsitteenä on suhteellisen laaja, ja tässä tutkielmassa luonnollisesti painopiste on käsittelyjulkisuuden toteutumistavoissa. Asiakirjajulkisuutta käsitellään siltä osin kuin se liittyy tuomioistuimen itse tekemien tallenteiden luovuttamiseen.

Tallentamista käsitellään luvussa 3 ja siinä määritellään oikeudenkäyntien tallentamiseen liittyvät oikeudelliset raamit sekä rikos- että prosessioikeuden näkökulmista. Luvun tarkoituksena on kattavasti määritellä tallentamisen oikeudelliset edellytykset, ja tarkastella keinoja, joilla luvattomaan tai oikeudettomaan tallentamiseen voidaan puuttua. Tallentamisen jälkeen on tarkoituksenmukaista käsitellä julkaisemista, ja luku 4 käsittelee julkaisemiseen liittyvää lainsäädäntöä ja muuta sääntelyä. Luvussa pyritään muodostamaan kuva sallittavan julkaisemisen rajoista suhteessa oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaisemiseen. Sallittavan julkaisemisen ydinalue koostuu varsin kattavasta rikosoikeudellisesta sääntelystä, joka lähtökohtaisesti perustuu yksilön kunnian ja yksityiselämän suojaamiseen. Luvussa käsitellään lisäksi tiedotusvälineitä koskevaa lainsäädäntöä ja tiedotusvälineiden itsesääntelyä.

Kun tallentamiseen ja julkaisemiseen liittyvä oikeudellinen kenttä on kartoitettu, on tutkielman tarkoituksena vastata kysymykseen siitä, miten nykyistä lainsäädäntöä tulisi muuttaa. Lainsäädännön kokonaiskuvan muodostaminen ja nykyisen sisällön analysoiminen on välttämätöntä, jotta voidaan luoda perusteltuja kannanottoja tulevan lainsäädännön kannalta. Tutkielman loppupuolella metodi painottuu oikeuspoliittiseen, eli niin sanottuun *de lege ferenda* -tyyppiseen pohdintaan, jossa arvioidaan mahdollisia tulevia ratkaisumalleja.¹³ Tätä tarkoitusta noudattaen luvussa 5 käsitellään tallentamisen ja julkaisemisen vaikutuksia, ja punnitaan niitä 2–4 lukujen sisältöä vasten. Päämääränä on muodostaa johdonmukaisia kannanottoja mahdollisista

¹⁰ Hirvonen 2020, s. 958.

¹¹ Oikeuslähdeoppi ei Karhun mukaan huomioi riittävästi ihmis- ja perusoikeuksien vahvistunutta asemaa. Ks. Karhu 2003, s. 789–807.

¹² HE 13/2006 vp, s. 15–16 ja HE 12/2006 vp, s. 14.

¹³ Kolehmainen 2015, s. 3.

lainmuutostarpeista ja tulevasta lainsäädännöstä. Tässä tarkoituksessa painottuvat tallentamisen ja julkaisemisen vaikutuksien arvioiminen, sekä oikeusvertailun, oikeusperiaatteiden hyödyntäminen.

Oikeusvertailevassa osuudessa hyödynnetään *Jaakko Husan* kehittämien oikeusvertailun asteiden ensimmäisen asteen vertailua, jossa pyritään etsimään malleja oman oikeuden kehittämiseen ja kritiikkiin.¹⁴ Tätä tavoitetta silmällä pitäen oikeusvertailevassa osuudessa ensinnäkin käsitellään tallentamiseen ja julkaisemiseen pääsääntöisesti myönteisesti suhtautuvia oikeusjärjestelmiä ja tuomioistuimia kontrastina omalle, oikeudenkäyntien tallentamiseen ja julkaisemiseen pääsääntöisesti pidättyvästi suhtautuvalle oikeusjärjestelmällemme. Tämän lisäksi on käytännöllistä analysoida myös omaa oikeuskulttuuriamme lähellä olevia oikeusjärjestelmiä, eli pohjoismaisia naapurimaitamme Ruotsia ja Norjaa, ja sitä kuinka näissä järjestelmissä säännellään tallentamista ja julkaisemista painottaen erityisesti sääntelyn eroja.

1.3. Keskeiset käsitteet

Yleisöllä voi riippuen kontekstista olla useampia merkityksiä, ja tässä esityksessä tulee kiinnittää huomiota termin yhteydessä käytettyyn kontekstiin. Oikeustieteessä termillä yleisö on suhteellisen vakiintunut merkitys ja se tarkoittaa ennalta määräämätöntä ihmisjoukkoa.¹⁵ Termillä voi olla myös lakikohtainen merkitys, sillä esimerkiksi laissa sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä yleisö on määritelty vapaasti valikoituvaksi viestin vastaanottajien joukoksi (sananvapauslaki 2.1.1). Tässä tutkimuksessa yleisöllä tarkoitetaan lisäksi oikeudenkäynnin kontekstissa niitä henkilöitä, jotka eivät ole oikeudenkäynnin asian osallisia. Merkitykset ovat jossain määrin päällekkäisiä, ja käsitteen merkityssisältö selviää käytetystä asiayhteydestä.

Oikeudenkäyntien julkisuutta koskevilla laeilla on tallentamista koskevien pykälien¹⁶ otsikoissa käytetty termiä *taltiointi*¹⁷. Taltioinnilla tarkoitetaan äänen ja kuvan tallentamista ja siirtämistä teknisin menetelmin. Taltiointi kattaa tallentamisen lisäksi myös äänen tai kuvan siirtämisen teknisin menetelmin. *Tallentaminen* on äänittämistä, valokuvaamista tai videointia,

¹⁴ Husa 2010, s. 715.

¹⁵ Neuvonen 2019, s. 29.

¹⁶ Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 21 § (2007/370) ja laki oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa 14 § (2007/381).

¹⁷ Tässä tutkimuksessa käytetään selvyuden vuoksi lainsäätäjän käyttämää termistöä. Kielihuollon tiedotuslehti Kielikello on kritisoinut ”taltiointi” -termin käyttöä. Ks. <https://www.kielikello.fi/-/taltiointi-ja-tallennus> (viitattu 14.3.2020).

kun taas taltiointi voi olla esimerkiksi äänen siirtämistä puhelinverkossa, radiointia, televisiointia tai suoratoistamista. Tulee huomata, että taltioitaessa muodostuva tallennetun tiedon kokonaisuus ei ole ”taltio” vaan tallenne, sillä vanhahtava termi ”taltio” viittaa päätöksestä tai toimituskirjasta jäävään toisteseen¹⁸.

Sanastokeskus TSK määrittelee *suoratoiston* tai *striimauksen* tiedon siirroksi ja käytöksi yhtäaikaaisesti niin, että käyttö aloitetaan ennen kuin tieto on kokonaan siirretty vastaanottajalle.¹⁹ Suoratoistaminen sisältyy taltioinnin käsitteeseen silloin, kun siirretään kuvaa, ääntä tai molempia. Suoratoistamista voidaan hyödyntää muun muassa internetin välityksellä tapahtuvan kuvan ja äänen siirtämisessä, ja se mahdollistaa tapahtuman taltioinnin ja julkaisemisen lähes reaaliaikaisesti. Esimerkiksi Facebookin, Periscopopen ja Twitchin kaltaiset palvelut antavat kenelle tahansa mahdollisuuden kuvata videota ja siirtää sen reaaliaikaisesti verkkoon muiden katseltavaksi esimerkiksi älypuhelimien välityksellä.

¹⁸ Sanastokeskus TSK ry:n termipankki TEPA, <https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/taltio> (viitattu 14.3.2020).

¹⁹ Sanastokeskus TSK ry:n termipankki TEPA, <http://www.tsk.fi/tepa/fi/haku/suoratoisto> (viitattu 14.3.2020).

2. Oikeudenkäynnin julkisuus

2.1. Julkisuus ihmisoikeutena

Oikeudenkäynnin julkisuuden kannalta keskeinen perusnormi on Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artikla, joka takaa jokaiselle oikeuden julkiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä oikeudenkäynnin julkisuudella on kaksoismerkitys: se tarkoittaa sekä käsittelyn yleisöjulkisuutta että oikeutta tulla kuulluksi asianmukaisesti oikeudenkäynnissä.²⁰

Oikeus julkiseen oikeudenkäyntiin ei ole ehdoton, ja EIS 6 artiklan mukaan lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi. Rajoittaminen voi tapahtua myös nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta. Oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittaminen on edellä mainittujen edellytysten puitteissa mahdollista myös kansallisessa lainsäädännössä.²¹

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on katsonut *Diennet*-tapauksen kohdalla, että ammatillisuuden ja potilaan yksityiselämän suoja ovat hyväksyttäviä perusteita julkisuuden rajoittamiselle, mutta käsittelyä ei voida automaattisesti määrätä salaiseksi, vaan päätös tulee tehdä tapauskohtaisen olosuhteiden arvioinnin perusteella.²² Tapauksessa *T. v. The United Kingdom* kaksi kymmenvuotiasta poikaa pahoinpitelivät 2-vuotiaan kuoliaaksi ja jättivät ruumiin rautatiekiskoille. Oikeudenkäynti herätti kiinnostusta median ja yleisön keskuudessa, eikä yleisön läsnäoloa käsittelyssä rajoitettu. EIT katsoi EIS 6 artiklan 1 kohtaa rikutun, ja että oikeudenkäynnin julkisuutta olisi tullut rajoittaa alaikäisen asianosaisen suojaamiseksi.²³

EIS:n ohella oikeudenkäynnin julkisuudesta on määräyksiä muissa kansainvälisissä sopimuksissa. Oikeus julkiseen oikeudenkäyntiin sisältyy YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia

²⁰ Mäenpää 2007, s. 25.

²¹ Mäenpää 2007, s. 26.

²² *Diennet v. France* (1995), kohta 34.

²³ *T. v. The United Kingdom* (1999), kohta 84–85.

oikeuksia koskevan sopimuksen (KP-sopimus) 14 artiklaan sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklaan. Perusoikeuskirjan 51 artiklan mukaan perusoikeuskirjan määräykset koskevat EU:n toimielimiä, elimiä ja laitoksia, ja jäsenvaltioita silloin kun ne soveltavat EU-oikeutta. KP-sopimuksen merkitys suhteessa EIS 6 artiklaan ja EIT:n oikeuskäytäntöön on kuitenkin pieni, johtuen esimerkiksi kontrollimekanismin puuttumisesta ja jäsenvaltioiden oikeuskulttuureiden erilaisuudesta.²⁴ Perusoikeuskirjan merkitys suhteessa EIT:n oikeuskäytäntöön on vähäinen, sillä se ei sisällä siihen nähden poikkeavia piirteitä.²⁵

2.2. Julkisuus perustuslain näkökulmasta

Perustuslain 21 §:ssä säädetään oikeusturvasta. PL 21.2:n mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeena on muun muassa oikeus julkiseen käsittelyyn, joka turvataan lailla. Oikeudenkäynnin julkisuus on perusoikeus, joka julkisen vallan on PL 22 §:n nojalla taattava. Perustuslain säännöksenä oikeus julkiseen oikeudenkäyntiin on etusija-asemassa lain, asetuksen tai muun lakia alemmanasteisen säännöksen soveltamistilanteissa, kun tällainen säännös on ilmeisessä ristiriidassa oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan oikeuden kanssa (PL 106 § ja PL 107 §) Perusoikeusmyönteinen tulkinta tarkoittaa, että ristiriidat perustuslain ja lain säännösten välillä on poistettavissa tulkinnalla. Tuomioistuinten tulee valita laintulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista ja poistaa perustuslain kanssa ristiriidassa olevat vaihtoehdot.²⁶

Muut perusoikeudet voivat myös vaikuttaa siihen, miten laajasti oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu. Oikeudenkäynnin julkisuus voidaan nähdä osana PL 12.2 §:n julkisuusperiaatteen toteuttamista, jota täsmennetään PL 21 §:ssä.²⁷ Perustuslain 12.2 §:n mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömyyden vuoksi lailla erikseen rajoitettu, ja jokaisella on oikeus saada tieto tällaisesta asiakirjasta tai tallenteesta. Syyttömyysolettamasta on säädetty EIS 6 artiklassa, ja sen on vakiintuneesti katsottu kuuluvan PL 21 §:n takeisiin oikeusturvasta.²⁸ Syyttömyysolettama on

²⁴ Tapanila 2009, s. 46.

²⁵ Mäenpää 2007, s. 27.

²⁶ PeVM 25/1994 vp, s. 4. Ks. Ojanen 2003, s. 78, Pölonen – Virolainen 2003, s. 78–79, Mäenpää 2007, s. 505.

²⁷ Melander 2019, s. 960.

²⁸ HE 309/1999 vp, s. 74. Melander 2019, s. 967.

yhteydessä oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumiseen, ja vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten ja mitä viranomaisen rikoksen esitutkinnasta tiedottaa.

Julkisuutta rajoittavana tekijänä on erityisesti merkitystä yksityiselämän suojalla (PL 10 §), niin ikään henkilökohtainen turvallisuuden (PL 7 §) ja elinkeinovapauden (PL 15 §) voivat edellyttää oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamista. Henkilökohtainen turvallisuus on yhteydessä todistajan tai asianomistajan suojaan. Elinkeinovapautteen liittyvät yritys- ja liikesalaisuudet on myös otettava huomioon oikeudenkäynnin julkisuuden laajuutta punnittaessa.²⁹ Kahden perusoikeuden välinen ristiriita tulisi ratkaista niin, että kumpikin perusoikeus toteutuu mahdollisimman laajasti. Perusoikeudet ovat hierarkkisesti samalla tasolla, mutta yksittäisessä jännitetilanteessa painavammaksi arvioitu perusoikeus saa etusijan kevyemmäksi katsottuun perusoikeuteen nähden.³⁰ Mikäli se ei ole mahdollista, tulisi perusoikeuksien ydinalueen suoja turvata niin, ettei perusoikeuteen kohdistuva rajoitus muodostu suhteettomaksi.³¹

2.3. Julkisuuslainsäädännön rakenne ja soveltamisala

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (YTJulkL, 370/2007) ja laki oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa (HTJulkL, 281/2007) sisältävät keskeiset oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat säännökset. Kahden erillisen lain säätäminen on perusteltua, sillä niissä käsiteltävien asioiden laatu ja luonne eroavat toisistaan, ja yleisissä tuomioistuimissa suullisen käsittelyn julkisuudella on vakiintuneesti ollut korostunut asema, toisin kuin hallintotuomioistuimissa, joissa asiakirjajulkisuudella on ollut merkittävä asema.³² Molempien lakien systematiikka on kuitenkin samankaltainen.³³

YTJulkL sisältää säännökset oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta valtakunnanoikeudessa, korkeimmassa oikeudessa, hovioikeudessa, käräjäoikeudessa, työtuomioistuimissa ja sota-oikeudessa. Lakia sovelletaan myös niihin markkinaoikeudessa käsiteltäviin asioihin, joihin ei sovelleta hallintolainkäyttölakia.³⁴ YTJulkL rajoittuu oikeudenkäynnin

²⁹ Mäenpää 2016, s. 337.

³⁰ Ojanen 2003, s. 66–67.

³¹ Mäenpää 2007, s. 33.

³² Erillisten lakien säätämisen perusteista tarkemmin ks. LaVM 24/2006 vp, s. 3 ja LaVM 25/2006 vp, s. 2.

³³ Mäenpää 2007, s. 39.

³⁴ Hallintolainkäyttölaki 286/1996 on kumottu lailla oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 808/2019.

julkisuutta koskeviin kysymyksiin, eikä sääntelee esimerkiksi oikeudenkäyntiaineiston julkaisemista.³⁵

HTJulkL sisältää hallinto-oikeuksia koskevat säännökset oikeudenkäynnin julkisuudesta. Hallintotuomioistuimilla tarkoitetaan hallinto-oikeutta, korkeinta hallinto-oikeutta ja vakuutusoi-keutta. HTJulkL:n säännökset koskevat myös markkinaoikeutta ja muutoksenhakuasioita käsittelemään perustettua lautakuntaa silloin, kun asian käsittelyssä sovelletaan oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia (808/2019).

Molemmat lait kattavat oikeudenkäyntien julkisuuden kannalta keskeiset julkisuuden osa-alueet, eli perustietojen, oikeudenkäyntiasiakirjojen, suullisen käsittelyn sekä ratkaisun julkisuuden. Lisäksi ne sisältävät oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat menettelysäännökset. HTJulkL 3 §:n mukaan *asiakirjojen julkisuuteen* sovelletaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (julkisuuslaki, 621/1999), siltä osin kuin HTJulkL:ssa ei toisin säädetä. YTJulkL:ssa on säädetty asiasta asiakirjajulkisuutta laajemmin, sillä yleisissä tuomioistuimissa sovelletaan julkisuuslakia siltä osin, kuin siitä ei YTJulkL:ssa toisin säädetä (YTJulkL 2.3 §). Julkisuuslaki kytkeytyy PL 12.2 §:n perusoikeuteen viranomaistoiminnan julkisuudesta, ja itse julkisuuslaki sääntelee viranomaisten asiakirjojen ja muiden tietoaineistojen julkisuutta ja salassapitoa sekä tiedon antamista asiakirjasta ja siihen liittyvää menettelyä.

Oikeudenkäyntien julkisuuslakien erot liittyvätkin asiakirjajulkisuuteen sekä käsittelyjulkisuuteen. Oikeudenkäyntiasiakirjojen osalta YTJulkL:ssa irtaudutaan osittain viranomaisten toiminnan julkisuutta koskevasta sääntelystä.³⁶ HTJulkL:n asiakirjojen julkisuutta ja salassapitoa koskeva sääntely nojautuu pitkälti julkisuuslakiin. Hallintotuomioistuimissa käsittelyn julkisuutta voidaan rajoittaa, jos käsittelyssä esitetään julkisuuslain nojalla salassa pidettävä asiakirja tai tieto, kun taas yleisissä tuomioistuimissa julkisuuden rajoittaminen on määritelty yleistä lainkäyttöä koskevilla asiasisältöisillä erityissäännöksillä.³⁷

³⁵ HE 13/2006 vp, s. 10.

³⁶ OM 2005:7, s. 28.

³⁷ Mäenpää 2007, s. 38 ja Tapanila 2009, s. 52.

2.4. Julkisuus ja oikeudenkäynnin julkisuusperiaate

YTJulkL 1 §:n mukaan oikeudenkäynti ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia, jollei siinä tai muussa laissa toisin säädetä.³⁸ Oikeudenkäynnin julkisuus voidaan jaotella perustietojen julkisuuteen (diaarijulkisuus), asiakirjajulkisuuteen, käsittelyjulkisuuteen sekä ratkaisujulkisuuteen.³⁹ Oikeudenkäynnin julkisuudesta voidaan edelleen erotella ns. yleisö- ja asianosaisjulkisuus. Oikeudenkäynnin julkisuus tarkoittaa yleisemmin yleisön oikeutta saada tietoja oikeudenkäynnistä ja olla läsnä asian käsittelyssä (*yleisöjulkisuus*). Yleisöjulkisuus toteutuu yleensä tiedotusvälineiden kautta. Oikeudenkäynnin osapuolella on sama oikeus (*asianosaisjulkisuus*), joka kytkeytyy asianosaisen oikeuteen tulla kuulluksi asiassa.⁴⁰ Se on osa kontradiktorisuuden periaatetta, johon kuuluu myös oikeus esittää omat vaatimukset, väitteet ja todisteet, ja kuullutella vastapuolen todistajia.⁴¹ Asianosaisjulkisuuteen kuuluu asianosaisen oikeus olla läsnä muulta yleisöltä suljetussakin käsittelyssä.⁴²

Oikeudenkäyntien taltioiminen liittyy erityisesti käsittelyjulkisuuteen. Käsittelyjulkisuudella tarkoitetaan jokaisen oikeutta seurata suullista käsittelyä ja olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä.⁴³ Oikeuskirjallisuudessa käsittelyjulkisuus on jaettu välittömään ja välilliseen käsittelyjulkisuuteen. Välitön käsittelyjulkisuus toteutuu henkilön ollessa läsnä oikeudenkäynnissä ja tehden siitä itse havaintoja, kun taas välillinen käsittelyjulkisuus toteutuu tiedotusvälineiden kautta (*mediajulkisuus*)⁴⁴. Mediajulkisuus ei kuitenkaan välttämättä koske pelkästään käsitteilyä, vaan se ulottuu kaikille julkisuuden osa-alueille, kuten tuomioistuimen ratkaisuihin ja asiakirjajulkisuuteen.⁴⁵ Tässä suhteessa tulee myös huomioida mediajulkisuuden erillisyys muista julkisuuden osa-alueista, eli esimerkiksi YTJulkL:n nojalla julkinen asiakirja ei välttämättä ole tiedotusvälineiden julkaistavissa.⁴⁶ Välillisen julkisuuden rasitteena on, että esimerkiksi käsittelyä seuraavan toimittajan toteuttamaan sanomalehti uutisointiin heijastuu hänen tulkintansa, käsityksensä ja arvonsa.⁴⁷ Toisaalta tällaisessa tapauksessa toimittajalla myös

³⁸ Vrt. HTJulkL 1 §: ”Oikeudenkäynti ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia, jollei tässä laissa toisin säädetä.”

³⁹ HE 13/2006 vp, s. 4. Rintala on korostanut julkisuuden eri osa-alueiden itsenäistä luonnetta (ns. nelikenttäajattelu) ks. Rintala 2008, s. 362–363.

⁴⁰ HE 12/2006 vp, s. 18 & HE 13/2006 vp, s. 4.

⁴¹ Tapanila 2009, s.23.

⁴² Pölönen – Virolainen 2003, s. 292.

⁴³ HE 12/2006 vp, s. 18 & HE 13/2006 vp, s. 4.

⁴⁴ Pölönen – Virolainen 2003, s. 293 & Tapanila 2009, s. 16.

⁴⁵ Tapanila 2009, s. 17–18.

⁴⁶ HE 184/1999 vp, s. 32: ”...asiakirjan julkisuus ei automaattisesti anna oikeutta esittää joukkotiedotusvälineissä asiakirjaan sisältyvää yksityiselämää koskevaa tietoa.”

⁴⁷ Ks. Tapanila 2009 s. 17.

mahdollisuus pelkästään käsittelyssä ilmi tulleiden seikkojen lisäksi pyrkiä laajempaan ja informatiivisempaan uutisointiin.

Oikeudenkäynnin seuraaminen videotallenteelta on luonteeltaan lähellä välitöntä käsittelyjulkisuutta, sillä henkilöllä on mahdollisuus tehdä itse havaintoja oikeudenkäynnin kulusta. Toisaalta videotallenteen seuraaminen ei toteuta puhtaasti välitöntä käsittelyjulkisuutta, sillä nyansoidummin voidaan ajatella, että esimerkiksi kamerakulmilla ja kuvattavien kohteiden valinnalla pystytään vaikuttamaan siihen, miltä oikeudenkäynti näyttää videotallenteen katsojalle.⁴⁸ Oikeudenkäynnissä läsnä oleva henkilö päättää itse, kohdistaaako huomionsa esimerkiksi todistajaan, mutta oikeudenkäyntiä taltioiva henkilö tekee kyseiset päätökset katsojan puolesta.⁴⁹ Riski oikeudenkäynnin kulun vääristymisestä videotallentamisessa on vähäisempi verrattuna perinteiseen tiedotusvälineiden toteuttamaan kirjalliseen oikeudenkäyntiuutisointiin, kun otetaan huomioon, että perinteisessä kirjoitetussa uutisoinnissa toimittaja kirjoittaa niistä seikoista, joita hän on itse havainnoinut, ja toisekseen hän päättää itse mitä ja miten hän havaitsemistaan seikoista kirjoittaa.

Julkisuutta voidaan jaotella sen tehtävien kautta. Oikeuskirjallisuudessa on nähty oikeudenkäynnin julkisuudella olevan erilaisia tehtäviä, joita voidaan kutsua myös julkisuuden funktioiksi. Lainkäytön ja erityisesti oikeudenkäynnin suullisen käsittelyn osalta merkitystä on kontrollifunktiolla ja informaatiofunktiolla. Kontrollifunktio sisältää yleisön mahdollisuuden valvoa lainkäyttöviranomaisen toimintaa, jolloin mahdollisuus ja oikeus kritiikkiin ehkäisee viranomaisia menettelemästä lainvastaisesti.⁵⁰

Informaatiofunktio perustuu ihmisten tietoisuuteen lainkäytön sisällöstä, joka voidaan nähdä myös laajemmin tietoisuutena yhteiskunnan toimivuudesta. Tietoisuus lainkäytöstä ja lainsoveltamisesta osaltaan edistää ymmärrystä aineellisten normien sisällöstä ja ehkäisee norminrikkomista.⁵¹ Informaatiofunktio perustuukin lähtökohtaisesti ajatukseen julkisuuden tehtävästä ensisijaisesti kasvattaa ja sivistää ihmisiä, jolloin korostuu ymmärrys yhteiskunnan ja tässä tapauksessa erityisesti lainkäytön toiminnasta ja toimivuudesta.

⁴⁸ Edelstam 2001, s. 489.

⁴⁹ Harding 1996, s. 831.

⁵⁰ Frände ym. 2017, s. 141.

⁵¹ Frände ym. 2017, s. 142.

Suullisella käsittelyn julkisuudella on merkitystä myös legitimititeettifunktion kautta, sillä oikeudenkäyntien julkisuus edistää luottamusta tuomioistuimiin ja lainkäytön asianmukaisuuteen. Luottamus tuomioistuimiin ja niiden ratkaisuihin perustuu laillisen ja oikeudenmukaisen toiminnan lisäksi siihen, että myös ulkopuolisella on mahdollisuus arvioida ja todeta toiminnan oikeellisuus. Oikeudenmukainen ja läpinäkyvä toiminta vahvistaa tuomioistuimen legitimitetteitä. Oikeusvarmuus ja oikeusturva edellyttävät, että tuomioistuimen toiminta ja päätökset ovat ennustettavia. Ennustettavuuden edellytyksenä on, että toiminnasta ja päätöksistä on saatavissa tietoa.⁵²

Suullisella käsittelyllä tarkoitetaan YTJulkL 3.1 §:n 2 kohdan mukaisesti pääkäsittelyä, valmisteluistuntoa, katselmusta tai muuta oikeudenkäyntitilaisuutta, jossa asianosaisella on oikeus olla läsnä tai jossa kuullaan jotakuta henkilökohtaisesti. Suullinen käsittely tarkoittaa siten kaikkea muuta kuin asian kirjallista käsittelyä sekä tuomioistuimen neuvottelua, joka tarkoittaa tuomioistuimen jäsenten ja esittelijän ratkaisun tekemistä varten käymiä neuvotteluja (YTJulkL 3.1 §:n 4 kohta).

YTJulkL 14.1 § osoittaa käsittelyjulkisuuden pääsäännön, jonka mukaan suullinen käsittely on julkinen, jos tuomioistuin ei YTJulkL 15 §:n nojalla määrää, että suullinen käsittely toimitetaan yleisön läsnä olematta (suljettu käsittely). Suullisen käsittelyn julkisuus (käsittelyjulkisuus) on olennainen oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamistapa, sillä se mahdollistaa asianomaisten ja yleisön osallistumisen oikeudenkäyntiin. Se poikkeaa kirjallisesta menettelystä, johon asianomaisilla tai yleisöllä ei ole oikeutta osallistua. Kun suullisen käsittelyn kulkua pystytään havainnoimaan, myös oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta pystytään arvioimaan.

2.5. Käsittelyjulkisuus

2.5.1. Läsnäolo-oikeus

YTJulkL 14.2 §:n mukaan jokaisella on oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä, ellei YTJulkL:ssa tai muussa laissa toisin säädetä. Hallintotuomioistuinten osalta HTJulkL 10.1 § on sisällöltään identtinen YTJulkL:n vastaavaan säädökseen nähden. Säädösten mukaan

⁵² Mäenpää 2016, s. 9–11. ks. Frände ym. 2017, s. 140–141.

läsnäoloa voidaan rajoittaa tietyin edellytyksin alle 15-vuotiaiden osalta sekä ruuhkan välttämiseksi tai todistajan tai kuultavan suojelemiseksi.

Tuomioistuin voi kieltää alle 15-vuotiaan läsnäolon asian käsittelyssä, jos läsnäolosta voi olla hänelle haittaa (YTJulkL 20.2 § ja HTJulkL 13.2 §). Läsnäolon rajoittaminen voi kohdistua myös vain osaan suullista käsittelyä. YTJulkL:n esitöiden mukaan tällaista haittaa voi olla esimerkiksi väkivaltarikosten yksityiskohtiin perehtymisestä tai vanhempien keskinäisten riitojen seuraamisesta.⁵³

YTJulkL 20.1 §:n mukaan tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) 17:17.1:ssa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. OK 17:17.1:n henkilöpiiriin kuuluvat nykyinen ja entinen aviopuoliso, nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen alenevassa tai ylenevässä polvessa tai vastaavanlainen sukulaisuuden tai läheisyyden perusteella rinnastuva henkilö. Suojan tarpeelle tulee olla konkreettinen syy, eikä yleisön läsnäolon rajoittamiseen tule suostua vain todistajan mukavuussyistä. Tuomioistuin voi poistaa vain todistajaa tai kuultavaa uhkaavat henkilöt, tai jos se on välttämätöntä uhkan poistamiseksi, koko yleisön. Uhka voi kohdistua kuultavan henkilön lisäksi tämän läheisiin tai perheeseensä. Yleisön läsnäolon rajoittaminen ei siten edellytä, että suojattava henkilö olisi oikeudenkäyntitilaisuudessa edes läsnä.⁵⁴

YTJulkL 17.1 §:n nojalla tuomioistuimen puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa käsittelyssä, jos se on tarpeen tungoksen välttämiseksi. Puheenjohtaja on muutoinkin velvollinen valvomaan järjestyksen noudattamista OK 14:6:n nojalla. Puheenjohtajan rajoittaessa yleisön määrää on hänen otettava huomioon tiedotusvälineiden edustajien riittävä pääsy istuntosaliin.⁵⁵ Tiedotusvälineiden läsnäolon priorisoiminen on perusteltua, sillä niiden osallistuminen oikeudenkäyntiin toteuttaa julkisuutta laajemmassa määrin kuin muiden yleisön jäsenten.⁵⁶

Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan (2028/4/99) katsonut, ettei oikeudenkäyntiä seuraamaan tulleita voida kehottaa kertomaan henkilöllisyyttään. Todistustarkoituksessa kuultavien selvittäminen on hyväksyttävää, mutta nimien tiedusteleminen ei ole tarpeen tämän

⁵³ HE 13/2006 vp, s. 61.

⁵⁴ HE 13/2006 vp, s. 60.

⁵⁵ HE 13/2006 vp, s. 60.

⁵⁶ Tapanila 2009, s. 134.

selvittämiseksi. Oikeudenkäynnissä läsnä olevan ei siis pääsääntöisesti ole tarpeen selvittää henkilöllisyyttään tai perustella läsnäoloaan. Tuomioistuimella on kuitenkin oikeus tiedustella henkilön ikää, jotta alle 15-vuotiaan läsnäolo voidaan tarvittaessa kieltää YTJulkL 20.2 §:n nojalla.⁵⁷

2.5.2. Suljettu käsittely yleisissä tuomioistuimissa

Suullinen käsittely rikos- ja riita-asiassa voidaan toimittaa kokonaan tai osittain yleisön läsnä olematta. YTJulkL 15 §:ssä säädetään edellytyksistä, joiden nojalla julkisesta käsittelystä voidaan poiketa. YTJulkL:n myötä pakolliset suljetun käsittelyn edellytykset poistuivat, ja nykyisen lain 15 §:n edellytykset ovat tuomioistuimen harkinnassa.⁵⁸ YTJulkL 15.1 §:n mukaan tuomioistuin voi asiaan osallisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos:

- 1) asian julkinen käsittely todennäköisesti vaarantaisi valtion ulkoista turvallisuutta taikka aiheuttaisi merkittävää vahinkoa tai haittaa Suomen kansainvälisille suhteille tai edellytyksille toimia kansainvälisessä yhteistyössä;
- 2) asiassa esitetään arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista;
- 3) asiassa esitetään 9 §:ssä salassa pidettäväksi säädetty tai 10 §:n nojalla salassa pidettäväksi määrätty oikeudenkäyntiasiakirja taikka ilmaistaan muussa laissa salassa pidettäväksi säädetty tieto, jonka julkinen käsittely todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty;
- 4) julkinen käsittely voisi vaarantaa turvapaikanhakijan tai tämän läheisen turvallisuutta;
- 5) alle 18-vuotias on syytteessä rikoksesta ja suljettu käsittely ei olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua;
- 6) asiassa kuullaan alle 15-vuotiasta tai henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, tai rikosasiassa kuullaan henkilöä, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu; taikka (8.1.2016/13)
- 7) oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetystä todistamiskiellosta huolimatta henkilö veloitetaan todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja taikka mainitussa luvussa

⁵⁷ HE 13/2006 vp, s. 51.

⁵⁸ HE 13/2006 vp, s. 51.

säädetyistä kieltäytymisoikeudesta huolimatta henkilö suostuu todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esineen tai asiakirjan.⁵⁹

YTJulkL 15 §:n luettelo on tyhjentävä. Tuomioistuimet eivät siis voi vapaasti harkita julkisuuden rajoittamista edes asianosaisen pyynnöstä. Luettelon lainkohdat on kuitenkin kirjoitettu sellaiseen muotoon, että se antaa tuomioistuimille julkisuuden rajoittamista koskevaa harkintavalttaa.⁶⁰

Lainkohdan mukaan tuomioistuin voi asianosaisen pyynnöstä tai erityisestä muusta syystä päättää suljetusta käsittelystä. Suljettua käsittelyä voi pyytää myös todistaja tai muu kuultava. Lain esitöiden mukaan on perusteltua asettaa ensisijaisesti asianosaiselle vastuu suljetun käsittelyn toteuttamisesta edellyttämällä asianosaiselta suljetun käsittelyn pyytämistä, sillä suljetun käsittelyn perusteena on usein yksityisyyden suoja. Tuomioistuin voi prosessijohdon puitteissa tarvittaessa tiedustella asianosaiselta, pyytääkö hän asian käsittelyä suljettuna. Asianosaiset eivät voi kuitenkaan sopia suljetusta käsittelystä, vaan tuomioistuin harkitsee suljetun käsittelyn edellytysten voimassaolon.⁶¹

Tuomioistuin voi myös erityisestä syystä muulloinkin päättää asian suljetusta käsittelystä. Eri-tyinen syy voisi olla esimerkiksi kolmannen henkilön tai tahon etu taikka yhteiskunnallinen intressi. Tuomioistuin voi määrätä asian käsiteltäväksi suljetuin ovin, vaikka asianosaiset toivoisivat asian käsittelyä julkisesti. Suljetun käsittelyn määrääminen ei tarkoita automaattisesti koko käsittelyn pitämistä suljettuna, vaan käsittelyn pitämistä tarpeellisilta osin yleisön läsnä olematta.⁶²

YTJulkL 21 §:ssä taltioiminen on kielletty epäsuorasti. Sanamuodon mukaan taltioiminen on sallittu *julkisessa* käsittelyssä, ja siten suljettu käsittely rajautuu sallittavan taltioimisen ulkopuolelle. Siten muun kuin tuomioistuimen toimesta tapahtuva äänen ja kuvan tallentaminen ja siirtäminen suljetussa käsittelyssä ei ole sallittua.⁶³ Huomionarvoista on, että julkisuuslakien uudistusta käsittelevässä oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietinnössä ehdotettiin, että

⁵⁹ Suljetun käsittelyn edellytyksistä tarkemmin ks. HE 13/2006 vp, s. 55–58; Jokela 2008, s. 387–391 ja Tapanila 2009, s. 163–179.

⁶⁰ Tapanila 2009, s. 160.

⁶¹ HE 13/2006 vp, s. 51.

⁶² HE 13/2006 vp, s. 51–52.

⁶³ HE 13/2006 vp, s. 62.

taltiointia koskeva lupa voitaisiin myöntää sille, joka saa olla suljetun asian käsittelyssä läsnä.⁶⁴ Ehdotus on ongelmallinen suljetun käsittelyn tarkoituksen vuoksi, sillä suljetusta käsittelystä tehty tallenne voi julkaistuna tai muulla tavoin väärinkäytettynä vahingoittaa niitä oikeushyviä, joita suljetulla käsittelyllä yritetään suojata ja kumota suljetun käsittelyn tarkoituksen. Toisaalta tällainen tallenne voisi osaltaan edistää asianosaisen oikeusturvaa, mikäli hän myöhemmin esimerkiksi valitusprosessin yhteydessä hyödyntää tallennetta tarkistamalla tai oikaisemalla asian suulliseen käsittelyyn liittyviä seikkoja.

YTJulkL 16 §:ssä säädetään pakkokeinoasioiden julkisuudesta. Pykälän 2 momentin mukaan vangitsemista, matkustuskieltoa ja todisteiden esittämistä koskevassa asiassa voidaan toimittaa suljettu käsittely tutkinnallisista syistä, epäillyn pyynnöstä tai jos tuomioistuin muutoin katsoo siihen olevan tarvetta. Vastoin epäillyn pyyntöä julkinen käsittely saadaan toimittaa vain painavasta syystä.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että säännöksessä tarkoitettu painava syy asian käsittelemiseksi julkisena voi olla asian yhteiskunnallinen merkitys. Julkisen edun nojalla asia voidaan siis käsitellä julkisesti vastoin epäillyn tahtoa. On myös korostettu, että käsittelyn julkisuutta koskevan harkinnan pääpaino tulisi kohdistaa itse tekoon, ei epäillyn henkilöön.⁶⁵ Käsittely voidaan määrätä julkiseksi myös, jos sen katsotaan olevan epäillyn edun mukaista. Tällainen sinänsä poikkeuksellinen ratkaisu voi koskea esimerkiksi tilanteita, joissa julkisuuden kautta halutaan kohdistaa oikeudenkäyntiin ulkopuolista kontrollointia.⁶⁶

Suljetussa käsittelyssä saavat olla läsnä asianosaiset sekä heidän avustajansa ja edustajansa. Läsnäolo-oikeus on lisäksi niillä, joiden läsnäoloa tuomioistuin pitää tarpeellisena (YTJulkL 17.1 §). Lainkohdan nojalla voidaan sallia esimerkiksi tulkin, tukihenkilön tai vartijan läsnäolo suljetussa käsittelyssä.⁶⁷

YTJulkL 17.2 §:n mukaan yleisön läsnäoloa ei saa rajoittaa enempää kuin on tarpeen suojaavien etujen turvaamiseksi. YTJulkL 15 §:n nojalla suljettu käsittely voidaan tarpeellisin osin toimittaa yleisön läsnä olematta, kun taas YTJulkL 17.2 §:n nojalla on mahdollista sallia osittainen yleisön läsnäolo suljetussa käsittelyssä. Läsnäolo voidaan sallia henkilöiltä, joiden läsnä-

⁶⁴ KM 2002:1, s. 106.

⁶⁵ Helminen ym. 2014, s. 690.

⁶⁶ Ks. Tapanila 2009, s. 209.

⁶⁷ HE 13/2006 vp, s. 57.

olo ei loukkaisi niitä etuja, joiden suojaksi suljettu käsittely on määrätty. Esimerkiksi ei ole välttämättä perusteltua rajoittaa asianosaisen perheenjäsenen läsnä-oloa käsittelyssä, joka on määrätty pidettäväksi yleisön läsnä olematta yksityisyyden suojaan liittyvillä perusteilla.⁶⁸

2.5.3. Suljettu käsittely hallintotuomioistuimessa

Suljetusta käsittelystä hallintotuomioistuimissa säädetään HTJulkL 11 §:ssä, jonka 1 momentin mukaan suljetun käsittelyn edellytyksenä on, että käsittelyssä esitetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain tai muun lain mukaan salassa pidettävä tieto tai asiakirja. Hallintotuomioistuin voi kuitenkin päättää, että käsittely on julkinen, mikäli se on tarpeen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi.

Lisäksi hallintotuomioistuin voi oikeudenkäynnin osapuolena olevan yksityisen asianosaisen pyynnöstä järjestää käsittelyn yleisön läsnä olematta (HTJulkL 11.2 §). Edellytyksenä on, että julkisesta käsittelystä on asianosaiselle erityistä haittaa ja suljettu käsittely edistää tuomioistuimen tiedonsaantia asiassa. Suljettua käsittelyä ei voida kuitenkaan määrätä asianosaisen pyynnöstä huolimatta, mikäli yleinen tai yksityinen etu edellyttää julkista käsittelyä.

HTJulkL 11 §:n suljetun käsittelyn edellytykset voidaan nähdä laajempänä YTJulkL:n edellytykset, sillä suljettu käsittely on hallintotuomioistuimissa mahdollinen, kun asiassa esitetään julkisuuslaissa tai muussa laissa salassa pidettäväksi säädetty tieto tai asiakirja. YTJulkL:ssa ei samanlaista säännöstä ole, vaan salassapidon edellytykset on listattu YTJulkL 15 §:ssä (ks. 2.5.2). Hallintotuomioistuimessa käsittely on yleensä suljettu, kun esitetään salassa pidettävä tieto tai asiakirja, kun taas yleinen tuomioistuin päättää erikseen suljetusta käsittelystä asianosaisen pyynnöstä tai erityisestä syystä.⁶⁹

HTJulkL 12 §:n nojalla suljetussa käsittelyssä saavat olla läsnä oikeudenkäynnin osapuolet ja heidän edustajansa ja avustajansa, sekä päätöksen tehneen hallintoviranomaisen edustajat ja avustajat. Lisäksi hallintotuomioistuin voi sallia läsnäolon henkilöille, joiden läsnäoloa se pitää

⁶⁸ HE 13/2006 vp, s. 57–58. Esimerkiksi oikeustieteen opiskelijan läsnäoloa ei voida säännöksen perusteella sallia, sillä käsittelyn tai oikeustieteen opintojen kannalta läsnä-olo ei ole painavasti perusteltavissa.

⁶⁹ Mäenpää 2007, s. 190.

tarpeellisena. HTJulkL 12 § vastaa sinällään YTJulkL 17 §:n säännöstä, mutta siinä on huomioitu hallintolainkäyttöasian käsittelyyn tyypillisesti osallistuvat tahot.⁷⁰

YTJulkL 17.2 §:n mukaan yleisön läsnäoloa suljetussa käsittelyssä voidaan rajoittaa siltä osin kuin se on tarpeen suojattavien etujen turvaamiseksi. HTJulkL:ssa ei ole vastaavaa säännöstä, mutta lain esitöiden mukaan käsittelyssä voisi olla läsnä sellaisia henkilöitä, joiden läsnäolo ei loukkaa niitä etuja, joiden vuoksi suullisessa käsittelyssä esitettävät tiedot on säädetty salassa pidettäväksi.⁷¹

2.6. Salassa pidettävän tiedon esittäminen julkisessa käsittelyssä

Julkisessa käsittelyssä saa esittää suullisesti tai apuvälineiden avulla YTJulkL 9 §:ssä salassa pidettäväksi säädetyn tai YTJulkL 10 §:n nojalla salassa pidettäväksi määrätyn tiedon siinä laajuudessa, kuin se asian käsittelemiseksi on tarpeellista (YTJulkL 19 §). YTJulkL 9.1 § 5 kohdassa tarkoitettuja tietoja ei saa käsitellä julkisesti, ellei siihen ole erityisen painavaa syytä.⁷² Yksistään se seikka, että asiakirja sisältää salassa pidettävää tietoa, ei oikeuta suljetun käsittelyn pitämiseen.⁷³ Säännöksen nojalla on siten tietyin edellytyksin mahdollista esittää salassa pidettävästä asiakirjasta tieto julkisessa käsittelyssä.

YTJulkL 9 ja 10 §:n sekä muun lain nojalla salassa pidettäväksi säädetyn tiedon esittäminen edellyttää suljetun käsittelyn toimittamista, kun tiedon julkinen käsittely aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty (YTJulkL 15.1 § 3 kohta). YTJulkL 9 ja 10 §:n nojalla salassa pidettävä tieto on tavallisesti riittävä edellytys toimittaa suljettu käsittely niiltä osin, kuin kyseistä tietoa käsitellään suullisessa käsittelyssä.⁷⁴ YTJulkL 19 §:n käyttöala jääkin suhteellisen kapeaksi.

Myös tallentamisen vaikutukset tulisi huomioida YTJulkL 19 §:n mukaisissa tilanteissa. Tuomioistuimen tulee huomioida, ettei salassa pidettävien tietojen julkisesta käsittelystä voisi aiheutua merkittävää haittaa vahinkoa niille eduille, joiden suojaksi se on säädetty.

⁷⁰ Ks. HE 12/2006 vp, s. 34.

⁷¹ HE 12/2006 vp, s. 34.

⁷² Säännös viittaa julkisuuslakiin, jonka tarkoituksiin tietoihin kuuluvat muun muassa eräiden henkilöiden, kuten todistajien salassa pidettävät yhteystiedot sekä tieto asianomistajan pyynnöstä saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta (julkisuuslaki 11.2 §:n 7 ja 7 a kohta sekä 24.1 §:n 31 ja 31 b kohta).

⁷³ HE 13/2006 vp, s. 59.

⁷⁴ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, s. 31.

Tuomioistuimen tulisi lisäksi tiedustella asianosaisen mielipidettä siitä, kuinka laajalti salassa pidettävien tietojen käsittely julkisessa käsittelyssä on tarpeellista.⁷⁵ Tässä suhteessa tuomioistuimen tulisi tallentamislupaa arvioidessaan myös tiedustella asianosaisen mielipidettä salassa pidettävien tietojen esittämisestä, ja arvioida tallentamisesta mahdollisesti aiheutuvaa haittaa tai vahinkoa.

3. Suullisen käsittelyn taltioiminen

3.1. Yleiset tuomioistuimet

3.1.1. Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

YTJulkL 21 § käsittelee suullisen käsittelyn taltiointia. Taltiointi on säännöksen mukaan valokuvaamista, nauhoittamista tai muulla tavalla äänen ja kuvan tallentamista ja siirtämistä teknisillä menetelmin. Taltioinnin tulee tapahtua oikeudenkäynnin puheenjohtajan luvalla ja hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti. YTJulkL 21.2 §:n mukaisesti puheenjohtaja voi sallia tallentamisen ennen oikeudenkäynnin alkua tai tuomioistuimen ratkaisua julkistettaessa, mikäli tallentaminen ei:

- 1) haittaa asianosaisen tai muun kuultavan yksityisyyden suojaa, eikä se vaaranna hänen turvallisuuttaan;
- 2) eikä luvan epäämiseen ole muuta 1 kohtaan verrattavaa painavaa syytä.

Lupa muilta osin voidaan myöntää, mikäli tallentamisesta ei ole haittaa käsittelyn häiriöttömälle kululle ja oikeudenkäyntiin osalliset antavat siihen suostumuksensa (YTJulkL 21.3 §). Hallituksen esityksen mukaan säännös koskee ensisijaisesti tiedotusvälineiden toteuttamaa oikeudenkäynnin valokuvaamista ja televisiointia, mutta koskee myös yksityishenkilöitä.⁷⁶ Tavanomaisesti tiedotusvälineiden edustajat saavatkin luvan kuvata ennen käsittelyn aloittamista.

YTJulkL 21 § ei koske tuomioistuimia, jotka tavallisesti äänittävät asianosaisten, asiantuntijoiden ja todistajien kertomukset, jotka mahdollistavat esimerkiksi todistajanlausuntojen

⁷⁵ HE 13/2006 vp, s. 59.

⁷⁶ HE 13/2006 vp, s. 62.

kuuntelemisen myöhemmin tuomiota laadittaessa tai myöhemmin muutoksenhakutuomioistuinten käsitellessä asiaa.⁷⁷

Aikaisemmasta laista poiketen YTJulkL:ssa on huomioitu oikeudenkäynnin eri vaiheet. Suullisen käsittelyn taltioimisen sallimista koskevat edellytykset ovat lievemmat, kun taltioiminen tapahtuu ennen käsittelyn alkua tai kun tuomioistuin julistaa ratkaisun. Tallentaminen ennen käsittelyn alkua tai ratkaisua annettaessa voidaan sallia, jos tallentaminen ei merkittävästi haittaa yksityisyyttä tai vaaranna asianosaisen tai kuultavan turvallisuutta, eikä siihen ole muuta vastaavaa painavaa syytä. Tällainen syy voisi olla esimerkiksi syytetyn alaikäisyys. Lisäksi taltiointia voidaan rajoittaa tilanteessa, joissa tuomioistuin päättää pitää julkisen käsittelyn, vaikka suljettua käsittelyä koskevat edellytykset olisivat käsillä.⁷⁸ Siten perusteita tallentamisen kieltämiseen YTJulkL 21.2 §:n tarkoitetuissa tapauksissa on harvoin.⁷⁹

Lupa tallentamiseen *käsittelyn kuluessa* voidaan myöntää, jos YTJulkL 21.2 §:n edellytykset ovat olemassa, eikä tallentamisesta ole haittaa suullisen käsittelyn häiriöttömälle kululle ja oikeudenkäyntiin osalliset antavat siihen suostumuksensa (YTJulkL 21.3 §). Kun lupa taltioimiseen on myönnetty, tulee sen tapahtua puheenjohtajan ohjeiden mukaisesti, eli puheenjohtajan osoittamana aikana ja hänen määräämällään tavallaan. Säännöksessä oikeudenkäyntiin osallisella tarkoitetaan oikeudenkäynnin asianosaisia ja muita tallentamisen aikana kuultavia henkilöitä.⁸⁰ Oikeudenkäyntiin osallisia asianosaisten lisäksi ovat siten esimerkiksi todistajat ja asiantuntijat.

Lain esitöiden mukaan säännöksen tarkoittama häiriö voidaan ymmärtää varsin laajasti: metelin tai mekaanisen häiriön lisäksi se voi olla muuta toimintaa, joka vaikuttaa häiritsevästi oikeudenkäynnissä esiintyvien käyttäytymiseen.⁸¹ *Tapanilan* mukaan tuomioistuimen tulisi suhtautua pidättyvästi taltioinnin kieltämiseen vain siitä syystä, että se voi vaikuttaa häiritsevästi oikeudenkäynnin osallisen käyttäytymiseen, ja ainakin tiedustella tällaisen henkilön kantaa tallentamiseen. Tallennettava henkilö pystyy itse parhaiten arvioimaan taltioinnin vaikutuksen itseensä ja päättämään suostumuksen antamisesta.⁸² Tulee myös huomata, että tuomioistuimet

⁷⁷ Tapanila 2009, s. 139.

⁷⁸ HE 13/2006 vp, s. 62.

⁷⁹ Ks. Tapanila 2009, s. 143–144.

⁸⁰ HE 13/2006 vp, s. 62.

⁸¹ HE 13/2006 vp, s. 62.

⁸² Tapanila, 2009, s. 144.

äänittävät kuulemiset joka tapauksessa (OK 22:6.1) huolimatta siitä, miten tuomioistuimen toteuttama tallentaminen vaikuttaa kuultavan käyttäytymiseen.

Asianosainen saa hakea erikseen muutosta tuomioistuimen YTJulkL:n nojalla antamaan ratkaisuun samassa järjestyksessä kuin pääasiassa annettuun ratkaisuun (YTJulkL 33.1). Lain esitöiden mukaan puheenjohtajan tai tuomioistuimen prosessijohdollisiin ratkaisuihin, kuten valokuvaamisen rajoittamiseen tai tungoksen aiheuttamiin järjestelyihin sovellettaisiin yleisiä säännöksiä muutoksenhausta, eivätkä ne olisi YTJulkL 33 §:ssä tarkoitettuja ratkaisuja.⁸³ Edellä mainittuihin ratkaisuihin ei siten erikseen saisi hakea muutosta (OK 25:1.3).

3.1.2. Taltiointiluvan ajallinen ja paikallinen ulottuvuus

YTJulkL 21 § koskee lähtökohtaisesti suullista käsittelyä, mutta lupa tallentamiseen voidaan myöntää ennen asian käsittelyn alkua. Eduskunnan oikeusasiamies on 21.12.2010 antamassa päätöksessään⁸⁴ ottanut kantaa siihen, kohdistuvatko YTJulkL 21 §:n kuvaamiskieltoa koskevat säännökset oikeussalin lisäksi oikeuden aulatiloihin ja odotushuoneeseen. Oikeustoimittajat ry oli pyytänyt kantelussaan oikeusasiamieheltä ratkaisua siihen, oliko ennen asian käsittelyä annettu oikeussalia ja sen odotustiloja koskeva valokuvauskielto lainmukainen. Kuvauskiellon määränneen puheenjohtajan mukaan tavoitteena oli asianomistajan syyttömyysolettaman suojaaminen.

Oikeusasiamies katsoi YTJulkL 21 §:n koskevan vain tuomioistuimen salia, sekä muuta oikeudenkäynnin käsittelypaikkaa. Säännöksen termi ”ennen käsittelyn alkua” tarkoittaa ajallisesti välittömästi suullisen käsittelyn alkamista edeltävää hetkeä. Ajallisesti ja paikallisesti valokuvauskielto koskee siis itse oikeudenkäyntitilaisuutta, eikä taltiointia oikeussalin ulkopuolella voida kieltää.⁸⁵

Tuomioistuin voi toimittaa kiinteän omaisuuden, paikan tai muun kohteen sekä esineen, jota ei voida hankaluudetta toimittaa tuomioistuimeen, osalta katselmuksen. YTJulkL 21 §:n säännökset koskevat varsinaisen oikeudenkäyntitilaisuuden lisäksi myös katselmusta, ja taltiointia

⁸³ HE 13/2006 vp, s.79.

⁸⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen päätös korkeimman oikeuden odotustilojen kuvaamiskieltoja koskevaan kanteluun (dnro 3149/4/10)

⁸⁵ Oikeusasiamies viittasi ratkaisussaan myös oikeuskirjallisuuteen, sillä Tapanila on aikaisemmin päätenyt oikeusasiamiehen ratkaisun kanssa samanlaiseen johtopäätökseen. Ks. Tapanila 2009, s. 143.

koskevat lähtökohtaisesti siten samat säännökset niin katselmuksessa kuin itse oikeudenkäynnissä. Poikkeukseksi muodostuvatkin julkisella paikalla tehtävät katselmukset, joissa tuomioistuimen puheenjohtaja ei voi kieltää taltiointia, jolloin taltiointiluvan edellyttäminenään ei ole perusteltua. Toisaalta mikäli katselmus tapahtuu esimerkiksi yksityisen henkilön kotirauhan piirissä, on asianosaisella oikeus yksityiselämän suojaa koskevan PL 10 §:n nojalla kieltää yleisön läsnäolo kotirauhan suojaamassa paikassa.⁸⁶ Yleisön läsnäolon rajoittaminen luonnollisesti estää myös taltioinnin.

Taltiointiluvan myöntämisen kannalta erityinen kysymys on, ketä myönnetty taltiointilupa koskee, ja voiko esimerkiksi oikeudenkäynnin osallinen rajoittaa sitä henkilöpiiriä, jolle tallentamisluvan myöntää. Muu kuin tuomioistuin saa tallentaa puheenjohtajan luvalla ja hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti (YTJulkL 21.1 §), ja siten myös tallentamisluvan sisältö on puheenjohtajan määräyksien ja ohjeiden varassa. Kun oikeudenkäynnin osallisen suostumus on vain tallentamisluvan myöntämisen edellytyksenä, ei oikeudenkäynnin osallinen voisi vaikuttaa taltiointiluvan sisältöön.⁸⁷

3.1.3. Taltiointilupaa koskeva intressipunninta

Koko suullista käsittelyä koskevaa taltiointilupaa harkittaessa vastakkain ovat oikeudenkäynnin julkisuutta puoltavat seikat ja toisaalta yksityisyyteen ja oikeudenkäynnin häiriöttömyyteen liittyvät seikat. Oikeudenkäynnin sujuvuuteen ja todistelun luotettavuuteen liittyvät seikat puoltavat julkisuuden rajoittamista. Yksityisyyden suojaaminen korostuu etenkin perheoikeudellisissa ja alle 15-vuotiaisiin liittyvissä asioissa, sekä henkilön kunniaan ja fyysiseen koskemattomuuteen kohdistuvissa asioissa.⁸⁸

Toisaalta käsittelyjulkisuuden rajoittaminen todistajan hermostuneisuuden tai lisääntyneen paineen perusteella tulisi olla johdonmukaista. Yleisön ja toimittajien läsnäolo käsittelyssä voi lisätä todistajaan kohdistuvaa painetta, mutta se ei ole peruste järjestää käsittelyä suljetuin ovin tai muilla tavoin rajoittaa yleisön läsnäoloa. Siten taltiointiin liittyvää käsittelyjulkisuuden rajoittamista ei voida ongelmattomasti perustella todistajan hermostuneisuuteen on liittyvillä

⁸⁶ Jokela 2016, s. 102.

⁸⁷ Asiaan osallisen suostumuksesta ks. 3.5

⁸⁸ Tapanila 2009, s. 140–141.

syillä.⁸⁹ Tallentamisen vaikutuksia todistajaan ja muihin oikeudenkäynnin osallisiin käsitellään jaksossa 5.1.

Laajaa julkisuuden toteutumista tukee asiaan kohdistuva yleinen mielenkiinto tai se, että se koskee yhteiskunnallisen vallan käyttämistä ja käyttäjää. Lisäksi julkisuuden rajoittamista koskevia säännöksiä tulisi tulkita suppeasti silloin, kun ne on säädetty yleisen intressin suojaksi.⁹⁰ Laajempaa julkisuutta puoltavat asia voi esimerkiksi olla tiedotusvälineissä huomattavasti käsitelty asia, suureen ihmisjoukkoon kohdistuvat asia, ennakkopäätösarvoltaan merkittävä asia tai yhteiskunnallisen vaikuttajan, poliitikon tai johtavan virkamiehen rikosasia.⁹¹ Julkisuuden henkilöitä koskevilla yleistä mielenkiintoa herättävillä asioilla ei kuitenkaan ole julkistamisintressiä, kun ne koskevat julkisuuden henkilön omia henkilökohtaisia asioita.⁹²

3.2. Hallintotuomioistuimet

HTJulkL 14 §:n mukaan taltiointi edellyttää tuomioistuimen lupaa. Lupa voidaan myöntää, jollei:

1. tallentamisesta tai siirtämisestä aiheudu merkittävää haittaa todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen yksityisyyden suojalle eikä se vaaranna hänen turvallisuuttaan;
2. tallentamisesta tai siirtämisestä ole haittaa suullisen käsittelyn häiriöttömälle kululle;
3. luvan epäämiseen ole muuta edellä mainittuihin syihin verrattavaa painavaa syytä

HTJulkL:n tallentamisluvan myöntämisen edellytykset vastaavat hyvin pitkälti YTJulkL:ssa säädettyjä edellytyksiä. Poiketen YTJulkL:n säännöksistä HTJulkL ei edellytä oikeudenkäynnin osallisten suostumusta. Hallintotuomioistuimen tulee kuitenkin ottaa asianosaisten käsitys huomioon taltiointilupaa harkitessaan.⁹³ Lisäksi päätöksen luvan antamisesta tekee hallintotuomioistuin, poiketen YTJulkL:n säännöksestä, jossa päätöksen tallentamisluvasta tekee tuomioistuimen puheenjohtaja.

⁸⁹ Edelstam 2001, s. 491.

⁹⁰ Tuori 2002, s. 245.

⁹¹ Tapanila 2009, s. 141.

⁹² Jokela 2018, s. 463.

⁹³ HE 12/2006 vp, s. 35.

Kuopion hallinto-oikeuden 23.12.2011 antamassa ratkaisussa⁹⁴ oli suoritettu katselmus kaava-asiassa. Valittajat olivat pyytäneet, että katselmus toimitettaisiin yleisön läsnä olematta, tai että tuomioistuin rajoittaisi yleisön läsnäoloa katselmuksessa ja että tiedotusvälineille ei annettaisi lupaa katselmuksen tallentamiseen. Hallinto-oikeus oli päättänyt, että yleisön läsnäoloa ei rajoiteta ja että katselmus oli julkinen, minkä lisäksi hallinto-oikeus antoi luvan tallentaa katselmuksessa.

Hallinto-oikeus on perusteluissaan todennut, että kaava-asioiden yhteiskunnalliset ja sosiaaliset sekä taloudelliset ja ympäristölliset vaikutukset edellyttävät korostettua julkisuutta. Valittajat eivät myöskään olleet osoittaneet, että katselmuksen pitämisestä yleisön läsnä ollessa olisi heille erityistä haittaa ottaen huomioon kaava-asian yleisen luonteen ja julkisuuden vaatimuksen. Katselmuksen taltiointi ei aiheuttanut merkittävää haittaa valittajien yksityisyyden suojalle eikä se vaarantanut heidän turvallisuuttaan. Hallinto-oikeus totesi lisäksi, että kyseessä oli julkinen alue, ja että hallinto-oikeuden toimivalta oli siltä osin alueellisesti rajattua.

Ratkaisu ilmentää hallintotuomioistuimen tallentamista koskevaa toimivaltaa, sillä hallinto-oikeus myönsi tallennuslupan valittajien vastustuksesta huolimatta ja totesi, ettei sillä ole edes mahdollisuutta kieltää tallentamista yleisellä alueella. Toisaalta tallentamisen edellytyksenä oli julkisella paikalla tapahtuvan katselmuksenkin osalta tuomioistuimen tallentamiseen antama lupa. Poiketen HTJulKL:sta YTJulKL edellyttää asianosaisten suostumusta oikeudenkäynnin tallentamiseen, kun käsittelyä tallennetaan muilta osin kuin ennen sen alkamista tai ratkaisua julistettaessa. Ongelmalliseksi muodostuu tällöin tilanne, jossa asianosainen vastustaa tallentamista silloin, kun yleinen tuomioistuin toteuttaa katselmuksen yleisellä alueella tai julkisella paikalla. Lähtökohtaisesti tuomioistuimella ei ole mahdollisuutta kieltää kuvaamista julkisella paikalla, jolloin lupa tulisi tällaisessa tilanteessa myöntää.

3.3. Tallentaminen ja julkisuus

Julkinen oikeudenkäynti ei välttämättä ole tallennettavissa. Tallentaminen itsessään taas ei toteuta julkisuutta merkittävästi, vaan julkisuus edellyttää tallennetun materiaalin julkaisemista, levittämistä tai muulla tavoin ihmisten tietoon tai esille saattamista. Kuten jäljempänä

⁹⁴ Kuopion HAO 23.12.2011 11/0467/3.

käsitellään, julkisuus ei itsessään tarkoita vapaata oikeutta julkaista sinänsä julkisia asiakirjoja tai tietoja.

Tapanila on korostanut eri tallentamismuotojen vaikutusta oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumiseen, sekä niiden vaikutuksia oikeudenkäyntiin osallisten yksityisyyden suojaan. Valokuvaaminen ei vaikuta olennaisesti oikeudenkäynnin kulkuun tai todistelun luotettavuuteen. Se ei myöskään edistä julkisuutta merkittävästi, sillä valokuvan perusteella ei pysty muodostamaan kokonaiskäsitystä oikeudenkäynnin kulusta.⁹⁵ Mikäli kuvauslupa annetaan ennen käsittelyn alkua, asianosaisella on toisaalta mahdollisuus rajoittaa valokuvaamisen vaikutuksia omaan yksityiselämän suojaansa peittämällä kasvonsa, ja näin käytännössä usein tapahtuukin⁹⁶.

Äänittäminen ja videoiminen taas toteuttavat oikeudenkäynnin julkisuutta valokuvaamista kokonaisvaltaisemmin, mutta ne vaikuttavat oikeudenkäyntiin osallisten yksityisyyteen valokuvaamista olennaisemmin. Todistelun äänittäminen ja videointi muun kuin tuomioistuimen toimesta voi lisäksi lisätä kuultavan henkistä painetta, sillä todistaja ei välttämättä tiedä mikä tallentavan henkilön motiivi on ja mihin tallennetta käytetään. Tämä voi johtaa siihen, että todistaja ei kerro tiedoistaan avoimesti tai jättää osan tiedoistaan kertomatta.⁹⁷ Helsingin hovioikeuspiirin julkisuustyöryhmä on raportissaan suhtautunut kielteisesti kuvaamiseen, ja todennut sen helposti haittaavan oikeudenkäynnin häiriötöntä kulkua, mutta todennut asianosaisten suostumuksin tapahtuvan äänittämisen mahdolliseksi.⁹⁸ Raportti on laadittu vuonna 2007, eikä nykyään kuvaamiseen käytettävien laitteiden voida katsoa aiheuttavan kovinkaan paljon enempiä häiriötä kuin äänityslaitteidenkaan, toisaalta tallennuksen kohteena oleva henkilö saattaa helposti kokea kuvaamisen äänittämistä häiritsevämpänä. Luonnollisesti äänittäminen ja valokuvaaminen yksinään puuttuvat jossain määrin vähemmän henkilön yksityisyyden suojaan videointiin verrattuna.

⁹⁵ Tapanila 2009, s. 141.

⁹⁶ Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke 2018, s. 18.

⁹⁷ Tapanila 2009, s. 141–142.

⁹⁸ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, s. 35.

3.4. Tuomioistuimen toteuttama tallentaminen

3.4.1. Kuulemisten äänittäminen ja siitä syntyneet tallenteet

Tuomioistuimet äänittävät todistelutarkoituksessa tehdyt asianosaisten, asiantuntijoiden ja todistajien kuulemiset (OK 22:6.1)⁹⁹. Oikeudenkäyntiin osalliset eivät voi kielloin tai suostumuksin vaikuttaa siihen, äänittääkö tuomioistuin heidän kuulemisensa. Tuomioistuimen todistelusta tekemästä tallenteesta voidaan valmistaa jäljennös taikka se voidaan saattaa kirjalliseen muotoon myös, jos asianosainen tai joku muu sitä pyytää (OK 22:9). Oikeudenkäymiskaaren sanamuoto ”voidaan” jättää tuomioistuimelle harkintavaltaa sekä tallenteen toimittamisen, että tallenteen muodon suhteen. Säännöksen esitöiden mukaan asianosaisella ei ole ehdotonta oikeutta saada kirjallinen toisinto, vaan sen laatiminen on tuomioistuimen harkinnassa, jonka on arvioitava asianosaisen perusteltu tarve kirjallisen toisinnon saamiseen.¹⁰⁰

OK:n lisäksi todistelusta tehtyjä tallenteita sääntelee myös YTJulkL, joka on erityislaki suhteessa julkisuuslakiin eli viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin (621/1999) nähden. Tuomioistuimen toimesta todistelun tallentamisessa syntyneet ääni- ja videotallenteet ovat oikeudenkäyntiasiakirjoja (YTJulkL 3.1 § 5 kohta).¹⁰¹ Oikeudenkäyntiasiakirjoina todistelutallenteet tulevat julkiseksi välittömästi tallennuksen tapahduttua, ja mikäli todistajankertomus sisältää YTJulkL 9 §:n nojalla salassa pidettäviä tietoja, tulee tallenne merkitä salaiseksi välittömästi tallennuksen tapahduttua.¹⁰² Edelleen YTJulkL:n 7.2 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta oikeudenkäyntiasiakirjasta.

YTJulkL 13 §:n nojalla oikeudenkäyntiasiakirjojen antamisen tavoista on voimassa, mitä julkisuuslain 16 §:ssä säädetään¹⁰³. Edelleen julkisuuslain 16.1 §:n mukaan:

Viranomaisen asiakirjan sisällöstä annetaan tieto suullisesti taikka antamalla asiakirja viranomaisen luona nähtäväksi ja jäljennettäväksi tai kuunneltavaksi tai antamalla siitä kopio tai tuloste.

⁹⁹ Hallintotuomioistuinten osalta on säädetty vastaavasti: laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 75 § (808/2019).

¹⁰⁰ HE 91/2002 vp, s. 37. Vrt. HE 154/1990 vp, s. 22: Käräjäoikeus voi itse ratkaista, annetaanko äänitteestä jäljennös vai saatetaanko se kirjalliseen muotoon. Tuomioistuin voi lisäksi järjestää asianosaiselle tilaisuuden äänitteiden kuuntelemiseen tuomioistuimessa silloin, kun se on mahdollista.

¹⁰¹ HE 13/2006 vp, s. 29.

¹⁰² Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, s. 15

¹⁰³ Todistelusta tehtyjen äänitteiden luovuttamista voi rajoittaa julkisuuslain 16.3 §:n henkilörekistereitä koskeva säännös, johon ei tämän tutkielman laajuudessa ole mahdollista perehtyä.

Tieto asiakirjan julkisesta sisällöstä on annettava pyydetyllä tavalla, jollei pyynnön noudattaminen asiakirjojen suuren määrän tai asiakirjan kopioinnin vaikeuden tai muun niihin verrattavan syyn vuoksi aiheuta kohtuutonta haittaa virkatoiminnalle.

Julkisuuslain ja OK:n säännökset ovat päällekkäisiä siltä osin, kun ne koskevat tuomioistuimen todistelusta tekemien äänitteiden antamista. Julkisuuslain 16 §:n nojalla viranomaisen (tuomioistuimen) on annettava tieto julkisesta asiakirjasta, eikä tiedon antaminen voi olla pelkästään OK 22:9:n tarkoittamalla tavalla tuomioistuimen harkinnassa. Säännöksessä tarkoitettu kopio voi olla esimerkiksi sähköisen asiakirjan jäljennös.¹⁰⁴ Julkisuuslain nojalla tieto on lähtökohdaisesti annettava pyydetyllä tavalla, eli henkilöllä on oikeus saada todistelusta tehdyn äänitteen kopio silloin kun se on julkinen, edellyttäen ettei se kopioinnin vaikeuden tai muun julkisuuslain 16 §:ssä mainitun syyn vuoksi aiheuta kohtuutonta haittaa virkatoiminnalle.¹⁰⁵ Haitan tulee olla todellista ja olennaista, josta voi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun pyynnön täyttäminen sitoisi merkittävän osan viranomaisen käytettävissä olevista resursseista.¹⁰⁶

Todistelutallenteiden luovuttamiseen on ottanut kantaa myös apulaisoikeusasiamies 28.8.2003 antamassaan ratkaisussa.¹⁰⁷ Ratkaisu koski tapausta, jossa kärjäoikeus oli kieltäytynyt luovuttamasta todistelusta tehtyjen tallenteiden jäljennöksiä, joita asianosainen oli pyytänyt hovioikeudelle laatimaansa valitusta varten. Ratkaisussaan apulaisoikeusasiamies on todennut, ettei äänitteen jäljennöksen valmistamisesta voi yleisesti aiheutua sellaista julkisuuslain 16 §:n tarkoittamaa haittaa virkatoiminnalle, että siitä voisi kieltäytyä. Ratkaisussa on lisäksi korostettu, että mahdollisuus saada tieto äänitteen sisällöstä pyydetyllä tavalla on tärkeää asianosaisen oikeusturvan, sekä oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisen kannalta, ja ettei mahdollisuus äänitteiden kuuntelemiseen tuomioistuimessa vastaa oikeutta saada äänitteen jäljennös tai sen kirjallinen muoto.

Tuomioistuimen todistelusta tekemät tallenteet jossain määrin kaventavat YTJulkL 21 §:n tallennuslupan ja tallentamiseen annetun suostumuksen merkitystä. YTJulkL 21 § koskee muuta kuin tuomioistuimen toteuttamaa tallentamista, ja tuomioistuin äänittää kuulemiset riippumatta siitä antavatko oikeudenkäyntiin osalliset siihen lupaa. Jokela on todennut, että omatoiminen nauhoittaminen voisi olla perusteltua esimerkiksi laajassa asiassa loppulausunnon

¹⁰⁴ HE 30/1998 vp, s. 72.

¹⁰⁵ Julkisuuslain esitöissä on OK:n tavoin todettu mahdollisuus ääninauhalla olevan puheen antamiseen kirjoitetussa muodossa. Ks. HE 30/1998, s. 73.

¹⁰⁶ HE 30/1998 vp, s. 73.

¹⁰⁷ EOA 28.8.2003, 2207/4/02.

valmistelemista varten, kun tuomioistuimen äänitteestä ei ole saatavissa kopiota.¹⁰⁸ Oikeudenkäyntiin osalliset eivät myöskään voi vaikuttaa todisteluista tehtyjen äänitteiden luovuttamiseen, sillä tuomioistuin päättää äänitteen antamisesta julkisuuslain 16 §:n nojalla. YTJulkL:n tallentamiskielto on niiltä osin epäjohdonmukainen, kun kyseessä on todistelua koskeva kuulemisen äänittäminen, sillä vaikka henkilö ei olisi saanut puheenjohtajalta lupaa äänittää kuulemisia, voi hän silti käsittelyn jälkeen pyytää äänitteen jäljennöstä tuomioistuimelta, jonka on lähtökohtaisesti annettava asiakirja (äänite) pyydetyllä tavalla, edellyttäen että äänite on julkinen. Tämä korostuu erityisesti todistajien ja asiantuntijoiden osalta, joiden läsnäolo käsittelyssä rajoittuu pääsääntöisesti vain kertomuksen antamiseen.

3.4.2. Videotallenteet ja niihin rinnastettavat kuva- ja äänitallenteet

Julkisuuslain viittaussäännöksestä huolimatta on YTJulkL:n otettu videotallenteita koskeva erillissäännös, jonka mukaan videotallenteesta tai siihen rinnastettavasta muusta ääni- ja kuvatallenteesta voidaan antaa tieto luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen (YTJulkL 13.2 §).¹⁰⁹

Säännös koskee tuomioistuimen istuntokäsittelystä tekemiä videotallenteita tai videotallenteisiin rinnastettavia tallenteita sekä tuomioistuimelle toimitettuja tallenteita, mutta ei koske esimerkiksi valokuvia tai äänitallenteita. Säännöksen nojalla asianosaiselle tai yleisölle ei voi antaa kopiota videotallenteesta, vaikka se olisi julkinen. Esitöissä säännöstä on perusteltu sillä, että julkisuusperiaatteen toteutumisen kannalta ei voida pitää tarpeellisena, että videotallenteita tai niihin rinnastettavaa aineistoa luovutettaisiin tuomioistuimen ulkopuolelle, sillä niiden väärinkäyttämisen mahdollisuus ja seurausten laajakantoisuus huomioon ottaen aineiston luovuttaminen epäilemättä johtaisi yksityisyyden ja persoonallisuuden suojan loukkauksiin.¹¹⁰ Perustelu sinällään aiheellinen, mutta johdonmukaisesti samalla voidaan kysyä, että eikö myös valokuvien ja äänitteiden luovuttamisen osalta ole olemassa samankaltainen väärinkäytösten ja yksityisyyden suojan loukkausten riski? Tällaiset loukkaukset kytkeytyvät pääsääntöisesti loukkaavan materiaalin levittämiseen, jossa kuvan, äänitteen tai videon sisältämä tieto, vihjaus tai

¹⁰⁸ Jokela 2015, s. 385 alaviite 33.

¹⁰⁹ Vrt. julkisuuslaki 16.2 §: Videotallenteesta tai muusta vastaavasta tallenteesta, jolla on viranomaisen kuvaama kuulustelu tai muu tapahtuma, jossa henkilöä kuullaan, saa kuitenkin antaa kopion vain, jos tallenteessa kuultava henkilö siihen suostuu tai jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on ilmeistä, ettei kopion antaminen johda hänen yksityisyyden suojansa loukkaamiseen.

¹¹⁰ HE 13/2006 vp, s. 49.

muu materiaali on sillä tavoin arkaluontoista, että se levitetynä sellaisenaan muiden ihmisten tietoon muodostaa yksityisyyden tai persoonallisuuden suojaan kohdistuvan loukkauksen. Valokuva ja äänite välittävät toisiinsa verrattuna hyvin erilaista informaatiota ja niiden vertaileminen keskenään on tämän vuoksi hankalaa. Teknisestä näkökulmasta ottaen voidaan todeta, että äänitteet ja valokuvat ovat kuitenkin itsessään vähemmän loukkaavia kuin videotallenteet, sillä videotallenteissa yhdistyy sekä ääni että kuva, ja näin ollen videotallenteita koskeva luovutusrajoitus on perusteltavissa. Toisaalta on epäloogista, että luovutusrajoitus koskee vain videotallenteita, kun huomioidaan että äänitallenteet ja valokuvat voivat sisältää hyvinkin arkaluonteista tietoa, ja niiden osalta väärinkäytökset ovat videotallenteiden tapaan mahdollisia.

Esitöissä on huomioitu videoyhteyksien välillä tapahtuvien oikeudenkäyntien lisääntyminen, ja pidetty todennäköisenä, että lähitulevaisuudessa videoneuvottelut tallennettaisiin, ja edelleen todettu, että jos tällaisista tallenteista voisi saada kopion, merkitsisi se YTJulkL 21 §:n kuvauskiellon murtumista.¹¹¹ Perustelu on jossain määrin epäjohdonmukainen, sillä YTJulkL 21 §:ssä ei säädetä pelkästään ”kuvauskiellosta”, vaan laajemmin tallentamiskiellosta, joka koskee myös äänittämistä, ja tuomioistuimen todistelusta tekemien äänitteiden luovuttamista säännellään edellä kerrotuin tavoin julkisuuslain 16 §:n nojalla. Onkin epäjohdonmukaista, että vain videotallenteiden vaikutukset YTJulkL 21 §:n tallentamiskieltoon on huomioitu, mutta laissa tai sen esitöissä ei sen sijaan ole otettu kantaa tuomioistuimen tekemien äänitteiden ja niiden luovuttamisen vaikutuksista YTJulkL 21 §:n tallentamiskieltoon.

3.5. Oikeudenkäyntiin osallisen suostumus tallentamisluvan edellytyksenä

Lupa tallentamiseen muutoin kuin ennen käsittelyn alkua ja ratkaisun julistamista edellyttää, että oikeudenkäyntiin osalliset antavat siihen suostumuksensa (YTJulkL 21.3 §). Toisaalta vaikka kaikki oikeudenkäynnin osalliset antaisivat suostumuksensa tallentamiseen, tallentamisluvan edellytyksien täyttymisestä ja siten myöntämisestä päättää tuomioistuimen puheenjohtaja. Säännös antaa oikeudenkäyntiin osalliselle suhteellisen paljon päätäntävaltaa varsinaisen käsittelyn tallentamisen osalta, sillä tallennuslupaa ei ilman suostumusta pystytä antamaan. Laista tai sen esitöistä ei kuitenkaan käy ilmi, estyykö käsittelyn tallentaminen koko käsittelyn osalta yksittäisen oikeudenkäynnin osallisen kieltäessä tallentamisen. Lain soveltamisen

¹¹¹ HE 13/2006 vp, s. 49–50.

kannalta avoin kysymys onkin, että voiko yhden osallisen kieltäytyminen tallentamisesta estää koko käsittelyn taltioinnin?

Yksityisyyden ja yksityiselämän suojan perusteella suostumuksen edellyttäminen on perusteltua, sillä oikeudenkäynnin osallinen pystyy lähtökohtaisesti arvioimaan parhaiten taltioinnin vaikutuksen itseensä. Ennen oikeudenkäyntiä ja ratkaisua julistettaessa henkilöllä on mahdollisuus ja oikeus peittää kasvonsa häntä kuvattaessa. Oikeudenkäyntiin sujuvuuden kannalta olisi ongelmallista, että henkilö peittäisi kasvonsa käsittelyn ajaksi, ja siten on perusteltua edellyttää suostumusta muun käsittelyn tallentamisen osalta. Jokela on tulkinnut YTJulkL 21.3 §:ää niin, että tallentamiseen vaaditaan aina kaikkien oikeudenkäynnin osallisten suostumus, kritisoinut sääntelyn olevan tarpeettoman tiukkaa.¹¹² Tapanila onkin esittänyt tulkintaa, jossa tallentaminen voidaan sallia niiden asianosaisten osalta, jotka sallivat tallentamisen. Tällöin tallentamisesta kieltäytyvät asianosainen rajoittaisi tallentamista vain omalta osaltaan, ja se ulottuisi myös hänen suorittamiinsa todistajien kuulusteluihin, vaikka todistaja olisi tallentamisen sallinutkin. Edelleen jos molemmat asianosaiset kieltäisivät tallentamisen, ei lupaa voitaisi myöntää edes tallentamiseen luvan antavan todistajan osalta.¹¹³

Yksityiselämän suojan näkökulmasta edellä mainittu tulkinta on perusteltu, tosin tulkinta ei ole ongelmaton. Mikäli oikeudenkäynnin tallentamiseen luvan antaneet henkilöt antavat luvan myös tallenteiden julkaisuun, niin tässä muodossa julkaistusta oikeudenkäynnistä ja sen kulusta voi ulkopuoliselle muodostua yksipuoleinen kuva käsittelyn tapahtumista, mikäli esimerkiksi jutun ratkaisun kannalta olennaisia todistajien kertomuksia ei ole ollut lupaa tallentaa ja julkaista.¹¹⁴ Lisäksi oikeudenkäynnin häiriöttömän kulun kannalta on ongelmallista, että vain osa oikeudenkäynnin osallisista on antanut luvan tallentamiseen. Tällaisessa tilanteessa käsittelyn kulku helposti pirstaloituu, kun puheenjohtajan joutuu varmistamaan, ettei tallentamista tapahdu tallentamisen kieltäneiden asianosaisten ja muiden oikeudenkäynnin osallisten osalta.

Oikeudenkäyntiin osallisten lupa tallentamisen perusteena menettää kuulemisten osalta merkitystään niissä tapauksissa, kun kuulemisesta tehty äänite on julkinen. Tuomioistuimen on äänitettävä todistajan, asiantuntijan ja todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisten ja muun henkilön kuulustelu (OK 22:6.1)¹¹⁵. Asianosainen ei voi vaikuttaa suostumuksen tai kielloin

¹¹² Jokela 2018, s. 463–464.

¹¹³ Tapanila 2009, s. 145.

¹¹⁴ Ks. Harding 1996, s. 852.

¹¹⁵ OK 22:6.2 nojalla äänittämisvelvollisuudesta voidaan lausuman lyhyiden vuoksi poiketa, mutta lausuma tulee merkitä tarkasti pöytäkirjaan.

vaikuttaa tuomioistuimen toteuttamaan tallentamiseen (ks. 3.4), ja tuomioistuimen tulee lähtökohtaisesti julkisuuslain 16 §:n nojalla antaa julkinen kuulemisesta tehty tallenne pyydetyllä tavalla sitä pyytävälle.

Oikeudenkäyntiin osallisen ei tarvitse perustella kuvausluvan antamista tai antamatta jättämistä. Lupaharkintaan voi liittyä puhtaasti yksityiselämään liittyvien seikkojen lisäksi myös muita vaikuttimia. Nyansoidummin voidaan ajatella miltä luvan antaminen tai antamatta jättäminen näyttää ulospäin tai miten se vaikuttaa asianosaisen asemaan. Esimerkiksi rikosasian vastaaja voi kokea itsensä pakotetuksi antamaan kuvausluvan, mikäli kokee, että luvan epääminen leimaa hänet syylliseksi.¹¹⁶ Lisäksi tallentamisesta ja julkaisemisesta kieltäminen voi edelleen näyttää ulospäin siltä, että kieltäytyvä henkilö pyrkii mahdollisesti salaamaan jotain.¹¹⁷ Mikäli taas epäillään, että tallentaminen vaikuttaa tallennettavan käyttäytymiseen ja siten myös hänen uskottavuuteensa, voi tallennuslupaan suostuminen tuntua vastentahtoislta, jos henkilö epäilee, että hänen uskottavuutensa kärsii tallentamisluvan myöntämisen seurauksena.¹¹⁸ Vaikka tallennuslupaharkintaan liittyykin monenlaisia motiiveja ja mahdollisesti myös henkistä painetta, on pelkästään yksityiselämän suojaamisen kannalta perusteltua edellyttää suostumusta tallentamisluvan edellytyksenä.

3.6. Luvaton taltiointi prosessuaalisesta näkökulmasta

3.6.1. Muodollinen prosessijohto ja kurinpitovalta

Taltioinnin tulee lähtökohtaisesti tapahtua puheenjohtajan luvalla ja hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti. Nykyaikana lähes kaikilla on kuva-, ääni-, ja videotaltioinnin mahdollistava älypuhelin, ja siten myös riski luvattoman taltioinnista on olemassa. Tapanila on esittänyt, että tuomioistuinten liian torjuva suhtautuminen oikeudenkäyntien tallentamiseen saattaa lisätä painetta tallentaa oikeudenkäyntejä omavaltaisesti.¹¹⁹

¹¹⁶ Edelstam on havainnollistanut suostumukseen perustuvan kuvausluvan problematiikkaa käyttämällä analogisena esimerkkinä suostumukseen perustuvaa kotietsintää, jossa henkilöön kohdistuu paine suostua kotietsintään, jottei vaikuttaisi syylliseltä. Edelstam 2001. s. 494–495.

¹¹⁷ Harding 1996, s. 852. Tallentamisen vaikutuksista todistajaan ks. Marder 2012, s. 1513.

¹¹⁸ Edelstam 2001, s. 495.

¹¹⁹ Tapanila 2009, s. 155.

Oikeudenkäynnin ulkoisen kulun järjestämistä tarkoittavaan muodolliseen prosessijohtoon kuuluvat myös järjestyksen pitäminen sekä tarvittaessa kurinpito.¹²⁰ Puheenjohtajalla on velvollisuus valvoa järjestyksen noudattamista suullisessa käsittelyssä. Puheenjohtaja voi määrätä istuntosalista poistettavaksi sen, joka häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy muutoin sopimattomasti (OK 14:6). Puheenjohtajan velvollisuus valvoa järjestystä koskee myös tallentamista. Puheenjohtajan valvontavelvollisuuteen sisältyy velvollisuus puuttua luvanvastaiseen tallentamiseen, sekä luvan myönnettyään valvoa, että tallentaminen tapahtuu hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti. Oikeudenkäynnin tallentaminen ilman puheenjohtajan lupaa voi olla säännöksen tarkoittamalla tavalla häiritsevää käyttäytymistä. Teknisen häiriön lisäksi tallentaminen voi vaikuttaa häiritsevästi myös oikeudenkäyntiin osallisten käyttäytymiseen. Siten puheenjohtajalla on mahdollisuus määrätä luvattomasti tai luvanvastaisesti tallentava henkilö poistettavaksi istuntosalista.

Oikeudenkäymiskaaren 14:7 sisältää säännökset kurinpitoseuraamuksista, eli tuomioistuimen keinoista puuttua suullista käsittelyä häiritsevään menettelyyn. Havaitessaan henkilön käyttäytyvän häiritsevästi, puheenjohtajan tulisi ensisijaisesti huomauttaa henkilöä ja varoittaa häntä, että häiritsevän käyttäytymisen jatkamisesta voidaan määrätä kurinpitoseuraamus. Kurinpitoseuraamuksen määrääminen ei kuitenkaan edellytä varoituksen antamista.¹²¹ Henkilön poistamisen lisäksi tuomioistuin voi järjestyksen säilyttämiseksi kurinpitoseuraamuksena tuomita häiriötä aiheuttavan henkilön maksamaan järjestyssakon tai määrätä hänet otettavaksi säilöön. Tuomioistuin määrää seuraamukset omasta aloitteestaan, ja järjestyssakkoa ja säilöönottoa koskevasta päätöksestä on mahdollista valittaa (OK 13:7.3).

3.6.2. Järjestyssakko

Henkilö, joka

- 1) ei noudata puheenjohtajan 6 §:n nojalla antamia määräyksiä,
- 2) käyttää istunnossa tai tuomioistuimeen annetussa kirjoituksessa tuomioistuimen arvoa loukkaavaa tai muutoin sopimatonta puhe- tai kirjoitustapaa taikka
- 3) muutoin häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy sopimattomasti,

¹²⁰ Pölönen – Virolainen 2003, s. 312.

¹²¹ HE 271/2004 vp, s. 61–62.

voidaan tuomita maksamaan enintään 1.000 euron suuruinen järjestyssakko (OK 14:7.1). Järjestyssakkoa ei määrää yksin puheenjohtaja, vaan tuomioistuin omasta aloitteestaan (OK 14:7.3). Järjestyssakko on määrättävissä yleisöön kuuluvalla sekä kaikille oikeudenkäyntiin osallistuvilla henkilöille asemasta riippumatta. Järjestyssakon määrää harkittaessa on otettava huomioon rikkomuksen vakavuus ja sakotetun maksukyky.¹²²

Järjestyssakko ei ole nykyisin luonteeltaan rikosoikeudellinen rangaistus vaan kurinpidollinen seuraamus, joten siihen ei sovelleta rikoslain (39/1889, RL) säännöksiä.¹²³ Järjestyssakko ei siten rinnastu päivä- tai uhkasakkoon, eikä sitä voida muuntaa vankeudeksi. Järjestyssakon määrääminen ei estä syytteen nostamista samasta teosta, jos se on muualla laissa säädetty rangaistavaksi (OK 14:7.3). Järjestyssakon tuomitseminen ei ole tarkoituksenmukaista niissä tapauksissa, joissa järjestyssakon määrääminen ei ole riittävä toimenpide häiriön poistamiseksi.¹²⁴

Rovaniemen hovioikeus on 21.8.2017 antamassaan ratkaisussa kumonnut järjestyssakon määräämistä koskevan päätöksen ja poistanut tuomitun järjestyssakon. Käräjäoikeus oli tuominnut rikosasian vastaajalle A:lle 500 euron järjestyssakon tämän kieltäytyttyä viemästä teknisiä laitteita salin ulkopuolelle. Käräjäoikeus perusteli laitteiden kieltämistä sillä, että A oli aikaisemmassa käräjäoikeuden istunnossa puheenjohtajan määräyksestä huolimatta kuvannut ja nauhoittanut istuntoa. A oli ilmoittanut tarvitsevansa laitteita puolustautumistaan varten. Hovioikeuden perustelujen mukaan tämä seikka ja olosuhteet kokonaisuutena huomioiden ei ollut aiheutta järjestyssakon määräämiseen. Hovioikeus lausui lisäksi, että järjestyssakosta muodostui rangaistusluonteinen seuraamus, koska A oli myös poistettu salista, eikä edellytyksiä järjestyssakon määräämiselle tälläkään perusteella ollut.¹²⁵

Tapauksesta ei käy ilmi, että tosiasiallista tallentamista olisi kyseisessä suullisessa käsittelyssä tapahtunut, vaan laitteiden kieltäminen perustui aikaisempaan määräyksen noudattamatta jättämiseen. Hovioikeuden päätöksestä ei johtopäätöksenomaisesti voida katsoa seuraavan oikeutta teknisten laitteiden käyttöön. Teknisten laitteiden kieltämisen tulee olla mahdollista, kunhan osapuolten oikeusturva ei vaarannu, eli osapuolet ovat etukäteen tietoisia kiellosta ja pystyvät

¹²² HE 271/2004 vp, s. 61.

¹²³ Järjestyssakko oli rikosoikeudellinen rangaistus ennen kuin laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (244/2006) tuli voimaan.

¹²⁴ HE 271/2004 vp, s. 62.

¹²⁵ Rovaniemen HO 21.8.2017, Päätös 17/131448.

riittäväällä tavalla varautumaan oikeudenkäyntiin ilman teknisiä laitteita. Tapauksessa hovioikeus totesi, että A oli poistettu salista, ja järjestyssakosta muodostui siten rangaistusluonteinen seuraamus. Mikäli häiriö poistuu samalla kun henkilö poistetaan salista, ei häiriötä, eikä siten myöskään perustetta järjestyssakon määräämiseen ole. Salista poistamisen tulisi muutoinkin olla ensisijainen keino häiriön poistamiseksi, ja järjestyssakkoa soveltaa ennemmin niissä tilanteissa, joissa henkilön läsnäolo on asian käsittelyn olennaista.

Itä-Suomen hovioikeus ei ole 1.10.2019 antamassaan ratkaisussa antanut valituslupaa järjestyssakon tuomitsemista koskevassa asiassa.¹²⁶ A oli tallentanut lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa valmisteluistuntoa ilman puheenjohtajan lupaa. Puheenjohtaja oli määrännyt A:n lopettamaan tallentamisen, ja kun A ei ollut suostunut, oli hänet tuomittu järjestyssakkoon. A ei ollut järjestyssakon määräämisestä huolimatta suostunut lopettamaan tallentamista. Hovioikeuden päätös jättää valituslupa myöntämättä tukee järjestyssakon käytön mahdollisuutta luvaton taltiointia koskevissa tapauksissa. Tapauksessa henkilö ei ollut kuitenkaan suostunut lopettamaan tallentamista järjestyssakosta huolimatta. Ratkaisussa ei ole käsitelty mahdollisuutta poistaa henkilö salista.

Järjestyssakon määrääminen luvaton tallentamista koskevissa tilanteissa on edellä käsiteltyjen ratkaisujen nojalla mahdollista. Järjestyssakko on ensisijaisesti tarkoitettu kurinpidolliseksi seuraamukseksi häiriön poistamiseksi ja järjestyksen ylläpitämiseksi. Se tuomitaan yleensä suoraan istunnon aikana häiriötä aiheuttaneelle henkilölle, sillä tehokas kurinpitovangastus edellyttää tuomitsemista heti rikkomuksen tapahduttua, eikä myöhemmin erillisessä menettelyssä.¹²⁷ Järjestyssakon käyttö edellyttäisi, että järjestyssakko ei muodostu rangaistusluonteiseksi seuraamukseksi, ja että se tuomitaan välittömästi rikkomuksen tapahduttua.

Soveltuuko järjestyssakko tilanteisiin, joissa luvaton tallentaminen tulee ilmi vasta suullisen käsittelyn jälkeen? Järjestyssakkoon voidaan tuomita henkilö, joka ei noudata puheenjohtajan OK 14:6:n nojalla antamia määräyksiä järjestyksen ylläpitämiseksi. Sanamuoto ei itsessään sulje pois järjestyssakon määräämistä tilanteissa, joissa jälkikäteen käy ilmi, että puheenjohtajan taltiointia koskevaa määräystä on rikottu. Kuitenkin OK:n esitöiden mukaan säännöksen tarkoituksena ole häiriötä aiheuttavan henkilön rankaiseminen, vaan häiriön poistaminen. Lisäksi järjestyssakko tulisi tuomita heti rikkomuksen tapahduttua.¹²⁸ Säännöstä teleologisesti

¹²⁶ Itä-Suomen HO 1.10.2019 518.

¹²⁷ HE 271/2004 vp, s. 62.

¹²⁸ HE 271/2004 vp, s. 62.

tulkitsemalla järjestyssakon jälkikäteisestä määräämisestä tulisi pidättäytyä tilanteissa, joissa luvaton tai luvanvastainen taltiointi tulee ilmi vasta suullisen käsittelyn jälkeen, sillä tarvetta häiriön poistamisen ei enää tällöin ole, eikä järjestyssakon tuomitsemiseen ole enää säännöksen tarkoituksen mukaista. Suullisen käsittelyn päätyttyä ei häiriön aiheuttaminen, eikä siten sen poistaminenkaan ole enää mahdollista. Todettakoon lisäksi, että järjestyssakon määrääminen tällaisessa tilanteessa muodostuisi helposti luonteeltaan rangaistuksenluonteiseksi seuraamukseksi.

Lisäksi järjestyssakon määrääminen suullisen käsittelyn jälkeen ilmi tulleesta tallentamisesta muodostuu ongelmalliseksi tilanteissa, joissa tallentaminen tulee vasta pitkähkön ajan kuluttua itse käsittelystä. Järjestyssakko tulisi määrätä heti rikkomuksen tapahduttua, mutta laissa tai esitöissä ei ole järjestyssakon määräämiselle asetettu takarajaa. Oikeusturvan kannalta ei voida pitää hyväksyttävänä, että järjestyssakko voitaisiin määrätä ajallisesti rajoittamattomasti, varsinkin kun huomioidaan järjestyssakon luonne kurinpidollisena seuraamuksena, jonka tarkoituksena on oikeudenkäyntiä koskevan häiriön poistaminen. Mikäli kuitenkin katsottaisiin, että järjestyssakko on mahdollista määrätä jälkikäteen, järjestyssakon kohteena olevan henkilön oikeusturvan kannalta olisi perusteltua sitoa järjestyssakon määräämisen ajallinen takaraja esimerkiksi sen asian vireilläoloon, jonka käsittelyä luvaton taltiointi koskee. Järjestyssakon käytön heikkoutena on, että se ei huomioi tallentamisella loukatun henkilön oikeuksia.

3.6.3. Henkilön ottaminen säilöön

Mikäli järjestyssakko ei ole riittävä toimenpide häiriön poistamiseksi, tuomioistuin voi määrätä tuomioistuimessa läsnä-olevan henkilön otettavaksi välittömästi säilöön (OK 14:7.2). Henkilöä saa pitää säilössä enintään 24 tunnin ajan. Säilöön otettu henkilö on laskettava vapaaksi heti, kun säilössä pitäminen ei ole välttämätöntä oikeudenkäynnin häiriöttömän kulun turvaamiseksi. Tuomioistuimen on lisäksi harkittava, voidaanko asian käsittelyä asianosaisen poissaolosta huolimatta jatkaa.

Kuten järjestyssakkoa määrätessä, tuomioistuin määrää henkilön säilössä pidettäväksi omasta aloitteestaan. Järjestyksen pitämisen kannalta säilöön ottaminen on ankarin tuomioistuimen käytössä oleva keino, ja järjestyssakon määrääminen on siihen nähden ensisijainen kurinpito-seuraamus. Säilöön ottaminen ei edellytä järjestyssakon määräämistä, jos on selvää, ettei

järjestyssakko ole riittävä toimenpide häiriön poistamiseksi. Säilöön ottaminen rajoittuu tilanteisiin, joissa häiriötä ei saada muilla keinoilla poistettua.¹²⁹

Taltioinnin aiheuttaman häiriön kannalta säilöön ottamisen käyttöala kurinpitoseuraamuksena on äärimmäisen rajallinen, sillä häiriö saadaan poistettua yleensä lievemmillä toimenpiteillä, kuten taltioivan henkilön salista poistamisella. Lisäksi henkilö olisi laskettava vapaaksi heti, kun se ei ole enää välttämätöntä oikeudenkäynnin häiriöttömän kulun turvaamiseksi. Esitöiden mukaan säilöön ottaminen voisi soveltua tilanteisiin, joissa voimakkaasti päihtynyt henkilö aiheuttaa häiriötä istunnossa.¹³⁰

3.7. Taltiointia koskeva rikosoikeudellinen vastuu

3.7.1. Salakatselu ja salakuuntelu

Kuten edellä on todettu, taltioimista ei YTJulkL:ssa ole suoraan sanktioitu, mutta tuomioistuinten puheenjohtajalla on mahdollisuus muodolliseen prosessijohtoon liittyvän kurinpitovaltansa nojalla puuttua luvattomaan taltiointiin. Kurinpitoseuraamuksen määrääminen ei kuitenkaan estä nostamasta syytettä samasta teosta, jos siitä on muualla laissa säädetty rangaistus (OK 14:7.4). Säännöksen sanamuodosta huolimatta *ne bis in idem* -kielto edellyttää, että järjestys sakko otetaan huomioon myös asian myöhemmässä käsittelyssä.¹³¹

Salakatselurikoksesta säädetään RL 24:6:ssä, ja tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että henkilö kuvaa tai katselee toista henkilöä oikeudettomasti teknisellä laitteella. Myös salakatselun yritys on rangaistava. Lainkohdan tarkoittamalla kuvaaminen on määritelty laajasti, ja se tarkoittaa kaikkien sellaisten tekniikoiden käyttämistä, joilla tietoa tallennetaan tai siirretään tallennettavaksi niin, että se voidaan myöhemmin saattaa kuvan muotoon.¹³² Siten myös suora-toistaminen, jossa kuvattavaa tietoa siirretään katseltavaksi, kuuluu säännöksen määritelmään. Salakatselusäännöksessä suojatut alueet on jaettu kotirauhan suojaamiin tai niihin rinnastettaviin tiloihin sekä julkisrauhan suojaamiin paikkoihin. Salakatselurikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta on olennaista, että oikeudettoman katselun tai kuvaamisen kohteena oleva

¹²⁹ HE 271/2004 vp, s. 61–62.

¹³⁰ HE 271/2004 vp, s. 62.

¹³¹ Jokela 2008, s. 377.

¹³² HE 184/1999 vp, s. 28.

henkilö oleskelee säännöksessä tarkoitetuilla alueilla. Tarkkailulaitteiston sijainnilla ei ole tunnusmerkistön täyttymisen kannalta merkitystä.

Ollakseen salakatseluna rangaistavaa, tulee kuvaamisen tai katselun olla oikeudetonta. Esitöiden mukaan katselu ei ole oikeudetonta, jos siihen on tarkkailtavan suostumus, tai se on erikseen laissa sallittu.¹³³ Oikeudenkäynnin alussa ja tuomiota julistettaessa puheenjohtaja voi YT-JulkL:n nojalla myöntää kuvausluvan, eikä kuvaaminen vastoin kuvattavan suostumustakaan tällöin ole salakatseluna rangaistavaa.

Voiko suullisen käsittelyn kuvaaminen tulla muutoin rangaistavaksi salakatseluna? Edellytyksenä tällöin on, että istuntosali on salakatselusäännöksen suojaama paikka. RL 24:6.1 2 kohdan tarkoittama julkisrauhan suojaama paikka on yleisöltä suljettu RL 24:3:ssä tarkoitettu rakennus, huoneisto tai aidattu piha-alue. Edelleen 3 §:ssä on mainittu muun muassa virasto, liikehuoneisto, tuotantolaitos, kokoustila tai muu vastaava alue. Tuomioistuimien voidaan katsoa olevan edellä mainitun säännöksen tarkoittama virasto. Salakatselusäännöksen soveltaminen edellyttää, ettei yleisöllä ole pääsyä kyseiseen paikkaan, eivätkä siten esimerkiksi virastojen yleisölle tarkoitettut palvelupisteet kuulu säännöksen suojaamiin paikkoihin.¹³⁴

Lisäedellytyksenä julkisrauhan suojaamien paikkojen osalta suhteessa kotirauhan suojaamiin paikkoihin on se, että henkilöön kohdistuva katselu tai kuvaaminen tapahtuu yksityisyyttä loukaten (RL 24:6.1 2 kohta). Sillä seikalla, toimiiko kuvaaja avoimesti vai salaa, ei rangaistavuuden kannalta ole merkitystä.¹³⁵ Yksityisyyden kannalta harmiton katselu tai kuvaaminen ei ole siten salakatseluna rangaistavaa. Yksityisyyden loukkaavuutta ja siten teon rangaistavuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota kuvaajan ja kuvattavan väliseen suhteeseen, kuvaamisen keston, paikkaan, ajankohtaan ja tarkoitukseen, sekä kuvattavan tilanteeseen, kuvaamisen ylilyntäisyyteen, kuvattavan kieltäytymisen tai poistumisen mahdollisuuteen.¹³⁶

Oikeudenkäynnit ovat lähtökohtaisesti julkisia ja yleisöllä on mahdollisuus seurata oikeudenkäyntejä silloin, kun yleisön läsnä-oloa ei ole rajoitettu. Siten julkisen suullisen käsittelyn talentaminen ei tule salakatselusäännöksen nojalla rangaistavaksi, vaikka henkilöllä ei olisi

¹³³ HE 184/1999 vp, s. 28.

¹³⁴ HE 184/1999 vp, s. 29.

¹³⁵ Hakamies ym. 2004, II Rikoslajit>13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset>Kotirauhariikokset (RL 24:1 – 7 ja 11)>Salakatselu (RL 24:6)>Kotirauhan piirin suoja.

¹³⁶ HE 184/1999 vp, s. 29.

YTJulkL:n edellyttämällä tavalla tuomioistuimen puheenjohtajan lupaa tallentamiseen. Mikäli käsittely toimitetaan yleisön läsnä olematta YTJulkL 15 §:ssä säädetyllä tavalla, on istuntosali tällöin yleisöltä suljettu alue. Salakatselusäännöksessä ei edellytetä, että alueen tulisi olla pysyvästi yleisöltä suljettu alue, joten tuomioistuimen istuntosali on salakatselusäännöksen suojan piirissä, kun istunto on määrätty pidettäväksi yleisön läsnä olematta.

Joka oikeudettomasti kuuntelee tai tallentaa muualla kuin kotirauhan suojaamassa paikassa salaa puhetta, jota ei ole tarkoitettu hänen tai muunkaan ulkopuolisen tietoon, syyllistyy salakuunteluun (RL 24:5.1 kohta 2).¹³⁷ Edellytyksenä on lisäksi, että puhujalla ei ole syytä olettaa ulkopuolisen kuulevan hänen puhettaan. Salakuuntelun yritys on rangaistava. Oikeudenkäynnin luvaton äänittäminen ei siten täytä lähtökohtaisesti salakuuntelun tunnusmerkistöä, eikä äänittäminen suljetussa käsittelyssä ole RL 24:5:n nojalla ole kiellettyä, mikäli kyseisellä henkilöllä on oikeus olla läsnä asian käsittelyssä. Ratkaisevaa on, voidaanko henkilön olettaa kuulevan käsittelyn etenemistä, ja salakuuntelun tunnusmerkistö voikin täytyä esimerkiksi tilanteessa, jossa henkilöllä ei ole oikeutta olla salissa, mutta hän on piilottanut ääntä tallentavan laitteen oikeussaliin.

Salakuuntelun ja salakatselun valmistelusta on tuomittava se, joka sijoittaa teknisen laitteen salakuuntelussa tai -salakatselussa käytettäväksi (RL 24:7). Laite on käytettävänä, kun se on paikkaansa sijoitettuna käyttövalmiina, esimerkiksi nauhurin piilottaminen jonkun työlaatikkoon.¹³⁸ Rajanveto sallitun kuljettamisen ja kriminalisoidun valmistelun välillä on aina tapauskohtaista, ja riippuvainen niistä olosuhteista, joissa epäilty valmistelurikos on tapahtunut.¹³⁹

3.7.2. Rikoslain suhde YTJulkL:iin

Tuomioistuimen päätösneuvottelu ja äänestys toimitetaan asianosaisten läsnä olematta, ja neuvottelun sisältö on pidettävä salassa (YTJulkL 23 §). Salassapito koskee niin neuvotteluissa käsiteltyjä asioita, kuin niitä asioita, mitä neuvotteluissa ei ole käsitelty. Neuvottelun julkisuus saattaisi estää yksityiskohtaista ja vapaata mielipiteiden vaihtoa tuomioistuimen jäsenten välillä.¹⁴⁰ Päätösneuvotteluissa käsitellyt asiat ovat salassa pidettävää tietoa, eikä niitä saa saattaa

¹³⁷ RL 24:5.1 kohdan 1 mukaisesti salakuunteluun syyllistyy se, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella kuuntelee tai tallentaa keskustelua, puhetta tai yksityiselämästä aiheutuvaa muuta ääntä, jota ei ole tarkoitettu hänen tietoonsa ja joka tapahtuu tai syntyy kotirauhan suojaamassa paikassa.

¹³⁸ HE 184/1999 vp, s. 30.

¹³⁹ Neuvonen 2019, s. 243.

¹⁴⁰ HE 13/2006 vp, s. 64.

ulkopuolisen tietoon. Päätösneuvotteluiden äänittäminen on siten salakuuntelusäännöksen nojalla rangaistavaa, mikäli ulkopuolinen henkilö nauhoittaa päätösneuvotteluita. Mikäli äänittämisen lisäksi myös kuvataan, voidaan soveltaa salakuuntelua koskevan pykälän ohella myös salakatselua koskevaa pykälää.¹⁴¹ Päätösneuvotteluiden videotallentaminen voi olla siis rangaistavaa sekä salakuunteluna että salakatseluna. Tulee huomata, että salakatselurikos edellyttää henkilön konkreettista kuvaamista, joten esimerkiksi laukun sisäpinnan videokuvaaminen päätösneuvottelun aikana ei täytä salakatselurikoksen tunnusmerkistöä, mutta voi tulla rangaistavaksi salakuunteluna.

Rovaniemen hovioikeuspiirin laaturaportissa on huomioitu riski tuomioistuimen päätösneuvotteluiden tallentamisesta ja äänittämisestä. Päätösneuvotteluiden tallentamisen helppous on nähty ongelmallisena, sillä asianosaiset jättävät usein tavaransa sekä äänittämisen ja muun tallentamisen mahdollistavat laitteet saliin päätösneuvottelun ajaksi.¹⁴² Salakatselun ja salakuuntelun valmistelun tunnusmerkistö voi sinänsä soveltua tilanteisiin, joissa asianosaiset jättävät tallentamiseen kykenevät laitteensa saliin päätösneuvottelun ajaksi. Laitteen sijoittamisen tarkoituksen tulee kuitenkin tällöin olla salakuuntelu tai -katselu.¹⁴³ Päätösneuvotteluiden näkökulmasta valmistelurikoksen soveltuvuus on hyvin rajoittunut, sillä tahallisuuden ja salakatselu- ja kuuntelun tarkoituksen näyttäminen on useimmissa tilanteissa vaikeaa, etenkin mikäli tavaroiden jättäminen saliin on työryhmäraportin kuvaamalla tavalla säännöllistä. Tässä suhteessa valmistelurikoksen käyttöalaa omalta osaltaan rajoittaa rajanveto rangaistavan valmistelun sekä salakatselun ja -kuuntelun yrityksen välillä, joka ei niin ikään ole yksiselitteistä.

Rikoslaissa salakuuntelun ja salakatselun rangaistusasteikot ovat samansuuruiset, eikä teoista ole säädetty kvalifioituja tekemuotoja, sillä lainsäätäjä on katsonut, että eri laitteet ja tekemuodot pystytään ottamaan huomioon rangaistusasteikon puitteissa. Esitöissä on kuitenkin todettu, että äänittäminen tai kuvaaminen on yksityisyyttä loukkaavampaa kuin pelkkä katselu tai kuuntelu, sillä se mahdollistaa tapahtuman yksityiskohtaisen tarkastelun jälkikäteen. Lisäksi myös valokuvaamisen ja videokuvaamisen välillä on loukkaavuuden puolesta selvä ero.¹⁴⁴ Vaikeampaa on arvioida äänittämisen ja valokuvaamisen loukkaavuutta yksityisyyden kannalta, sillä

¹⁴¹ HE 184/1999 vp, s. 30.

¹⁴² Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuimen laaturaportin työryhmäraportteja XIII, s. 26.

¹⁴³ Hakamies ym. 2004, II Rikoslajit>13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset>Kotirauhariikokset (RL 24:1 – 7 ja 11)>Salakuuntelun ja salakatselun valmistelu (RL 24:7)>Tunnusmerkit.

¹⁴⁴ HE 184/1999 vp, s. 15.

valokuvaan ja äänitteeseen sisältyy hyvin erilaista informaatiota, ja loukkaavuus määrittyikin viime kädessä tapauskohtaisesti.

YTJulkL 21 §:ssä ei eri tallennusmuotoja ole eroteltu, vaan säännös kattaa äänen tai kuvan tallentamisen ja siirtämisen. Videotallentaminen on kuitenkin rikoslain tavoin myös YTJulkL:ssa nähty muita tallentamisen muotoja loukkaavampana. YTJulkL 13.2 §:n videotallenteiden luovuttamista koskevaa rajoitusta on perusteltu sillä, että ” julkisetkin videotallenteet ovat niissä esiintyvien henkilöiden yksityisyyden ja persoonallisuuden kannalta erittäin merkittäviä oikeudenkäyntiasiakirjoja”¹⁴⁵.

¹⁴⁵ HE 13/2006 vp, s. 49.

4. Oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaiseminen

4.1. Johdanto

Oikeudenkäynnin taltioinnista tulee erottaa oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaiseminen, jota säännellään eri tavoin kuin itse taltiointia. Älypuhelimet mahdollistavat lähes reaaliaikaisen videokuvan suoratoistamisen erilaisten palveluiden ja sosiaalisten medioiden kautta yleisön saataville. Ennen älypuhelimien yleistymistä oikeudenkäyntien taltiointia ja julkaisemista koskeva keskustelu liittyi erityisesti käsittelyiden radiointiin ja televisiointiin.

EIT on ottanut ratkaisussaan *P4 Radio Hele Norge ASA vs. Norway* kantaa oikeudenkäynnin televisioinnin ja radioinnin sallittavuuteen. P4 Radio Hele Norge ASA oli hakenut lupaa lähettää radiossa kolmoismurhaa koskevan rikosasian suullisen käsittelyn kokonaan tai osittain. Ali-oikeus ja muutoksenhakuoikeus hylkäsivät hakemuksen. Ratkaisussaan EIT totesi, ettei jäsenmaiden sääntely ole yhdenmukaista, ja katsoi, että jäsenvaltiolla tulee olla harkintavaltaa suullisten käsittelyiden suoria lähetyksiä koskevassa sääntelyn osalta, joten myös suorien lähetysten kieltäminen oli mahdollista. EIT katsoi myös, että suora lähetys voisi tuoda oikeudenkäynnin osapuolille lisäpainetta ja jopa kohtuuttomasti vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä, ja siten vaarantaa oikeudenmukaisen lainkäytön toteutumisen.

Edellä tarkemmin käsitelty YTJulkL 21 § sisältää myös julkaisemista koskevan ulottuvuuden, sillä säännöksen sanamuodon kattaa äänen ja kuvan siirtämisen teknisin menetelmin. Äänen ja kuvan siirtäminen teknisin menetelmin edellyttää siten puheenjohtajan lupaa, ja sen tulee tapahtua hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti. Säännös antaa siten tuomioistuimen puheenjohtajalle mahdollisuuden määrätä tallentamisen lisäksi myös tallennetun aineiston julkaisemisesta, ja voi toteutua esimerkkitapauksessa siten, että puheenjohtaja sallii tallentamisen, mutta kieltää julkaisemisen todistelun vaarantumiseen perustuvista syistä. Ajallisesti tällainen puheenjohtajan julkaisemiseen kohdistuva määräysvalta onkin sidottu itse oikeudenkäyntiin, eikä puheenjohtajalla YTJulkL 21 §:n nojalla ole mahdollista määrätä julkaisemisesta oikeudenkäynnin päättymisen jälkeen.

Oikeudenkäynneistä taltiointia ja julkaisemista on aikaisemmin tarkasteltu oikeuskirjallisuudessa erityisesti oikeudenkäyntien televisioinnin näkökulmasta.¹⁴⁶ Oikeudenkäyntien televisiointi on ollut Suomessa harvinaista, ja televisioinnit ovat liittyneet poliitikkojen rikosasioihin. Kauko Juhantalon ja Anneli Jäätteenmäen oikeudenkäyntejä televisioitiin osittain, ja Tony Halmeen rikosoikeudenkäynnistä koko käsittely. Halmeen oikeudenkäynnin osalta on huomionarvoista, että se lähetettiin kahden tunnin viiveellä, jotta televisiointi ei vaikuttaisi todistajien kertomuksiin. Lisäksi todistajien kertomuksia ei lähetetty televisiossa, vaan toimittaja referoi todistajien kertomukset katsojille.¹⁴⁷ Halmeen ja Jäätteenmäen oikeudenkäyntien televisiointi tapahtui vuonna 2004, eikä vuonna 2007 voimaan tulleiden julkisuuslakien aikana ole laajemmin televisioitu oikeudenkäyntejä. Oikeudenkäyntien televisiointi on nykyainsäädännönkin nojalla mahdollista, mikäli YTJulkL 21 §:n tai HTJulkL 14 §:n edellytykset täyttyvät, eikä julkaiseminen ole seuraavissa luvuissa 4.2 ja 4.3 tarkemmin kuvatulla tavalla rikoslain nojalla kiellettyä.

4.2. Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen

4.2.1. Yleistä

Lähtökohtaisesti sallittavan julkaisutoiminnan rajat määritellään rikoslaissa, jonka sääntely perustuu yksityiselämän suojaamisen, joka puolestaan perustuu PL 10 §:ssä jokaiselle turvattuun oikeuteen yksityiselämästä.¹⁴⁸ Julkaisemista hyväksyttävyyttä rajaavat rikossäännökset jakautuvat yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen (RL 24:8) ja kunnianloukkaukseen (RL 24:9), joiden ero karkeasti arvioituna liittyy siihen, että kunnianloukkausrikoksessa levitetty tieto ei lähtökohtaisesti ole totuudenmukaista. Säännös yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä taas koskee nimenomaisesti totuudenmukaisen tiedon levittämistä.

Rikoslain 24:8:ssä säädetään yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä:

Joka oikeudettomasti

1) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai

¹⁴⁶ Ks. Edelstam 2001, s. 469–519. Ervasti 2004, s. 699–705; Lassiter 1996, s. 928–1001; Marder 2012, s. 1489–1574; Tapanila 2009, s. 148–157.

¹⁴⁷ MTV3:n tiedote 14.1.2004. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/halme-oikeudenkaynti-mtv3-palvelussa/1805518> (viitattu 23.3.2020).

¹⁴⁸ Frände ym. 2018, s. 429.

2) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville

esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava *yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä* sakkoon.

Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.

Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskeva pykälä tai sen soveltaminen ei ole yksiselitteistä, sillä tunnusmerkistön rakenteeseen kuuluu sekä pääsääntö että poikkeus. Lisäksi RL 24:8:n sovellettavuutta, eli julkaisemisen sallittavuutta, arvioitaessa tulee pääsääntöisesti jokainen käsillä oleva yksittäistapaus arvioidavaksi erikseen. RL 24:8:n 2 ja 3 momentin poikkeussäännökset voidaan nähdä osana oikeudettomuusarviointia,¹⁴⁹ mutta tässä tutkimuksessa ne on selkeyden vuoksi erotettu erillisen otsikon alle.

Säännöksen tarkoitus on suojata henkilön yksityiselämää siihen liittyvien sinänsä totuudenmukaisten tietojen levittämiseltä. Säännöksessä tiedolla tarkoitetaan suoraa ja totuudenmukaista informaatiota, kun taas vihjauksella tarkoitetaan epäsuoraa informaatiota, joka synnyttää tietyn käsityksen tosiseikkaan liittyvän tiedon olemassaolosta. Tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että vihjaus on omiaan johdattamaan vihjauksen vastaanottajan tiettyyn käsitykseen yksityiselämää koskevasta seikasta.¹⁵⁰

Ollakseen rangaistavaa tiedon levittäminen tulee RL 24:8:n edellyttämällä tavalla olla oikeudetonta. Rikoslain esitöiden mukaan tiedon levittäminen ei ole oikeudetonta, kun siihen on kyseisen henkilön suostumus, joka voi olla nimenomainen tai hiljainen, ja se on milloin vain peruutettavissa.¹⁵¹ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin korostettu, että suostumus olisi

¹⁴⁹ Frände ym. 2018, s. 433.

¹⁵⁰ HE 19/2013 vp, s. 39.

¹⁵¹ HE 19/2013 vp, s. 41. Suostumuskonstruktiosta ks. Neuvonen 2014, s. 192–195 ja Tiilikka 2008, s. 135–146.

lähtökohtaisesti annettava nimenomaisesti, eli ulkopuolisen henkilön tulisi kyetä havaitsemaan suostumuksen olemassaolo. Poikkeustapauksena voidaan katsoa, että esimerkiksi urheilumaa-ilmassa tai viihde-elämässä esiintyvä henkilö luo toiminnallaan ja omilla suorituksillaan niin läheisen suhteen tiedotusvälineisiin, että toiminnan voidaan katsoa muodostavan eräänlaisen ”katkeamattoman” suostumuksen. Myös tällainen suostumus on milloin vain peruutettavissa.¹⁵²

Suostumuksen lisäksi tiedon esittäminen ei ole oikeudetonta silloin, kun siihen on oikeus tai velvollisuus. Henkilöllä voi olla oikeus tai velvollisuus esittää toisesta yksityiselämään kuuluvia tietoja esimerkiksi silloin, kun hän on kuultavana oikeudenkäynnissä. Kyseessä voi olla myös virkavelvollisuus.¹⁵³ Esimerkiksi esitutkintalain (805/2011) 11:7 sääntelee esitutkinnasta tiedottamista, ja esimerkiksi sitä, milloin epäillyn nimen ja kuvan julkaiseminen on sallittua. Säännös ei aseta esitutkintaviranomaiselle varsinaista tiedottamisvelvoitetta missään tilanteessa,¹⁵⁴ vaikka oikeuskirjallisuudessa Frände ja Wallberg ovat katsoneet, että poliisin on tiettyissä tilanteissa tiedotettava vaarallisista epäillyistä tai rikollisista.¹⁵⁵

Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että levitettävä tieto tai vihjaus on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle, taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Vahingolla ei tarkoiteta vain konkreettista vahinkoa, vaan säännöksessä tarkoitettu vahinko voi olla luonteeltaan myös taloudellista tai aineetonta.¹⁵⁶

Säännöksen mukaan tunnusmerkistön täytyminen edellyttää joukkotiedotusvälineen käyttämistä tai tiedon, vihjauksen tai kuvan saattamista lukuisten ihmisten saataville. Lain esityöt painottavat, ettei käytetty väline ole säännöksen tulkinnan kannalta olennainen, vaan se, miten suuri joukko ihmisiä käytetyllä välineellä saavutetaan. Teon täytyminen ei kuitenkaan edellytä tosiasiallista tietoon saattamista, vaan edellytyksenä on, että tieto on saatettu lukuisten ihmisten saataville.¹⁵⁷

Laki tai sen esityöt eivät anna tyhjentävää määritelmää tai lukumäärää sille joukolle, jonka tietoon vihjaus tai kuva tulee saattaa, jotta sen levittäminen olisi rangaistavaa. Myöskään oikeuskäytäntöä ei asiasta ole. Tulkinta-apua voidaan varovaisesti hakea itse säännöksestä, jossa

¹⁵² Frände ym. 2018, s. 432.

¹⁵³ HE 19/2013 vp, s. 40.

¹⁵⁴ HE 222/2010 vp, s. 242.

¹⁵⁵ Frände ym. 2018, s. 432.

¹⁵⁶ HE 19/2013 vp, s. 40.

¹⁵⁷ HE 19/2013 vp, s. 40.

lukuisat ihmiset rinnastetaan joukkotiedotusvälineen käyttämiseen. Lehdet, radio ja televisio saavuttavat hyvin vaihtelevan määrän ihmisiä. Esitöiden mukaan tiedon levittäminen yleisötilaisuudessa, jossa on tuhansia katsojia, voi olla säännöksen perusteella rangaistavaa.¹⁵⁸ Internetissä avoimesti jaetut tiedot, kuvat ja videot sekä suoratoistopalveluiden välityksellä tapahtuva jakaminen ovat pääsääntöisesti suuren ja lukumäärältään epämääräisen ihmisjoukon saatavissa, ja siten säännöksen tarkoittamalla tavalla lukuisten ihmisten saatavissa. Pienimuotoinen viestintä esimerkiksi työ-, harrastus- ja kaveriporukoissa taas ei olisi säännöksen tarkoittamalla tavalla tiedon saattamista lukuisten ihmisten saataville.¹⁵⁹

Levitettävän tiedon tulee RL 24:8:n mukaan koskea toisen yksityiselämää. Yksityiselämän suojan piiri käsittää elossa olevien luonnollisten henkilöiden yksityiselämään kuuluvat tiedot. Oikeushenkilöt eivät kuulu suojan piiriin, mutta oikeushenkilöä koskevien tietojen levittämiseen saattaa liittyä myös luonnollisten henkilöiden yksityiselämän suojan piiriin kuuluvia tietoja.¹⁶⁰

Yksityiselämä käsitteenä ei ole täsmällisesti määriteltävissä, ja sen sisältö vaihtelee henkilöiden, tilanteiden ja paikan mukaan.¹⁶¹ Säännöksellä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä suojataan vain tiettyä yksityiselämän osa-aluetta.¹⁶² RL 24:8:n esitöiden mukaan yksityiselämän piiriin kuuluvat arkaluonteiset tiedot henkilön perhe-elämästä, vapaa-ajasta, terveydestä ja ihmissuhteista. Yksityiselämään kuuluvat asiat koskevat henkilöä itseään, ja ne ovat sellaisia, joita ihmiset eivät yleensä halua ulkopuolisten tietoon. Esimerkiksi menettely julkisessa virassa tai tehtävässä tai muut julkiset työtehtävät eivät kuulu yksityiselämään. Myös omaisuuden liittyvät tiedot voivat kuulua yksityiselämän piiriin, mutta niitä tulee arvioida tapauskohtaisesti.¹⁶³

Tieto ei rajaudu yksityiselämän suojan ulkopuolelle, vaikka se sisältyisi julkiseen asiakirjaan, jotka ovat pääsääntöisesti julkaistavissa.¹⁶⁴ Samaan tapaan myöskään julkisella paikalla tapahtuneet tai paljastuneet yksityiselämän suojan piiriin kuuluvat asiat eivät menetä asemaansa yksityiselämään kuuluvina tietoina. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2005:82 viitannut

¹⁵⁸ HE 19/2013 vp, s. 40.

¹⁵⁹ Tiilikka 2008, s. 125–126.

¹⁶⁰ HE 19/2013 vp, s. 38.

¹⁶¹ LaVM 6/2000, s. 5.

¹⁶² Yksityiselämää suojataan rikoslain ohella esimerkiksi lailla sähköisen viestinnän palveluista (917/2014) ja lailla yksityisyyden suojasta työelämässä, ja yksityiselämää koskeva merkityssisältö määräytyy sovellettavan lain perusteella. Ks. Tiilikka 2008, s. 126.

¹⁶³ HE 19/2013 vp, s. 38.

¹⁶⁴ HE 19/2013 vp, s.41.

EIT:n ratkaisuihin *Peck vs. United Kingdom* ja *von Hannover v. Germany*, ja todennut, ettei yksityiselämän piiriin kuuluva seikka sulkeudu yksityiselämän suojan ulkopuolelle, vaikka se olisi läsnä olevien havaittavissa jossakin tilaisuudessa tai julkisella paikalla.¹⁶⁵ Siten myöskään julkisessa suullisessa käsittelyssä ilmi tulleet tiedot yksityiselämästä tai muut yksityiselämän suojan piiriin kuuluvat seikat eivät menetä yksityiselämään liittyvää luonnettaan, eivätkä siten ole levitettävissä tai julkaistavissa, jolloin myös tällaista tietoa sisältävän tallenteen levittäminen voi olla RL 24:8:n nojalla kiellettyä.

Loukkauksen kohteen tulee olla tunnistettavissa. Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistö ei täyty, mikäli tiedon kohde ei kykene tunnistamaan itseään.¹⁶⁶ Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2009:3 todennut, että arviointi tunnusmerkistön täyttymisestä kohdistuu siihen, onko loukattu henkilö ylipäänsä tunnistettavissa. Tunnusmerkistön täyttyminen ei siten edellytä sitä, että joku konkreettisesti tunnistaa loukatun henkilön.¹⁶⁷

Tunnistettavuus edellytyksenä ei ole ongelmaton, eikä sitä tule tulkita liian laajasti. Rikosuutisoinnissa henkilön nimen selvittäminen on yleensä mahdollista rikosasiaan liittyvien uutisoinnissa mainittujen tietojen perusteella. YTJulkL 4 §:n nojalla oikeudenkäyntiä koskevat perustiedot eli ns. diaaritiedot, kuten asiaosaisen nimi ja rikosnimike, ovat julkisia ja periaatteessa kenen tahansa selvitettävissä. Mikäli tunnistettavuuskriteeriä arvioitaisiin tiukasti, olisi rikosasioiden uutisointi mahdollista vain niissä tapauksissa, joissa myös henkilön nimen julkaiseminen olisi hyväksyttävää.

4.2.2. Poikkeukset RL 24:8:n pääsäännöstä

Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaista tiedon, vihjauksen tai kuvan levittämistä, jonka esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi (RL 24:8.2). Lisäedellytyksenä on, että esittäminen liittyy henkilön toimintaan politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa toiminnassa. Näihin rinnastettavaa toimintaa voi olla esimerkiksi toimiminen työmarkkinajärjestöissä tai etujärjestöissä, jotka käyttävät yhteiskunnallista valtaa.¹⁶⁸ Henkilön toiminnalla on tässä suhteessa merkitystä yksityiselämän suojan laajuuden kannalta, ja pääsääntöisesti yhteisiä

¹⁶⁵ KKO 2005:82 kohta 27.

¹⁶⁶ Frände ym. 2018, s. 432.

¹⁶⁷ KKO 2009:3, kohta 13.

¹⁶⁸ HE 19/2013 vp, s. 41.

asioita hoitavilla poliitikoilla yksityiselämän suojan piiri on kapeampi kuin esimerkiksi taloudellista valtaa käyttävillä.¹⁶⁹

Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos se ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä, kun otetaan huomioon ilmaisun sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet (RL 24:8.3). Säännös on olennaisesti punnintasäännös, jonka soveltamisessa korostuu sananvapaus, mutta oikeudenmukaisen tasapainon saavuttamiseksi on otettava huomioon seikkoja, jotka ovat merkityksellisiä suhteutettaessa toisiinsa ilmaisuvapautta, oikeutta yksityisyyteen sekä muita oikeuksia ja intressejä.¹⁷⁰ RL 24:8.3:ssä tarkoitettun ilmaisun hyväksyttävyyden arvioinnissa otetaan huomioon tunnistettavuus, ajankohtaisuus, tiedon muoto, tiedon merkittävyys ja toisaalta sen yksityiselämään kajoavuus sekä se, miten tieto esitetään.¹⁷¹

RL 24:8.3:n soveltamisen edellytyksenä on, että sen tarkoituksena on yleiseltä kannalta merkittävän asian käsitteleminen. Mikäli tällaista tarkoitusta ei ole, ja tiedon julkaisemisen tarkoituksena on esimerkiksi vain yleisön mielenkiinnon tyydyttäminen, ei tiedon julkaiseminen ilman suostumusta ole hyväksyttävää. Tulee huomata, että yleiseltä kannalta merkittävän asian käsitteleminen ei tarkoita RL 24:8.2:n tavoin, että asia olisi yhteiskunnallisesti merkittävä, vaan myös muut kuin yhteiskunnalliset asiat voivat olla yleiseltä kannalta merkittäviä.¹⁷² Esimerkiksi tieto rikoksesta, jolla ei ole yleistä tai yhteiskunnallista merkitystä, kuuluu tekijänsä yksityiselämän suojan piiriin, eikä siten ole julkaistavissa. Ei ole kuitenkaan yksiselitteistä, kuuluuko tieto rikoksesta henkilön yksityisyyden suojan piiriin, jolloin arvioitavaksi tulevat tekijän henkilö ja hänen yhteiskunnallinen asemansa, teon laatu ja se kuuluuko teko poliittiseen tai yhteiskunnalliseen toimintaan tai muuhun merkittävään aihepiiriin.¹⁷³

RL 24:8.3 edellyttää ottamaan huomioon ”toisten oikeudet”, jolla tarkoitetaan esimerkiksi oikeutta yksityiselämään, kun ilmaistaan toisen yksityiselämään kuuluvia tietoja. Henkilön asema ja toiminta vaikuttavat siihen, missä määrin hän voi perustellusti odottaa tietojen pysyvän pois julkisuudesta.¹⁷⁴ Ns. julkisuuden henkilöiden yksityiselämän suojaa arvioidaan ensisijaisesti

¹⁶⁹ Ks. Tiilikka 2008, s.180–181

¹⁷⁰ HE 19/2013 vp, s. 42.

¹⁷¹ HE 19/2013 vp, s. 43 ja Frände ym. 2018, s. 439.

¹⁷² HE 19/2013 vp, s. 43.

¹⁷³ HE 19/2013 vp, s. 39.

¹⁷⁴ HE 19/2013 vp, s. 43.

RL 24:8.1:n mukaan,¹⁷⁵ mutta toisaalta voidaan katsoa, että julkisuuden henkilön yksityisyyden suoja on rajatumpi kuin ”tavallisen” henkilön. Julkaisemisen hyväksyttävyyden perustuu pääsääntöisesti henkilön toimintaan politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai julkaisun tulee muulla tavoin liittyä yleisesti merkittävän asian käsittelyyn.

Julkisuuden henkilöiden osalta poliitikoilla ja talouselämän vaikuttajilla on suppeampi yksityiselämän suojan piiri kuin muilla julkisuuden henkilöillä. Lain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että poliitikkojen ja talouselämän vaikuttajien sekä laajinta yksityiselämän suojaa nauttivien ”tavallisten ihmisten” välissä sijaitsee yksityiselämän suojan välikerros, johon kuuluvat ns. julkisuuden henkilöt.¹⁷⁶ Julkisuuden roolit voivat olla myös limittyneet, eli viihdealalla toimiva henkilö tulla esimerkiksi poliittisen vallan käyttäjä tai poliitikko voi esiintyä julkisesti myös muissa kuin vallankäyttöön liittyvien tehtävien vuoksi.¹⁷⁷ Julkisuuden henkilöiden osalta yksityiselämän suojaan piirissä olevan tiedon levittäminen ja julkaiseminen perustuu lähökohtaisesti suostumukseen. Toistuvasti yksityisasiotaan julkisuuteen tuoneen tai yksityiselämänsä kannalta paljastavia haastatteluita antanut henkilö on kaventanut yksityiselämänsä piiriä omien toimiansa johdosta.¹⁷⁸

4.2.3. Oikeuskäytäntö

Rikoksesta epäillyllä, syytetyllä ja rangaistulla on oikeus yksityisyyteen samalla tavoin kuin muillakin ihmisillä.¹⁷⁹ Lähtökohtaisesti rikostuomiolla on kuitenkin yleensä negatiivinen vaikutus henkilön maineeseen. Ratkaisussa *Sidabras and Džiautas v. Lithuania* EIT on todennut, että yksityiselämän suoja koskevat säännökset eivät anna suojaa sellaista ennakoitavissa olevaa maineen menetystä kohtaan, joka johtuu henkilön omista toimista, kuten rikollisesta menettelystä.¹⁸⁰ Rikosteko itsessään ei ole tekoon syyllistyneen yksityisyyden suojaan kuuluva asia, mutta rikosasian käsittely julkisuudessa tai sen käsittely julkisesti voi tietyissä tilanteissa puuttua liiallisesti henkilön yksityisyyden suojaan.¹⁸¹ Julkisuuden ennakoitavuus voidaan kuitenkin nähdä perusteltuna yksityiselämän suojaa rajoittavana tekijänä, kun kysymyksessä on

¹⁷⁵ LaVM 6/2000, s. 5.

¹⁷⁶ LaVM 6/2000, s. 5, Frände ym. s. 439 ja Tiilikka 2008, s. 151.

¹⁷⁷ Tiilikka 2008, s. 153.

¹⁷⁸ Tiilikka 2008, s. 152. Nuutila ja Majanen ovat katsoneet, että haastatteluita antava henkilö antaa samalla hiljaisen suostumuksen yksityiselämään kuuluvien seikkojen paljastamiseen jatkossakin. Ks. Hakamies ym. 2004, II Rikoslajit>13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset>Kunnian ja yksityisyyden suoja (RL 24:8 – 10)>Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8)>”Julkkiset”.

¹⁷⁹ Melander 2019, s. 961.

¹⁸⁰ *Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, kohta 49.

¹⁸¹ Melander 2019, s. 961.

julkisuuden kohteen oma moitittava menettely.¹⁸² Toisin sanoen mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä kapeammaksi rikoksen tehneen henkilön yksityiselämän suojan piiri muodostuu. Siten rikoksesta tuomitun nimen julkaiseminen voi olla sallittua RL 24:8.2:ssa tarkoitettujen henkilöiden lisäksi myös ”tavallisten” henkilöiden kohdalla, kun otetaan huomioon tehdyn rikoksen laatu ja sen yhteiskunnallinen merkitys.

Korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2005:136 todennut, että kun A on tuomittu tavanomaisesta törkeämmästä rikoksesta, on hän ennalta voinut varautua siihen, että hänen nimensä tulee julkisuuteen. Ratkaisussa oli kysymys siitä, onko rikoksesta tuomitun nimen julkaisemisella loukattu yksityiselämää ja aiheutettu merkittävää henkistä kärsimystä. Korkein oikeus hylkäsi kannan, ja totesi perusteluissaan, että lehtiartikkeli oli ollut ajankohtainen, ja että pelkän nimen julkaiseminen kyseessä olevassa tapauksessa on ollut hyväksyttävää.

Ratkaisussa KKO 2018:51 A oli julkaissut ”Pedofilian uhrien puolesta” -nimisessä avoimessa Facebook-ryhmässä kuvan B:stä ja linkittänyt sen rikosuutiseen, jossa on kerrottu, että nimeltä mainittu B oli neljä kuukautta aiemmin tuomittu törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä neljän kuukauden vankeusrangaistukseen. A tuomittiin yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. KKO:n mukaan B:tä koskeva tieto oli edelleen luonteeltaan yksityisyyden suojan piiriin kuuluvaa, vaikka tieto oli ollut aiemmin julkisuudessa. Perusteluissa painotettiin, ettei kysymys ollut ajankohtaisesta rikosuutisoinnista. Korkein oikeus totesi myös, että uutislinkki, kuva ja teksti erillään olivat sinällään asiallisia, mutta yhdistettyinä ”Pedofilian uhrien puolesta” -ryhmässä ne muodostivat B:n henkilöön kohdistuvaa halveksivaa leimaamista.

Rikosoikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaiseva henkilö voi syyllistyä yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen. Tallennetta koskevaan loukkaavuusarviointiin voidaan saada apua edellä käsitellystä korkeimman oikeuden tapauksesta KKO 2018:51, jossa korkein oikeus on ensinnäkin painottanut julkaisemisen ajankohtaisuutta ja toisekseen sitä asiayhteyttä, jossa tieto julkaistaan. Tallenteen julkaiseminen ei välttämättä ole sallittua, vaikka se olisikin julkaistu aikaisemmin ja se olisi saanut julkisuutta. Myös tallenteiden kohdalla sinänsä asiallisen tallenteen julkaiseminen voi täyttää RL 24:8:n tunnusmerkistön, mikäli se yhdistettynä

¹⁸² Tiilikka 2008, s. 198.

julkaisun asiayhteyteen, otsikkoon tai muuhun seikkaan aiheuttaa tallenteella esiintyvään henkilöön kohdistuvaa halveksuntaa.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön nojalla RL 24:8:n soveltaminen kytkeytyy lähtökohteisesti tapauskohtaiseen kokonaispunnintaan. Ensinnäkin olennaista on asian yhteiskunnallinen merkitys, ja esimerkiksi rikosoikeudenkäynnissä tarkastelu kohdistuu rikoksen törkeyteen ja vakavuuteen. Toisekseen olennaista on julkaisemisen ajankohtaisuus. Käsittelystä tehdyn tallenteen julkaiseminen jälkikäteen voi ylittää sen, mitä on pidettävä hyväksyttävänä, jos julkaisemisen kohteena olevan käsittelyn sisältö ei ole enää ajankohtaista. Käsittelyn suoratoistaminen ei luonnollisesti muodosta ajankohtaisuuteen liittyvää ongelmaa.

Ajankohtaisuuden edellytys perustuu siihen, että menneisyydessä tapahtuneiden rikosten katsotaan jossain vaiheessa siirtyvän yksityisyyteen kuuluviksi asioiksi, joita ei ole mielekästä käsitellä uudestaan. Toisaalta aikaisemmat sinänsä merkityksettömät tapahtumat saattavat muodostua uudelleen ajankohtaisiksi esimerkiksi tilanteissa, joissa henkilöä ollaan nimittämässä korkeaan virkaan.¹⁸³ Tällöin menneisyyden merkityksettömätkin tapahtumat tavallaan tulevat ajankohtaisiksi liittyessään uuteen ja ajankohtaiseen asiaan.

Vaikka tieto olisi julkaistu aikaisemmin, ei se välttämättä oikeuta esittämään tietoa toistamiseen yleisölle. Ratkaisussaan KKO 1997:81 korkein oikeus katsoi, että aikakausilehti oli loukannut A:n yksityiselämän suojaa, vaikka loukkaava materiaali oli julkaistu aikaisemmin iltapäivälehdessä. Ensinnäkin ratkaisu osoitti, ettei yksityiselämän piiriin kuuluva tieto automaattisesti menetä asemaansa yksityiselämään kuuluvana tietona silloin kun tieto julkaistaan. Tiedon levittäminen voi siten olla rangaistavaa myös ensimmäisen loukkauksen jälkeen. Korkein oikeus kuitenkin katsoi, ettei loukkauksen toistaminen välttämättä aiheuta samansuuruista kärsimystä ja vahinkoa kuin ensimmäinen loukkaus. Toisekseen merkitystä on myös sillä, missä tieto levitetään. Korkein oikeus katsoi, ettei pelkästään sillä perusteella, että A oli hyväksynyt julkaisemisen iltapäivälehdessä, olisi lupa olettaa, että hän hyväksyisi julkaisemisen myös aikakauslehdessä.

¹⁸³ Hakamies ym. 2004, II Rikoslajit>13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset>Kunnian ja yksityisyyden suoja (RL 24:8 – 10)>Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8)>Oikeudenkäyntiutisointi.

4.2.4. RL 24:8:n soveltaminen oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaisemiseen

Oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaisemisen hyväksyttävyyttä riippuu siitä, sisältääkö se yksityiselämän suojan piiriin RL 24:8:n nojalla kuuluvaa tietoa, ja mikäli näin on, voidaanko julkaisemisen katsoa olla hyväksyttävää RL 24:8:n poikkeussäännöksiä nojalla. Esimerkiksi kahden oikeushenkilön välisen riita-asian käsittelyn taltioiminen ja julkaiseminen puuttuu yksityiselämään vain, mikäli oikeushenkilöihin liittyvien luonnollisten henkilöiden yksityiselämään liittyvä tieto tulee käsittelyssä esille.

Rikosasioissa tallenteiden kannalta merkitykselliseksi muodostuu kysymys siitä, saako rikoksesta epäillyn, syytetyn tai tuomitun nimen julkaista, sillä tällainen tieto hyvin todennäköisesti tulisi tallenteelta ilmi. Vaikka syytetyn tai tuomitun nimi onkin YTJulkL:n nojalla julkista tietoa, ei nimen sisältävän tallenteen julkaiseminen RL 24:8:n johtuen ole välttämättä sallittua. Julkaisemisen hyväksyttävyyttä koskevaan arviointiin vaikuttavat rikoksen laatu, tekijän ja asianomistajan yhteiskunnallinen asema sekä tapauksen yhteiskunnallinen merkitys. Muiden rikokseen liittyvien henkilöiden yksityiselämän suojaaminen voi edellyttää, että tuomitun henkilön nimen julkaisemisesta pidättäydytään,¹⁸⁴ sillä rikoksesta tuomitun nimen julkaiseminen saattaa johtaa asianomistajan henkilöllisyyden paljastumiseen. Tieto rikoksen uhriksi joutumisesta kuuluu yksityiselämän suojan piiriin, ja uhrin henkilöllisyyden paljastuminen ja julkaiseminen on usein omiaan aiheuttamaan uhrissa kärsimystä. Rikoksen uhrin henkilöllisyyden julkaisemiseen onkin harvoin riittäviä perusteita.¹⁸⁵ Vaikka rikoksen tekijän nimen julkaiseminen voisi sinällään olla hyväksyttävää esimerkiksi rikoksen yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi, voi julkaiseminen olla RL 24:8:n nojalla kiellettyä, kun se johtaisi tai voisi johtaa rikoksen uhrin henkilöllisyyden paljastumiseen.

Oikeudenkäyntiä koskevan tallenteen julkaiseminen ei ole RL 24:8:n edellyttämällä tavalla oikeudetonta silloin, kun siihen on henkilön suostumus. Lupa julkaisemiseen on annettava nimenomaisesti. YTJulkL 21 §:n edellyttämällä tavalla annettu lupa tallentamiseen ei suoraan tarkoita, että luvan saaneella henkilöllä olisi oikeus tallennetun materiaalin julkaisemiseen tai suoratoistamiseen. Ongelmien välttämiseksi tuomioistuimen puheenjohtajan olisikin selvitettävä tallennusluvan myöntämisen yhteydessä, ettei tallentamislupa itsessään oikeuta tallenteen

¹⁸⁴ Neuvonen 2017, s. 147.

¹⁸⁵ Hakamies ym. 2004, II Rikoslajit>13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset>Kunnian ja yksityisyyden suoja (RL 24:8 – 10)>Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8)>Oikeudenkäynti-
tiutisointi.

julkaisemiseen. YTJulkL 21 §:n nojalla kuvan tai äänen siirtämisen tulee tapahtua puheenjohtajan määräämällä tavalla. Puheenjohtajalla on siten oikeudenkäynnin keston aikana mahdollisuus määrätä esimerkiksi suoratoistamisesta ja muusta tallentamiseen liittyvästä välittömästä levittämisestä. Luonnollisesti puheenjohtaja voi kieltää suoratoistamisen tallennettavien henkilöiden suostumuksista huolimatta, mikäli se voisi vaikuttaa esimerkiksi todistajien kertomuksiin.

Vaikka tallenne tai suoratoiston sisältö itsessään olisi asiallinen, voi julkaisemisen yhteydessä oleva teksti, kuva tai julkaisupaikka vaikuttaa tallenteen julkaisemisen hyväksyttävyyteen. Esimerkiksi tallenteen tai suoratoiston otsikko voi itsessään olla vihjaava tai halventava sillä tavoin, että se yksin tai yhdessä tallenteen tai suoratoistolähetysten kanssa täyttää yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevan säännöksen tunnusmerkistön.

4.3. Kunnianloukkaus

Kunnianloukkauksrikos kytkeytyy perus- ja ihmisoikeuksiin, ja kunniaa oikeushyvänsä suojataan PL 10 §:n säännöksellä. Samalla RL 24:9:n kunnianloukkauksrikossäännöksen rangaistusuhka rajoittaa PL 12 §:ssä taattua sananvapautta.¹⁸⁶ Kunnianloukkauksrikokselle on ominaista, ettei toisesta esitetty tieto, vihjaus tai väite ole totuudenmukainen tai ainakaan sen todenperäisyydestä ei voida varmistua, ja itse loukkaus voi kohdistua sekä elävään, että kuolleeseen henkilöön.

Kunnianloukkaukseen rikoslain 24:9:n mukaan syyllistyy se,

Joka

- 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka
- 2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista

Kunnianloukkauksesta tuomitaan myös se, joka esittää kuolleesta henkilöstä valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen.

¹⁸⁶ Frände ym. 2018, s. 450.

Edellä 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuna kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Kunnianloukkauksena ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

RL 24:9.1 1 kohdassa tarkoitettu tieto tai vihjaus on valheellista tai tosiseikkoihin perustumatonta, kun taas 2 kohdassa tiedon tai vihjauksen totuusarvolla ei ole merkitystä rangaistusvastuulle.¹⁸⁷ Väitteen esittämistavalla ei ole merkitystä rangaistavuuden kannalta. Valheellinen tieto tai vihjaus voidaan esimerkiksi esittää suullisesti tai kirjallisesti, tai se voi sisältyä kuvaan.¹⁸⁸ Kunnianloukkauksen kohteena voi RL 24:8:n yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä poiketen olla myös kuollut henkilö, jolloin asianomistajana on henkilö, jolle vainaja on ollut erityisen läheinen (RL 24:9.2). Tällaisia henkilöitä voivat olla esimerkiksi leski, sukulaiset, vainajan kanssa yhteisessä taloudessa asuneet henkilöt sekä muut erityisen läheiset henkilöt.¹⁸⁹

Kunnianloukkausrikoksen tunnusmerkistö ei edellytä tiedon tai vihjauksen saattamista lukuisien ihmisten saataville, vaan rangaistusvastuu voi syntyä myös kahden henkilön kesken esitetyistä väittämistä.¹⁹⁰ Tosin vain loukkauksen kohteelle esitetty 1 kohdassa tarkoitettu valheellinen tieto tai vihjaus voi olla omiaan aiheuttamaan kärsimystä, mutta ei säännöksen tarkoittamalla tavalla vahinkoa tai loukattuun kohdistuvaa halveksuntaa,¹⁹¹ sillä kärsimyksen aiheutuminen ei ole riippuvainen muun kuin kohteen näkemyksestä asiasta.¹⁹² Rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tiedon tai vihjauksen esittäminen *on omiaan* aiheuttamaan vahinkoa tai

¹⁸⁷ Frände ym. 2018, s. 450.

¹⁸⁸ HE 19/2013 vp, s. 45.

¹⁸⁹ HE 19/2013 vp, s. 47.

¹⁹⁰ Tiilikka 2008, s. 230.

¹⁹¹ HE 19/2013 vp, s. 45.

¹⁹² Frände ym. 2018, s. 454. Frände ja Wahlberg ovat katsooneet, ettei ”on omiaan”- arviointia ole mahdollista tehdä niiden tekojen osalta, jotka ovat omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai loukkauksen kohteelle aiheutuvaa halveksuntaa, kun väitettä ei ole saatettu ulkopuolisen tietoon. Edellä mainittua näkökulmaa on tulkinnut laajemmin Neuvonen, ja katsonut, ettei kahdensivuisissa keskusteluissa kunnianloukkaus olisi mahdollinen. Ks. Neuvonen 2014, s. 236. Vrt. Tiilikka 2008, s. 237. Tiilikka taas on katsonut ratkaisun KKO 2007:70 perusteella, että kunnianloukkausrikoksen edellytyksenä ei ole se, että ulkopuolinen henkilö havaitsee tai on tietoinen loukkauksesta.

kärsimystä tai loukattuun kohdistuvaa halveksintaa, eli tiedolla tai vihjauksella on tyypillisesti oltava negatiivinen vaikutus yleisön mielipiteeseen loukatusta.¹⁹³

RL 24:9.1 1 kohta edellyttää *valheellisen* tiedon tai vihjauksen esittämistä. Esittämistavalla ei ole merkitystä rangaistavuuden kannalta. Kunnianloukkaus on mahdollista toteuttaa esimerkiksi käyttämällä väärän henkilön kuvaa sinänsä paikkansa pitävässä artikkelissa.¹⁹⁴ Samaa perusajatusta noudattamalla myös oikeudenkäynnistä tehty tallenne voi väärässä asiayhteydessä esitettyinä olla kunnianloukkauksena rangaistava teko. Suullisesta käsittelystä tehty tallenne sisältää vain toistettavissa olevan nauhoituksen suullisen käsittelyn tapahtumista, eikä siten itsessään sisällä valheellista informaatiota. Mikäli tallennetta leikattaisiin, manipuloitaisiin tai muulla tavoin muokattaisiin niin, ettei se enää anna totuudenmukaista kuvaa tapahtumista, voisi tällaisen tallenne tunnusmerkistössä tarkoitetulla tavalla välittää valheellista tietoa tai antaa valheellisen kuvan tapahtumista, ja siten sen esittäminen voisi olla rangaistavaa.

RL 24:9.1 2 kohdassa tarkoitettu halventaminen ei 1 kohdan tavoin edellytä esitetyn tiedon tai vihjauksen valheellisuutta. Tiedon tai vihjauksen totuudenmukaisuus voi esimerkiksi olla hankalasti todennettavissa. Olennaista tunnusmerkistön täyttymisen kannalta on tiedon tai vihjauksen halventamistarkoitus. Tällaista halventamista voisi olla esimerkiksi vanhan rikoksen esiintuominen.¹⁹⁵ Tulee huomioida, että vanhan rikoksen esiintuominen voi täyttää myös yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistön. Rajanveto yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen ja kunnianloukkauksen välillä ei ole yksinkertaista silloin, kun tunnusmerkistöissä tarkoitettu tieto on sinällään totuudenmukaista. Viime kädessä tunnusmerkistöt rajautuvat toisiinsa nähden siten, että tietty lausuma voi kuitenkin toteuttaa vain toisen edellytykset.¹⁹⁶ Kunnianloukkausrikoksessa erityispiirteinä ovat halventamistarkoitus, sen kohdistuminen säännöksen nimen mukaisesti henkilön kunniaan, sekä se, ettei kunnianloukkausrikos edellytä joukkotiedotusvälinettä tai muulla tavoin tiedon saattamista lukuisten ihmisten saataville, vaan voi kohdistua pienempään henkilöpiiriin.

Oikeudessa esiintyvällä todistajalla on velvollisuus kysyttäessä toistaa kuulemansa lausuma, vaikka tietäisi lausuman sisällöltään totuudenvastaiseksi tai loukkaavaksi. Myös avustajalla on oikeus arvostella esimerkiksi todistajien tai asiantuntijoiden luotettavuutta, kun se on asianajon

¹⁹³ Frände ym. 2018, s. 453.

¹⁹⁴ Tiilikka 2008, s. 236.

¹⁹⁵ HE 19/2013 vp, s. 45.

¹⁹⁶ HE 19/2013 vp, s. 47.

kannalta tarpeellista.¹⁹⁷ Kun edellä mainituissa tilanteissa tiedon esittämiseen on oikeus tai velvollisuus, niin myöskään samankaltaisista tilanteista tehty tallenne ei itsessään voi täyttää kunnianloukkauksen tunnusmerkistöä. Eri asia on, että tällaista tallennetta käytettäisiin valheellisen tiedon tai vihjauksen esittämiseen tai toisen halventamiseen, jolloin tallennetta tässä tarkoituksessa käyttävän henkilön toiminta täyttäisi RL 24:9.1:n tunnusmerkistön.

Oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaiseminen voisi tulla rangaistavaksi kunnianloukkauksena, jos nauhoitetta käytetään halventamistarkoituksessa ja sen avulla tuodaan esimerkiksi vanha rikos esiin. Levitetyn nauhoitteen lisäksi sen otsikko tai siihen liitetyt tiedot voivat yksin tai yhdessä olla halventavia.

RL 24:9.1 2 kohta ei 1 kohdan tavoin sisällä ”on omiaan” -vaatimusta. Ratkaisussa KKO 2013:70 korkein oikeus on kuitenkin tulkinnut 2 kohtaa sanamuotoa laajemmin, ja sisällyttänyt myös 2 kohtaa ”on omiaan”-vaatimuksen: ”Kirjoituksen aihepiiriin nähden ei siinä käytetyn ilmaisun ”mielistelevä limanuljaska” voida katsoa olevan omiaan aiheuttamaan sellaista halveksuntaa, jota RL 24:9.1 2 kohdassa tarkoitetaan.”¹⁹⁸ *Frände* ja *Wallberg* ovat katsoneet, ettei tällainen laajennus ole laillisuusperiaatteen vastainen, sillä se vaikuttaa syytetyn eduksi.¹⁹⁹

RL 24:9.3:n mukaan kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa tai mihinkään näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa. Edellä tarkoitettu arvostelu ei saa ylittää sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävää. RL 24:9.3:n rajoitussäännös on yhteydessä sananvapauden suojelemiseen, ja sen soveltamisessa tulee huomioida EIT:n oikeuskäytäntö.²⁰⁰

RL 24:9.1:ssa tarkoitettu valheellisen tiedon tai vihjauksen esittäminen ei kuitenkaan ole oikeutettua edes RL 24:9.3:n nojalla. Arvostelun tarkoituksena ei saa olla toisen loukkaaminen, ja ollakseen hyväksyttävää sen tulee kohdistua henkilön menettelyyn tai toimintaan. Mitä lähempänä arvostelu on kohteen henkilöä tai henkilökohtaisia ominaisuuksia, sitä todennäköisemmin arvostelua ei voida pitää hyväksyttävää. Kunnianloukkauksen tunnusmerkistön voi täyttää

¹⁹⁷ HE 19/2013 vp, s. 46–47.

¹⁹⁸ KKO 2013:70, kohta 28.

¹⁹⁹ *Frände* ym. 2018, s. 455.

²⁰⁰ *Frände* ym. 2018, s. 457.

esimerkiksi vähäpätöisen menettelyn tarkoituksellisesti näyttävä julkinen arvostelu tai arvostelun tarkoituksellinen pitkittäminen.²⁰¹

Kunnianloukkauksena ei pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä (RL 24:9.4). Säännös on sanamuodoltaan ja myös tulkinnaltaan samansisältöinen kuin aikaisemmin kohdassa 4.2.2 käsitelty RL 24:8.3:n yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskeva rajoitussäännös.²⁰²

Rikosuutisoinnin näkökulmasta uutisointia merkittävästi rajoittava kriteeri on syyttömyysolettama. EIS 6 artiklassa tarkoitettu syyttömyysolettama vaikuttaa lähtökohtaisesti viranomaisen antamiin lausuntoihin ja niiden rajoittamiseen, mutta sillä on myös ulottuvuus rikosepäilyjen uutisoinnissa.²⁰³ Syyttömyysolettamasta säädetään esitutkintalain 4:2:ssä, ja se on huomioitu myös tiedotusvälineiden itsesääntelyä koskevissa journalistin ohjeissa, joiden kohdan 35 mukaan oikeudenkäynnin aikana ei tule asiattomasti pyrkiä vaikuttamaan oikeudenkäynnin lopputulokseen tai ottaa kantaa syyllisyyteen.

Rikoksesta epäillyn tai syytetyt leimaaminen syylliseksi voi merkitä kunnianloukkausta, jos syytteet myöhemmin hylätään. Ratkaisussa KKO 2000:54 oli kysymys oikeudenkäyntiuutisesta, jossa nimeltä mainitsematon kehitysvammaohjaaja leimattiin syylliseksi kavallusrikosiin, vaikka asian käsittely oli kesken, ja myöhemmin kiistetyt syytteet hylättiin. Kehitysvammaohjaajan henkilöllisyys oli lähipiirin tunnistettavissa ja muutenkin selvitettävissä. Toimittaja tuomittiin aikanaan herjauksesta, jonka tunnusmerkistö on sittemmin korvattu kunnianloukkauksesta annetulla säännöksellä.²⁰⁴

Nuutila ja Majanen ovat kritisoineet edellä käsiteltyä ratkaisua tunnistettavuusedellytyksen asettamisesta liian alhaiseksi ja siten myös kunnianloukkauksen rangaistavuuden rajan asettamisesta kokonaisuudessaan liian matalaksi. He ovat pitäneet onnistuneempana Julkisen sanan neuvoston (JSN) kriteeriä, jonka mukaan asianosaisen tulee myös ulkopuolisen arvion mukaan olla tunnistamistietojen perusteella tunnistettavissa. Tällöin uutisoinnin kohde ei ole tunnistettavissa laajemmin kuin siinä lähipiirissä, joka on ollut tietoinen oikeudenkäynnistä ja sen

²⁰¹ HE 19/2013 vp, s. 48.

²⁰² HE 19/2013 vp, s. 48–49. Ks. Frände ym. 2018, s. 458–459.

²⁰³ Melander 2019, s. 974–975.

²⁰⁴ Ks. Laki rikoslain muuttamisesta 531/2000 ja sitä koskeva hallituksen esitys HE 184/1999 vp.

taustoista jo aiemmin.²⁰⁵ Tiilikka taas on kritisoinut tätä kantaa, ja korostanut tunnistettavuusedellytyksen tarkoituksenmukaisuutta, kun otetaan huomioon kunnianloukkausta ja yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevien säännösten tunnusmerkistöjen erilaisuus.²⁰⁶

4.4. Tiedotusvälineet

4.4.1. Lainsäädäntö ja itsesääntely

Tiedotusvälineet suorittavat oikeudenkäyntien seuranta- ja uutisointia, ja tämän kautta omalta osaltaan edistävät oikeudenkäyntien julkisuuden toteutumista. Tiedotusvälineiden rooli on toimia tiedonvälittäjänä, ja niillä on oikeudenkäynnin julkisuuteen kohdistuva välitön intressi.²⁰⁷ Oikeudenkäyntiuutisoinnin sallittavuus määrittyykin viime kädessä rikoslain yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä ja kunnianloukkausta koskevien säännösten perusteella.

Tiedotusvälineitä koskee myös laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (2003/460) eli nk. sananvapauslaki, joka sääntelee julkaisu- ja ohjelmatoimintaan liittyviä velvoitteita ja vastuita. Tiedotusvälineiden lisäksi laki sisältää säännöksiä koskien yksityisten henkilöiden ylläpitämiä viestintäverkkoja sekä julkaisun tai verkkoviestin teknistä valmistamista, lähettämistä, välittämistä ja jakelua. Sananvapauslain 23 § käsittelee kunnianloukkausta ja yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan tuomion julkaisemista. Säännöksen nojalla tuomioistuin voi määrätä RL 8–10 §:ssä tarkoitetun rikoksen käsittelyn yhteydessä asianomistajan pyynnöstä kyseisen tuomion julkaistavaksi asianosaisessa julkaisussa, verkkojulkaisussa tai ohjelmassa.²⁰⁸

Julkisen sanan neuvosto on tiedotusvälineiden kustantajien ja toimittajien itsesääntelyelin, joka tulkitsee hyvää journalistista tapaa. Tulkinnan perusteena on JSN:n kannatusyhdistyksen hyväksymät journalistin ohjeet, joiden lisäksi on JSN:n antamia periaatepäätöksiä ja lausumia. Journalistin ohjeiden säännökset ovatkin yksityiselämän suojan suhteen osittain rikoslain säännöksiä tiukempia. Tapauksissa, joissa JSN toteaa hyvää journalistista tapaa rikotun, tulee

²⁰⁵ Hakamies ym. 2004, II Rikoslajit>13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset>Kunnian ja yksityisyyden suoja (RL 24:8 – 10)>Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24:8)>Oikeudenkäyntiuutisointi.

²⁰⁶ Ks. Tiilikka 2004, s. 262–266.

²⁰⁷ Tapanila 2009, s. 24.

²⁰⁸ Ks. Niiranen ym. 2013, s. 148–150.

tuomioistuimen kuitenkin arvioida rikosvastuu itsenäisesti,²⁰⁹ eikä tuomioistuin luonnollisesti ole sidottu myöskään JSN:n antamaan vapauttavaan ratkaisuun.²¹⁰ Journalistin ohjeiden johdanto-osassa todetaankin yksiselitteisesti, ettei ohjeita ole tarkoitettu käytettäväksi rikos- tai vahingonkorvausvastuun perusteena, vaikka tuomioistuimet ovatkin joissain tapauksissa antaneet perusteluissaan painoarvoa myös journalistin ohjeille ja hyvälle journalistiselle tavalle.²¹¹

Ratkaisun KKO 2005:82 perusteluissa todetaan, että jälkikäteinen huomautus ei toteuta yksilön oikeussuojan tarvetta. Perusteluissa todetaan, että itsesääntely suojaa yksilöä vain niissä tapauksissa, joissa julkaisemisesta pidättäydytään kokonaan.²¹² Tiedotusvälineiden itsesääntely onkin tiedotusvälineiden oma sisäinen ohjenuora, joka ei niinkään suoraan suojaa yksilöä yksittäistapauksessa, vaan ohjaa tiedotusvälineiden käytäntöjä. Se toteuttaa rikoslakiin nähden erilaista tehtävää, jonka edellytyksenä on, että itsesääntely on rikoslain säännöksiä tiukempaa.²¹³

4.4.2. Liveseuranta kirjoitetussa muodossa

YTJulkL 21 §:n säännökset koskevat vain kuvan ja äänen siirtämistä teknisin menetelmin. Säännös ei kuitenkaan koske tekstimuodossa tapahtuvaa raportointia ja julkaisemista. Verkkolehden osalta onkin yleistynyt käytäntö, jossa toimittaja seuraa suullista käsittelyä ja julkaisee oikeussalin tapahtumia kirjoitetussa muodossa. Äärimuodossa liveseuranta voi olla eräänlaista ”livelitterointia”, jossa sanatarkasti kirjoitetaan mitä oikeudenkäynnin osalliset puhuvat oikeudenkäynnissä. Liveseurantaa voi tiedotusvälineiden lisäksi periaatteessa tehdä kuka tahansa oikeudenkäynnissä läsnä olevista henkilöistä.

OK 17:50:n mukaan todistaja tai asiantuntija ei saa olla käsittelyssä läsnä enempää kuin hänen kuulemisensa vaatii. Säännöksen tarkoituksena on välttää muiden käsittelyssä kuultavien henkilöiden kertomuksia vaikuttamasta todistajan tai asiantuntijan kertomukseen. Liveseuranta muodostuu ongelmallisiksi tilanteissa, joissa todistaja tai asiantuntija pystyy seuraamaan asianosaisten ja muiden todistajien kertomuksia salin ulkopuolelta, jolloin muodostuu riski siitä, että muiden kertomukset vaikuttavat todistajan tai asiantuntijan omaan kertomukseen. Toisaalta

²⁰⁹ II Rikoslajit>13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset>Kunnian ja yksityisyyden suoja (RL 24:8 – 10)>Joukkoviestinnän sääntely ja itsesääntely>Hyvä journalistitapa ja JSN.

²¹⁰ Ks. esimerkiksi KKO 2000:54, JSN oli antanut menettelystä aikaisemmin vapauttavan päätöksen 2409/a/SL/96.

²¹¹ Ks. Mäntylä 2004, s. 138–139. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2000:83 korkein oikeus on katsonut: ”ettei uutisoinnissa ole rikottu hyvää journalistista tapaa”.

²¹² KKO 2005:82, kohta 15.

²¹³ Lainsäädännön ja journalistin ohjeiden välisestä suhteesta ks. Nieminen 2020 s.1097–1099.

mainittakoon, että ilman tiedotusvälineiden toteuttamaa live seurantaakin kenellä tahansa oikeudenkäynnissä läsnä olevalla on mahdollisuus viestittää oikeudenkäynnin tapahtumista oikeus-salin ulkopuolelle.

Tiedotusvälineiden toteuttama live seuranta edistää oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumista julkisuuden funktioiden kautta esimerkiksi sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka eivät ole oikeudenkäynnissä itse läsnä. Kirjoitettu live seuranta edistää oikeudenkäynnin läpinäkyvyyden kautta myös oikeudenkäynnin asianosaisten oikeusturvaa. Julkisuuden kannalta kirjoitetun live seurannan heikkous koskee sen luonnetta välillisenä käsittelyjulkisuuden toteuttajana, jossa live seurannan toteuttajan havaitsemat asiat sekä hänen subjektiivinen tulkintansa vaikuttavat live seurannan sisältöön.

5. Näkökulmia taltioinnin ja julkaisemisen vaikutuksista

5.1. Vaikutus oikeudenkäynnin osallisiin

Rikosoikeudenkäynnin suullisen käsittelyn tallentaminen voi syytetyyn näkökulmasta lisätä henkistä painetta. Tallentaminen voi näyttäytyä syytetyille lisä- tai ennakkorangaistuksena,²¹⁴ joka voi materialisoitua myöhemmin tallenteen julkaisemisesta ja levittämisestä seuraavana negatiivisena julkisuutena. Rikoksen tekeminen vaikuttaa lähtökohtaisesti negatiivisesti rikosentekijän maineeseen, eikä rikosteko itsessään ole tekijänsä yksityiselämän suojan piirissä. Rikoksesta tuomitsemisesta seuraavan julkisuuden tulisi kuitenkin olla suhteessa tehdyn rikoksen vakavuuteen. Tämä on huomioitu esimerkiksi rikoslain 6:7:ssä, joka säättää rangaistuksen kohtuullistamisperusteista, joihin kuuluu myös rikoksen saama poikkeuksellinen julkisuus.²¹⁵ Rikoksesta epäillyn henkilön kannalta ennen tuomioistuimen ratkaisua onkin erityisen tärkeää turvata syyttömyysolettama niin viranomaisten kuin muidenkin toimijoiden taholta. Oikeudenkäyntien tallentaminen ja julkaiseminen voi johtaa rikoksesta epäillyn henkilön paheksuntaan silloinkin, kun tuomioistuin vapauttaa hänet syytteistä, mikä puolestaan voi vaikeuttaa hänen integroitumistaan takaisin yhteiskuntaan.²¹⁶ Esimerkiksi tavanomaisesta poikkeavasti käyttäytyvä tai erikoiselta näyttävä henkilö voi herättää yleisön silmissä epäluottamusta.²¹⁷ Luonnollisesti tuomioistuimen tulisi arvioida henkilön kertomusta sen sisällön perusteella ilman, että huomioidaan henkilön käyttäytymistä, kuten puhetapaa, ilmeitä, eleitä tai tunnereaktioita.²¹⁸ Edellä mainitut uhkatilanteet voivat tosin realisoitua ilman tallentamistakin, mutta käsittelystä tehdyn tallenteen julkaisemisesta potentiaalisesti seuraava ylimääräinen julkisuus voi muodostua lisärasitteeksi henkilölle, johon julkisuus kohdistuu.

Rikoksen asianomistajan yksityiselämän suojaaminen on olennaista, jottei hän oikeudenkäynnistä julkaistun tallenteen seurauksena joudu toistamaan kokemuksiaan median kautta uudelleen.²¹⁹ Rikoksen uhriksi joutuminen on itsessään yksityiselämään kuuluva seikka, jota rikoksen asianomistaja ei lähtökohtaisesti pysty ennakoimaan tai vaikuttamaan, kun suhteessa

²¹⁴ Pölönen – Virolainen 2003, s. 310.

²¹⁵ HE 44/2002 vp, s. 200.

²¹⁶ Rosenfeld 2010, s.16.

²¹⁷ Gerbner 1995, s. 567.

²¹⁸ Korkman – Väisänen 2014, s. 738.

²¹⁹ Marder 2012, s. 1541.

rikoksentekijällä on usein mahdollisuus arvioida rikollisesta toiminnasta seuraava maineen menetys ja rikollisen teon vaikutus hänen yksityiselämäänsä.

Oikeudenkäynnin taltioiminen muun kuin tuomioistuimen toteuttaman taltioinnin osalta on ongelmallista erityisesti todistelun näkökulmasta. Ensinnäkin taltiointi voi aiheuttaa todistajassa henkistä painetta, ja siten vaikuttaa todistelun luotettavuuteen. Todistaja ei välttämättä tiedä tai pysty arvioimaan, mihin tarkoitukseen ja kuinka tallennetta tullaan käyttämään. Ääritapauksessa taltioiminen voi johtaa todistelun tuloksettomuuteen, mikäli todistaja ei halua tai uskalla kertoa kaikkea asiasta tietämäänsä.²²⁰ Todistajan kasvojen paljastuminen ja henkilöllisyyden paljastuminen esimerkiksi tallenteen julkaisemisen seurauksena voi ääritapauksissa vaikuttaa todistajan turvallisuuteen tai lisätä todistajaan kohdistuvaa painostamista.²²¹

Yleisön mielenkiintoa herättävissä oikeudenkäynneissä taltioiminen ja taltioinnin julkaiseminen saattaa lisätä todistajan halukkuutta todistamiseen, mikäli todistaja on halukas hakeutumaan julkisuuteen. Tällöin taas on olemassa riski siitä, että todistajan kertomus muuttuu viihteellisemmäksi asian selvittämisen kustannuksella.²²² Tallentamisen ja julkaisemisen on nähty uhkaavan oikeudenkäynnin muodollisuutta ja arvokkuutta yleisön mielenkiinnon herättävissä tapauksissa, jolloin oikeudenkäynnin asiallisen kulun ja viihteen raja hämärtyy, ja oikeudenkäynti muuttuu ”mediasirkukseksi”.²²³ Käytännössä tallentaminen voisi vaikuttaa oikeudenkäynnin osapuoliin siten, että he pyrkivät vakuuttamaan tuomioistuimen jäsenten lisäksi myös oikeudenkäyntiä tallenteelta seuraavan yleisön, mikä voi näyttäytyä esimerkiksi asian käsittelyn kannalta merkityksettömien seikkojen esiin tuomisella. Samanlainen vaikutus voi luonnollisesti muodostua myös yleisön ja tiedotusvälineiden läsnäolosta salissa, mutta tallentaminen epäilemättä kasvattaa riskiä oikeudenkäynnin viihteellistymisestä.

Erityisesti käsittelyn suoratoistaminen voi vaikuttaa todistelun autenttisuuteen, vaikka todistaja ei olisi itse taltioinnin kohteena. Henkilö, joka on nimetty todistajaksi tai asiantuntijaksi, ei saa olla läsnä asian käsittelyssä enempää kuin hänen kuulustelemisensa vaatii (OK 17:50.2). Säännöksellä pyritään siihen, ettei muu asiassa esitettävä näyttö vaikuta todistajan kertomukseen.²²⁴ Säännöksen tavoite voi vaarantua tilanteessa, joissa asianosainen tai yleisöön kuuluva taltioi ja suoratoistaa käsittelyn kulkua, jolloin todistajalla tai asiantuntijalla on mahdollisuus seurata

²²⁰ Marder 2012, s. 1513.

²²¹ Marder 2012, s. 1541.

²²² Lassiter 1996, s. 990.

²²³ Edelstam 2001, s. 489–490; Marder 2012, s. 1518.

²²⁴ HE 46/2014 vp, s. 109.

käsittelyä olematta varsinaisessa käsittelyssä läsnä. Tällaisessa tilanteessa on olemassa riski, että todistaja antaa käsittelyssä ilmi tulleiden seikkojen vaikuttaa omaan kertomukseensa. Toisaalta nykyisin tällainen mahdollisuus on jo olemassa niissä tapauksissa, joissa esimerkiksi henkilö välittää kirjoitetuin viestein tai muulla vastaavalla tavalla tietoa oikeudenkäynnistä, tai kun todistaja seuraa tiedotusvälineiden toteuttamaa kirjallista live-seuranta.

Tallentamisen vaikutuksista todistajiin ja muihin oikeudenkäynnin osallisiin on suhteellisen vähän tutkimusta, mutta erään empiirisen tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, ettei tallentaminen häiritse todistajan kykyä luotettavan kertomuksen antamiseen. Eräässä kokeessa tutkittiin tiedotusvälineiden edustajien ja elektronisen tallentamisen vaikutusta todistajiin. Koeryhmät muodostuivat kolmesta ryhmästä, joista ensimmäisen oikeudenkäyntiä seurasi tavanomaiseen tapaan toimittaja (CMC, *conventional media coverage*), toisen ryhmän oikeudenkäyntiä tallennettiin videokameralla (EMC, *electronic media coverage*) ja kolmas ryhmä oli kontrolliryhmä, jonka oikeudenkäynti tapahtui ilman tiedotusvälineiden tai kameroiden läsnäoloa.²²⁵ Tutkimuksessa havaittiin että todistajat, joita tallennettiin, olivat hermostuneempia, mutta kertoivat vähintään yhtä paljon kuin muissa vertailuryhmissä olleet todistajat, jonka lisäksi heiltä tuli kyseellä muita vertailuryhmiä vähemmän. Tutkimuksessa lautamiehet arvioivat tallennettujen todistajien kommunikointikykyjä yhtä hyviksi kuin vertailuryhmissä. Tutkimuksen tulosten paikansapitävyys voi kärsiä siirryttäessä tutkimuksen laboratoriomaisista olosuhteisesta oikeaan oikeussaliin. Lisäksi tutkimuksessa oli kyseessä aseellisen ryöstön todistaminen, ja muissa rikoslajeissa tutkimustulokset voivat muuttua.²²⁶ Edellä mainittu tutkimus on heikkouksineenkin suuntaa antava, ja osoittaa ettei tallentaminen välttämättä olennaisesti heikennä todistajan tai hänen kertomuksensa luotettavuutta.

Oikeudenkäynnin tallentaminen ja edelleen tallenteen julkaiseminen voi vaikuttaa suorasti tai epäsuorasti myös esimerkiksi tuomareihin, lautamiehiin, avustajiin ja syyttäjiin, joilla on muiden suulliseen käsittelyyn osallistuvien henkilöiden tavoin myös oikeus yksityiselämän suojaan. Julkisessa virassa tai tehtävässä toimivien osalta yksityiselämän suojan piiriä rajoittaa RL 24:8.2, jonka mukaan yksityiselämää koskevan tiedon esittäminen on sallittua, kun se koskee toimintaa julkisessa virassa tai tehtävässä tai voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, mikäli se on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.

²²⁵ Borgida ym. 1990, s. 493.

²²⁶ Borgida ym. 1990, s. 504–506.

Edellä mainittujen edellytyksien täytyessä voisi siten esimerkiksi syyttäjää tai tuomaria koskevan äänitteen tai tallenteen julkaiseminen olla sallittua.

Syyttäjä on rikosoikeudenkäynnin asianosainen, ja YTJulkL 21.3 §:n nojalla oikeudenkäynnin taltioiminen edellyttää siten myös syyttäjän antamaa suostumusta. Syyttäjä voi siis estää koko käsittelyn taltioinnin, vaikka muut YTJulkL:n edellytykset täyttyisivät. Oikeudenkäynnin julkisuuden ja tallentamista haluavan rikosasian vastaajan kannalta voi ongelmallista, jos tallentamislupa riippuu pelkästään syyttäjistä. Toisaalta syyttäjän ja hänen yksityisyyden suojaansa kannalta syyttäjällä tulee olla mahdollisuus olla antamatta lupaa tallentamiseen. Tarkoituksenmukainen ratkaisu voisi olla syyttäjälle annettu mahdollisuus tarvittaessa kieltää ainakin itseensä kohdistuva valokuvaaminen ja videotallentaminen. Tällöin oikeudenkäynnin tallentamisen vaikutus syyttäjän yksityisyyden suojaan on vähäisempi, mutta oikeudenkäynnin laajempi julkisuus voidaan silti toteuttaa. Vastaavista syistä samanlainen ratkaisu on perusteltu myös tuomioistuimen jäsenten osalta.

Virkamiehiin kohdistuva maalittaminen on kasvava ilmiö,²²⁷ ja siihen liittyen myös laitonta uhkausta koskevaa rikossäännöstä ollaan muuttamassa osittain yleisen syyteen alaiseksi.²²⁸ Maalittaminen voi kohdistua virkamiehien lisäksi myös muussa asemassa tai tehtävässä toimiviin henkilöihin. Maalittamisessa on usein kysymys järjestelmällistä toiminnasta, jossa maalittamisen kohteena olevaa henkilöä mustamaalataan, jotta voitaisiin vaikuttaa kohdehenkilön toimintaan.²²⁹ Maalittamisessa tyypillisesti esitetään perättömiä tai valheellisia tietoja, tai levitetään yksityiselämää koskevia tietoja.²³⁰ Suullisten käsittelyiden tallentamisen ja julkaisemisen kannalta riskinä on, että tallenteiden julkaiseminen toimii maalittamisen työkaluna, jossa kohteena ovat esimerkiksi syyttäjät ja tuomarit. Maalittamisen vaikutukset ulottuvat yksittäisen henkilön lisäksi myös julkisiin intresseihin.²³¹

Suullisten käsittelyiden tallentaminen ja julkaiseminen voi vaikuttaa myös avustajien käyttäytymiseen, sillä oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaiseminen on mainosta kyseiselle avustajalle.²³² Tällöin avustajan kohdalla korostuu varsinaisen asian ajamisen lisäksi myös se miltä

²²⁷ Tätä tutkielmaa laadittaessa sisäministeriö on asettanut työryhmän maalittamisen vastaisten toimien tehostamiseksi. Ks. Sisäministeriön tiedote 53/2020.

²²⁸ Ks. HE 226/2020 vp. Kirjoitushetkellä hallituksen esitys on vielä käsittelyssä, eikä eduskunta ole hyväksynyt ehdotusta laiksi.

²²⁹ VN 2020:3, s. 9–10.

²³⁰ VN 2020:3, s. 13.

²³¹ Ks. maalittamisen vaikutuksista VN 2020:3, s. 13–21.

²³² Lassiter 1996, s. 992.

hän näyttää ja kuulostaa, ja se miten hän esiintyy.²³³ Avustajan näkökulmasta julkaiseminen painostaa parempaan suoritukseen, sillä avustajan toiminta vaikuttaa avustajan maineeseen ja tunnettavuuteen, ja edelleen voi edistää tai olla haitaksi tämän liiketoiminnalle.

5.2. Vaikutus oikeudenkäynnin yleisöön

Tallentamista ja julkaisemista voidaan perustella oikeudenkäynnin julkisuuden laajalla toteutumisella, jonka kautta jokaisella on mahdollisuus välittömästi seurata oikeudenkäyntiä. Mikäli oikeudenkäynti herättää laajasti mielenkiintoa, voi istuntosalien koon takia olla hankalaa tai mahdotonta taata jokaiselle mahdollisuus olla suullisessa käsittelyssä fyysisesti läsnä.²³⁴ Oikeudenkäyntien julkaiseminen loisi siten tasavertaisen mahdollisuuden seurata oikeudenkäyntiä asuinpaikkakunnasta riippumatta. Lisäksi esimerkiksi koronapandemia on tuonut lisäpainetta toteuttaa oikeudenkäynnin julkisuutta uusilla tavoilla.

Tallentamisen ja julkaisemisen voidaan nähdä edesauttavan julkisuuden informaatiofunktion toteutumista, jossa oikeudenkäyntiä seuraava yleisö omaksuisi samalla tietoa lain soveltamisesta ja tuomioistuimien toiminnasta. Sosiaalinen media ja keskustelupalstat, sekä amerikkalaiset televisiosarjat antavat helposti harhaanjohtavan kuvan tuomioistuimen toiminnasta, tuomioista ja niiden perusteista,²³⁵ ja oikeudenkäyntien tallentaminen ja julkaiseminen voisi osaltaan edesauttaa väärin käsitysten purkamisessa. Esimerkiksi oikeudenkäyntien televisiointia on oikeuskirjallisuudessa usein perusteltu nimenomaisesti kasvatuksellisilla ja sivistyksellisillä hyödyillä.²³⁶ Tosin tätä näkökulmaa on kritisoitu siitä, ettei varsinaista näyttöä tallentamisen ja julkaisemisen tuottamasta sivistyksellisestä vaikutuksesta ole, ja ettei tallentamisella saavuteta merkittäviä sivistyksellisiä hyötyjä, kun sitä verrataan perinteiseen kirjalliseen oikeudenkäyntiutisointiin.²³⁷ Tässä suhteessa kirjallisen uutisoinnin ja televisioinnin vertaaminen ei ole kovinkaan mielekästä, kun otetaan huomioon että ne välittävät ominaisuuksiltaan erilaista informaatiota, jonka lisäksi ne eroavat kohderyhmiltään ja siten tavoittavat toisistaan vaihtelevia yleisöjä.

²³³ Gerbner 1995, s. 567.

²³⁴ Harding 1996, s. 830.

²³⁵ Yle Uutiset 13.1.2021. Jenkkisarjat vääristävät mielikuvaa asianajajan työstä niin pahoin, että Suomeen perustettiin uusi tehtävä – tällaisia virheitä he oikovat. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11735495>

²³⁶ Ks. Lassiter 1996, s. 962–963; Harding 1996, s. 846; Marder 2012, s. 1496–1501.

²³⁷ Bruno 2014, s. 177–179.

Julkisuuden legitimizeerivaikutus on välittömässä yhteydessä oikeudenkäynnin tallentamiseen ja sen julkaisemiseen. Oikeudenmukainen ja läpinäkyvä toiminta vahvistaa tuomioistuimen legitimizeerivaikutusta, joka perustuu siihen, että ulkopuolisella on paremmat mahdollisuudet arvioida tuomioistuimen toiminta. Kokemukset prosessin reiluudesta ja asianmukaisuudesta korostuvat, kun ihmiset eivät helposti kykene arvioimaan itse ratkaisun oikeudenmukaisuutta.²³⁸ Siten tuomioistuimen läpinäkyvä ja avoin toiminta auttaa prosessin asianmukaisuuden arvioinnissa ja sitä kautta myös koettua oikeudenmukaisuutta.

Tallentamisen ja julkaisemisen yhtenä merkittävänä uhkatekijänä on pidetty oikeudenkäynnin viihteellistymistä tai muuttumista ”mediasirkukseksi”.²³⁹ Mahdollisena viihteellistymisen ilmenemismuotona on esitetty suullisen argumentoinnin muuttumista niin, että argumentit tiivistyvät ytimekkäisiin lausahduksiin, joiden katkelmat sopivat esimerkiksi uutislähetyksessä esitettäväksi (eng. *soundbite*).²⁴⁰ Myös kirjallisessa muodossa olevasta tuomiosta tiedotusvälineet saattavat poimia perusteluista lauseen, joka asiayhteydestään irrotettuna vaikuttaa järjenvastaiselta.²⁴¹ Tällaisten katkelmien ongelma on, että ne usein kuvaavat heikosti laajempia kokonaisuuksia, ja kontekstistaan irrotettuina voivat olla jopa harhaanjohtavia.

5.3. Tallentaminen ja julkaiseminen kansainvälisissä ja kansallisissa tuomioistuimissa

5.3.1. Ylikansalliset tuomioistuimet

EIT käsittelee pääsääntöisesti asioita kirjallisesti, mutta se voi katsoessaan sen tarpeelliseksi päättää myös suullisen kuulemistilaisuuden järjestämisestä. Kuulemistilaisuudet ovat julkisia, jollei asiaa käsittelevä jaosto toisin päätä poikkeuksellisten olosuhteiden (eng. *exceptional circumstances*) ollessa käsillä.²⁴² Kaikki julkiset kuulemistilaisuudet videoidaan ja julkaistaan EIT:n verkkosivuilla.²⁴³ Kansainvälisistä tuomioistuimista myös kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC) tallentaa ja lähettää käsittelynsä verkossa, edellyttäen että käsittely on siltä osin

²³⁸ Frände ym. 2017, s. 123.

²³⁹ Edelstam 2001, s.489–490; Ervasti 2004, s. 703–705; Marder 2012, s. 1518.

²⁴⁰ Ks. Marder 2012, s. 1520.

²⁴¹ Ervasti 2004, s. 705.

²⁴² EIT:n työjärjestys, sääntö 63. Poikkeukselliset olosuhteet, joiden nojalla julkisuudesta on poikettu on määritelty säännön 2 kohdan mukaan: ”The press and the public may be excluded from all or part of a hearing in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the Chamber in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice”.

²⁴³ https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&c=#n1355474923905_pointer

julkinen. Käsittelyn lähetys tapahtuu vähintään 30 minuutin viiveellä, jotta salassa pidettävät tiedot pystytään leikkaamaan lähetyksestä.²⁴⁴ Lähettämisestä voidaan poiketa ja kuuleminen pitää suljettuna käsittely (*in camera*) todistajan, uhrin tai muun henkilön turvallisuuteen perustuvista syistä.²⁴⁵ Suorasta lähetyksestä tehtyjä tallenteita ei erikseen julkaista ICC:n verkkosivuilla tai muualla verkossa, mutta niiden kopioita luovutetaan pyynnöstä.²⁴⁶

Kansainvälisistä tuomioistuimista löytyy myös poikkeuksia istunnoista tehtyjen tallenteiden julkaisemiseen, kuten esimerkiksi Euroopan unionin tuomioistuin (EUT). Unionin tuomioistuinten ja unionin yleisen tuomioistuimen istunnot ovat lähtökohtaisesti julkisia, mutta istuntojen tallenteita julkaista, eikä niitä voi seurata sähköisesti.²⁴⁷ Istuntojen seuraaminen edellyttää siten fyysistä läsnäoloa tuomioistuimessa.²⁴⁸

Kansainvälisten tuomioistuinten käsittelyiden tallentaminen ja julkaiseminen on omiaan luomaan kuvaa tuomioistuimista avoimina ja rehellisinä toimijoina, kun kenellä tahansa on mahdollisuus arvioida tuomioistuimen toimintaa. Lisäksi käsittelyjen julkaisemisen kiistämätön etu on kaikkien tasavertainen mahdollisuus seurata käsittelyitä ilman fyysistä läsnäoloa, joka ei ainakaan vaivatta ole mahdollista kaikille käsittelystä kiinnostuneille. Istuntonsa tallentavien tuomioistuinten erityispiirteenä onkin, että ne toteuttavat tallentamisen ja julkaisemisen itse.

5.3.2. Tallentamiseen myönteisesti suhtautuvat oikeusjärjestykset

Eri valtioiden kansallisissa tuomioistuimissa tallentaminen pääsääntöisesti kielletty,²⁴⁹ mutta poikkeuksiakin löytyy. Kanadan korkeimman oikeusasteen valitusasioiden käsittelyiden seuraaminen on mahdollista suorana internetin välityksellä, jonka jälkeen lähetyksestä tehdyt tallenteet ovat saatavilla tuomioistuimen verkkosivuilla. Lähetystyö voidaan myöhemmin myös televisoida. Alempien tuomioistuinten istuntojen tallentamiseen on Kanadassa suhtauduttu

²⁴⁴ ICC Regulations of the Court, säännös 21 kohta 2. ICC:n käsittelyitä on mahdollista seurata osoitteessa: <https://player.cdn.tv1.eu/statics/66005/icc.html>

²⁴⁵ Youm 2018, 2018–2019.

²⁴⁶ ICC Regulations of the Registry, säännös 17. Säännöksen 2 kohdan nojalla ICC:n rekisterinpitäjä voi resursien saatavuuteen liittyvistä syistä kieltäytyä luovuttamisesta. ”...unless the Registrar decides otherwise for reasons relating to the availability of resources”.

²⁴⁷ Leppävirta 2020, s. 1071.

²⁴⁸ Voittoa tavoittelematon kasvuyritys (nonprofit civic startup) The Good Lobby julkaisi 12.2.2020 EUT:n presidentille osoitetun avoimen kirjeen vaatien suullisten käsittelyiden suoratoistamista. Ks. <https://thegood-lobby.eu/campaigns/open-letter-to-the-president-of-the-court-of-justice-of-the-european-union-asking-for-eu-courts-to-live-stream-their-public-hearings/>

²⁴⁹ Marder 2012, s. 1560.

torjuvammin, vaikka lainsäädäntö ei tallentamista suoranaisesti kielläkään.²⁵⁰ Kanadan korkeimman oikeuden istuntojen tallentamisesta, julkaisemisesta ja televisioinnista vastaa *Canadian Parliamentary Affairs Channel* (CPAC), joka on kanadalainen televisiokanavayhtiö.²⁵¹ Oikeudenkäynnistä tehtyjen tallenteiden julkaiseminen on siis lähtökohtaisesti sallittua, mutta tuomioistuin voi erikseen määrätä julkaisu- tai referointikieltoja²⁵² (eng. *publication ban*) julkisessa käsittelyssä esiin tulleiden seikkojen osalta esimerkiksi uhrin tai todistajan yksityisyyden suojaamiseksi, tai turvatakseen, ettei nuorten rikoksesta tuomittujen nimiä paljasteta.²⁵³ Tältä osin Suomen oikeusjärjestelmän voidaan katsoa olevan sananvapausmyönteisempi, sillä yksityisyyden suojan kontrollointi on enemmän jälkikäteispainotteista.²⁵⁴ Vastuu julkaisun sallittavuudesta on julkaisevalla taholla, ja sallittavuus määrittyy rikoslain yksityisyyden suojaa koskevan sääntelyn nojalla, jonka lisäksi tiedotusvälineiden tulee ottaa julkaisuissaan huomioon myös tiedotusvälineitä koskeva lainsäädäntö sekä itsesääntely.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa korkein oikeusaste on pyrkinyt saamaan istuntonsa suuremman yleisön saataville. Istuntojen tallentamisen ja julkaisemisen ehdoista on sovittu kansallisesti johtavien ohjelmatoiminnan harjoittajien kanssa, joita ovat BBC, Sky News ja ITN. Istuntojen tallenteita luovutetaan uutisille, ajankohtaisohjelmille sekä opetus- tai koulutustarkoituksiin (eng. *educational programs*), mutta niiden käyttötarkoituksena ei saa olla viihteen, satiirin tai puoluepoliittinen julkaisun tekeminen eikä mainostus tai myynninedistäminen (eng. *promotion*). Lisäksi videotallenteilta otettuja stillkuvia ei saa käyttää tuomioistuimen arvovaltaa tai tarkoitusta heikentävällä tavalla.²⁵⁵ Korkein oikeus myös suoratoistaa käsittelyitä ja julkaisee niiden nauhoitteet verkkosivuillaan.²⁵⁶ Korkeimman oikeuden lisäksi myös muutoksenhakutuomioistuimien (*Crown Court* ja *Court of Appeal*) istuntoja televisoidaan,²⁵⁷ joista jälkimmäinen tuomioistuin myös suoratoistaa valitsemiaan istuntoja Youtube-kanavallaan. Suoratoisto on toteutettu viiveellä, jotta tuomari pystyy tarvittaessa katkaisemaan lähetyksen.²⁵⁸

²⁵⁰ Youm 2018, s. 2024; Marder 2012, s. 1560.

²⁵¹ <https://www.scc-csc.ca/media/document-eng.aspx> Viitattu 20.10.2020. Istunnoista tehdyt tallenteet (*webcasts*) saatavilla: <https://www.scc-csc.ca/case-dossier/info/webcasts-webdiffusions-eng.aspx>

²⁵² Hallituksen esitys puhuu julkaisemisen sijaan tiedotusvälineiden toteuttamasta referoinnista, ks. HE 13/2006 vp, s. 15.

²⁵³ <https://www.scc-csc.ca/media/ban-nonpub-eng.aspx> viitattu 20.10.2020.

²⁵⁴ HE 13/2006 vp, s. 15.

²⁵⁵ Ministry of justice 2012, s. 9–10. Ks. Youm 2012, s. 2008–2011.

²⁵⁶ Suoratoista ja oikeudenkäynneistä tehdyt tallenteet saatavilla: <https://www.supremecourt.uk/> viitattu 18.1.2021.

²⁵⁷ Yhdistyneen kuningaskunnan oikeusministeriön tiedote 16.1.2020. Saatavilla: <https://www.gov.uk/government/news/cameras-to-broadcast-from-the-crown-court-for-first-time>

²⁵⁸ Yhdistyneen kuningaskunnan oikeusministeriön tiedote 12.3.2020. Saatavilla: <https://www.gov.uk/government/news/court-of-appeal-to-live-stream-family-cases>

Kansallisista tuomioistuimista avoimimmin tallentamiseen ja julkaisemisiin suhtautuu Brasilian korkein oikeusaste. Brasilian korkeimman oikeuden (*Supremo Tribunal Federal, STF*) tiloissa tallentavia kameroita on varsinaisen oikeussalin lisäksi huoneessa, jossa tuomarit pitävät päätösneuvottelut.²⁵⁹ Oikeussalin lisäksi poikkeuksellisesti myös päätösneuvottelut radioidaan ja televisioidaan, jonka lisäksi ne ovat kuunneltavissa ja katsottavissa internetissä.²⁶⁰ Suomessa päätösneuvottelut pidetään yleisön läsnä olematta ja niissä käsitelty tieto on pidettävä salassa (YTJulkL 23 §) eikä päätösneuvotteluiden sisällöstä saa todistaa (OK 17:1.1), sillä neuvottelujen julkisuuden on katsottu olevan riski muun muassa vapaalle mielipiteiden vaihtamiselle.²⁶¹

Kanadan, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Brasilian korkeimpien oikeuksien istuntojen tallentamisen ja julkaisemisen voidaan katsoa edistävän oikeudenkäytön läpinäkyvyyttä ja edistävän tuomioistuimeen kohdistuvaa kontrollia, jonka lisäksi käsittelyjen julkaisemisella on myös sivistävä ja lainkäyttötoimintaa opettava vaikutus. Korkeimpien oikeuksien istuntojen tallentamista ja julkaisemista suhteessa alioikeuksiin voidaan perustella niiden roolilla, johon kuuluu lain soveltamisen ohjaaminen ja yhtenäistäminen. Toisaalta on huomioitava tallentamisen ja julkaisemisen negatiiviset vaikutukset ovat yhtä lailla läsnä riippumatta siitä oikeusasteesta, jossa asiaa käsitellään. Kuitenkin esimerkiksi yksittäisen oikeustapauksen ennakkopäätösarvo voisi olla sellainen yleisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävä syy, jolla tallentamista ja julkaisemista voidaan perustella. Korkeimman oikeuden istuntoja voitaisiin tällaisessa tilanteessa jossain määrin verrata eduskunnan täysistuntoon,²⁶² mutta kysymys on lain säätämisen sijaan lain soveltamisesta.

5.3.3. Pohjoismaisia näkökulmia

Norjan lainsäädännössä rikosoikeudenkäyntien valokuvaaminen, videokuvaaminen ja äänittäminen radiota tai televisiointia varten on lähtökohtaisesti kielletty (domstolloven 131a.1, dstl). Säännöksen mukaisesti kieltämisen edellytyksenä on se, että tallennuksen tarkoitus liittyy suoraan julkaisemiseen. Tämä on perusteltua, kun otetaan huomioon, että tallentaminen itsessään loukkaa yksityiselämää vähemmän kuin tallennetun materiaalin julkaiseminen. Suhteessa Suomen lainsäädäntöön huomionarvoinen ero on Norjan lainsäädännössä omaksuttu

²⁵⁹ Marder 2012, s. 1561.

²⁶⁰ Youm 2018, s. 2013. STF:n Youtube-kanava on saatavilla: <https://www.youtube.com/user/STF>

²⁶¹ Ks. HE 13/2006 vp, s. 64.

²⁶² Yleisö pääsee seuraamaan eduskunnan täysistuntoja, jonka lisäksi istuntoja ja niiden tallenteita voi katsella eduskunnan sivuilla: <https://www.eduskunta.fi/FI/taysistunto/Sivut/default.aspx> .

tallennuskiellon laajuus, joka on rajoitettu koskemaan vain rikosasioiden suullisia käsittelyitä. Lisäksi syytetyn tai tuomitun kuvaaminen hänen saapuessaan tai poistuessaan käsittelystä on ilman hänen lupaansa kielletty (dstl 131a.1), kun taas Suomessa tallentaminen esimerkiksi tuomioistuimen aulatiloiissa on sallittua. Tuomioistuin voi kuitenkin sallia erityisestä syystä sallia tallentamiskiellosta poikkeamisen, kun siihen on erityisiä syitä, eikä sen voida olettaa haittaavan käsittelyn kulkua, eikä muita syitä poikkeamista vastaan ole (dstl 131a.2).

Ruotsissa tallentamista koskeva lainsäädäntö on Suomea yksityiskohtaisempaa ja osaltaan tiukempaa, sillä esimerkiksi valokuvien ottaminen oikeussalissa sekä oikeussalista on lähtökohtaisesti kielletty, ellei laissa toisin säädetä (rättegångsbalk 5:9b, RB). Säännöksessä on myös erikseen säädetty julkaisemisesta, sillä edellä olevassa edellä tarkoitettujen kuvien levittäminen on kielletty, mikäli kuvissa näkyy henkilöitä.²⁶³ Ruotsissa on myös nähty tarpeelliseksi säännellä rikosoikeudellisesti oikeudenkäynnin tallentamista ja käsittelystä tehdyn tallenteen julkaisemista, sillä RB 5:9b:ssä tarkoitettujen kuvien ottaminen ja levittäminen on kriminalisoitu (RB 9:5a). Julkaisutoiminnan kriminalisoinnin on perusteltu sillä, että sen on katsottu loukkaavan yksityiselämää enemmän kuin pelkkä tallentaminen.²⁶⁴ Kriminalisointi kohdistuukin ensisijaisesti yksityishenkilöihin, eikä sitä ole lähtökohtaisesti ulotettu koskemaan tiedotusvälineitä.²⁶⁵ Suomessa ei samanlaista erottelua yksityishenkilöiden ja tiedotusvälineiden välillä ole, mutta samankaltainen ratkaisu voisi jossain määrin olla perusteltavissa ainakin tiedotusvälineiden toteuttamalla roolilla ”neljäntenä valtiomahtina”, ja sillä, että tiedotusvälineisiin kohdistuu osaltaan tiukempaa sääntelyä sekä lain että itsesääntelyn tasolla (ks. 4.4.1). Tiedotusvälineitä koskeva tiukempi sääntely osaltaan ehkäisee yksityiselämän loukkauksia, ja tiedotusvälineillä on lähtökohtaisesti yksityishenkilöitä paremmat edellytykset arvioida, minkälaisen julkaisemisen voidaan katsoa olevan sallittavaa. Toisaalta myös tiedotusvälineet kykenevät ylilyönteihin, ja tällaisessa tapauksessa mahdollisen yksityiselämään kohdistuvan loukkauksen seuraukset voivat olla yksityishenkilön tekemää loukkausta laajemmat.

RB:ssa säädetään valo- ja videokuvaamisen lisäksi erikseen vielä äänen tallentamisesta tuomioistuimessa. Ruotsissa tuomioistuimen tulee kieltää äänen tallentaminen tai siirtäminen henkilön kuulemisen aikana, mikäli se haittaa kuultavaa niin, että se vaikuttaa negatiivisesti asian selvittämiseen (RB 5:9c). Säännöksen sanamuoto on ymmärrettävissä niin, että äänittäminen on

²⁶³ RB 5:9b.3: ”Det är förbjudet att sprida bild som har tagits upp i strid med första stycket, om någon syns på bilden”.

²⁶⁴ Prop. 2019/20:88, s. 13.

²⁶⁵ Tiedotusvälineiden on katsottu olevan perustuslain antaman suojan piirissä. Ks. Prop. 2019/20:88, s. 13.

lähtökohtaisesti sallittua. Suomen lainsäädännössä olisi perusteltua samalla tavoin tunnistaa eri tallennusmuotojen, eli valo- ja videokuvauksen sekä äänittämisen vaikutukset käsittelyyn. Esimerkiksi äänittämistä koskevien edellytysten alentaminen voisi olla perusteltua, kun otetaan huomioon, että tuomioistuimet äänittävät kuulemiset joka tapauksessa (OK 22:6.1) ja äänittämisestä aiheutuva häiriö on kokonaisuudessaan vähäistä.

Yleisöllä olevat käsittelyä mahdollisesti häiritsevät sekä kuvien ottamisen mahdollistavat elektroniset laitteet tulee olla suljettuna ja poissa näkyvistä, ellei tuomioistuimen puheenjohtaja perustellusta syystä toisin päättä (RB 5:9d). Säännös ei koske puhtaasti äänen tallentamiseen kykeneviä laitteita, kuten sanelimia, ja esimerkiksi opiskelijoille voidaan myöntää elektronisten laitteiden osalta poikkeus oppimistarkoituksen nojalla, edellyttäen että laitteita ei käytetä kuvaamiseen.²⁶⁶ Suhteessa kuvaamiskieltoon säännös on perusteltu, sillä se helpottaa kuvaamiskiellon valvontaa, kun otetaan huomioon modernien älylaitteiden kyky tallentaa huomaamattomasti.

5.4. Tallentaminen ja julkaiseminen kriminalisointiperiaatteiden valossa

Nykyisellään oikeudenkäynnin tallentamista koskeva lainsäädäntö on luonteeltaan prosessuaalista, sillä tallentamista sääntelevän YTJulkL 21 §:n vastaiseen toimintaan sovelletaan oikeudenkäymiskaaren järjestyksen ylläpitoa (OK 14:6) ja kurinpitoseuraamuksia (OK 14:7) koskevia säännöksiä. Kuten kohdassa 3.7 on käsitelty, rikoslain salakatselua ja salakuuntelua koskevat säännökset soveltuvat hyvin rajoitetusti tilanteisiin, joissa käsittely on julkinen, vaikka tallentaminen tapahtuisikin luvattomasti. Yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä sekä kunnianloukkausta koskevia säännöksiä taas voidaan soveltaa jossain määrin oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaisemiseen. Edellä mainitut rikoslain säännökset eivät kuitenkaan tule suoraan sovellettavaksi silloin, kun suullista käsittelyä on YTJulkL 21 §:n vastaisesti tallennettu. Väärinkäytöksiensä kohdalla onkin tuotu esiin mahdollisuus luvattoman tallentamisen rangaistavaksi säätämisestä.²⁶⁷ Kuten aikaisemmin on käsitelty, oikeudenkäynnin tallentamisen ja julkaisemisen kriminalisointiin on päädytty esimerkiksi Ruotsin lainsäädännössä.

²⁶⁶ Prop. 2018/19:81, s. 87.

²⁶⁷ Yle Uutiset 4.11.2016. Rikosoikeuden professori: ”Oikeudenkäynnin luvattomasta taltioinnista koitui harmia ja hankaluuksia”. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-9269407>

Arvioitaessa sitä, tulisiko suullisen käsittelyn tallentaminen ja julkaiseminen säätää rangaistavaksi, voidaan rangaistavuuden tarkoituksenmukaisuutta tarkastella kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta. Kriminalisointiperiaatteiden asettamien vaatimusten tulee täytyä, jotta kriminalisointi on hyväksyttävissä.²⁶⁸ Kriminalisointiperiaatteita ovat hyöty-haitta-punninnan periaate, oikeushyvien suojelun periaate sekä ultima ratio -periaate.²⁶⁹ Kriminalisoinnin sallittavuutta on arvioitava myös perustuslakivaliokunnan antamien perusoikeuksien rajoitusperiaatteiden valossa.²⁷⁰ Tässä tutkielmassa perusoletuksena on, että oikeudenkäynnin tallentamisen ja julkaisemisen rangaistavaksi säätäminen täyttää perustuslakivaliokunnan asettamat reunaehdot, ja kriminalisointia arvioidaankin ensisijaisesti kriminalisointiperiaatteiden valossa.

Hyöty-haitta-punninnan periaate tarkoittaa, että kriminalisoinnilla saavutettavien hyötyjen tulee olla haittoja suuremmat.²⁷¹ Hyöty-haitta-punninnan periaate perustuu oletukseen rangaituksien yleispreventiivisestä tehosta.²⁷² Suullisen käsittelyn tallentamisen ja julkaisemisen kriminalisoinnin hyödyt ovatkin tiivistettävissä toisaalta oikeudenkäynnin kulun häiriöttömään toteutumiseen, johon voi kuulua toisaalta tallentamisen aiheuttama mekaaninen häiriön välttäminen, sekä laajemmin ajateltuna tallentamisen ja tallenteen mahdollisesta levittämisestä aiheutuvan henkisen paineen välttäminen, joka voi vaikuttaa negatiivisesti esimerkiksi todistelun luotettavuuteen. Lisäksi tallentamisen ja julkaisemisen kieltämisellä voitaisiin estää oikeussalin tapahtumien suoratoisto tai muu välitön lähettäminen, joka voisi vaikuttaa niihin todistajiin, jotka eivät ole vielä todistaneet. Lisäksi hyötyihin on luettavissa oikeudenkäyntiin osallisten yksityiselämän suojaaminen oikeudenkäynnin aiheuttamalta julkisuudelta ja edelleen siihen liittyviltä ilmiöiltä.

Tallentamisen kriminalisoinnin aiheuttamat haitat liittyvät läheisesti julkisuuden funktioihin, kuten kontrolli- ja legitimizeettifunktioon. Tallentamisen kieltäminen voi aiheuttaa epäluottamusta yksittäistä oikeudenkäyntiä kohtaan, ja laajemmassa mittakaavassa tallentamisen ja julkaisemisen kieltäminen voi vaikuttaa tuomioistuinlaitoksen legitimizeettiin. Mahdollisuus esimerkiksi oikeudenkäynnin tallentamiseen on samalla myös mahdollisuus valvoa viranomaisen toimintaa, kun suullisen käsittelyn tapahtumista on olemassa nauhoitus. Yksittäistapauksessa

²⁶⁸ Melander 2008, s. 173. Sakari Melander on väitöskirjassa tutkinut kattavasti kriminalisointiperiaatteita kriminalisointiteorian ilmentymänä, ks. Melander 2008, s. 193–506.

²⁶⁹ Hyttinen ym. 2019. Vrt. esim. Melander 2002, s. 938; Melander 2015, s. 28. Melander on katsonut kriminalisointiperiaatteisiin kuuluvan myös ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteen sekä rikosoikeudellinen laillisuusperiaatteen.

²⁷⁰ Ks. PeVM 25/1994 vp, s. 4–5.

²⁷¹ Ks. Hyttinen ym. 2019, s. 83, 99–104; Melander 2008, 471–506; ks. myös Melander 2002, s. 954–958.

²⁷² Hyttinen ym. 2019, s. 99.

oikeudenkäynnin tallentamisella saattaa olla vaikutuksia myös yksilön oikeusturvaan, kun hänellä on mahdollisuus myöhemmin vedota tallenteeseen.

Rikosoikeudellisin keinoin voidaan suojata vain jotakin hyväksyttävää oikeushyvää (oikeushyvien suojelun periaate).²⁷³ Oikeudenkäynnin luvattoman tallentamisen kriminalisoinnilla suojattavana oikeushyvä voidaan nähdä ainakin yksityiselämän suoja,²⁷⁴ kun taas oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaisemisen rangaistavaksi säätämällä on yhteys yksityisyyden suojaan, sekä todistajan suojelemiseen liittyvissä tapauksissa myös henkeen ja terveyteen. Yleensä tallentamista seuraava julkaisuteko ja yksityiselämää koskevan seikan yleisön saataville saattaminen loukkaa yksityiselämää pelkkää tallentamista huomattavasti enemmän. Terveiden ja hengen oikeushyvien suojeleminen kytkeytyy siihen, että todistaja saa kertoa tietonsa ilman uhkaa tai painostusta, jota esimerkiksi tallenteen julkaisemisesta seuraava julkisuus voi aiheuttaa. Oikeudenkäynnin tallentamisen tai julkaisemisen kriminalisointia ei voida hankaluudetta perustella yksityiselämän suojalla silloin, kun oikeudenkäynnissä asianosaisina on oikeushenkilöitä, ellei tässä yhteydessä käsitellä myös luonnollisten henkilöiden yksityiselämään kuuluvia tietoja.

Kriminalisoinnin hyväksyttävyyden kannalta ei vielä riitä, että se suojaa jotakin oikeushyvää, vaan ultima ratio -periaate edellyttää rikosoikeuden käyttöä viimekätisenä keinona. Kriminalisoinnin sijaan tulisi käyttää muita yhteiskuntapolitiikan keinoja, mikäli ne ovat tehokkaita ja toimivia.²⁷⁵ Käsitteellisesti ultima ratio -periaate voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen tasoon, joista sisäinen ultima ratio viittaa siihen miten aikaisemmat rikosoikeuden säännökset suhteutetaan kriminalisointeihin, eli kattavatko olemassa olevat rikossäännökset rangaistavaksi suunnitellun menettelyn. Ulkoinen ultima ratio viittaa rikosoikeuden ja muun sääntelyn, kuten esimerkiksi vahingonkorvauksen, hallinnollisen seuraamuksen tai itsesääntelyn, väliseen suhteeseen. Oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaisemisen osalta ulkoinen ultima ratio rajoittuu hyvin pitkälti tiedotusvälineitä koskevaan lainsäädäntöön ja itsesääntelyyn (katso 4.4), joihin kuuluvat esimerkiksi journalistin ohjeet.²⁷⁶

²⁷³ Melander 2015, s. 29. Ks. Melander 2008; s. 327–388; Hyttinen ym. 2019, s. 87–98; ks. myös Melander 2002, 946–951.

²⁷⁴ Ks. HE 184/1997 vp, s. 14–17. Esityksessä salakatselun ja salakuuntelun rangaistavaksi säätämistä on perusteltu yksityisyyden ja yksityiselämän suojaamisella.

²⁷⁵ Melander 2015, s. 30. Ks. Hyttinen ym. 2019, s. 103–107; Melander 2008, 389–470.

²⁷⁶ Hyttinen ym. 2019, s. 104.

Tallentamisen kannalta ulkoinen ultima ratio liittyy YTJulkL 21 §:ään, jonka nojalla oikeudenkäynnin tallentaminen on luvanvaraista. Siten lähtökohtaisesti oikeudenkäynnin tallentaminen luvatta on kiellettyä, ja onkin perusteltua kysyä, kuinka suuri yleisestävä vaikutus kriminalisoinnilla saavutetaan. Käytännön tasolla YTJulkL 21 §:n toteutuminen nojaa tuomioistuimen puheenjohtajan määräysvallan ja kurinpitovallan varaan (ks. 3.6). Puheenjohtajalla on käytössään kurinpidollinen keinovalikoima, joka voidaan kriminalisoinnin näkökulmasta nähdä osana ulkoista ultima ratiota. Luvattomaan tallentamiseen pystytään puuttumaan kurinpidollisilla keinoilla, edellyttäen kuitenkin sitä, että tallentaminen havaitaan jo tallennushetkellä. Puheenjohtajan kurinpidolliset keinot on tarkoitettu prosessin sujuvuuden takaamiseksi ja nykyisellään niiden jälkikäteistä käyttöä ei voida ongelmitta perustella. Luvattomaan tallentamiseen voitaisiin puuttua laajemmin esimerkiksi laajentamalla järjestyssakon soveltamisalaa niin, että se voidaan luvattoman tallentamisen tilanteissa määrätä myös jälkikäteisesti. Tällöin kuitenkin järjestyssakon kurinpidollinen luonne muuttuisi ja se muodostuisi helposti rikosoikeudellisen rangaistuksen kaltainen seuraamus, johon ei kuitenkaan sovellettaisi esimerkiksi rikoslain rikoksen vanhentumista koskevia säännöksiä. Tällainen menettely olisikin ongelmallinen luvattomalla taltioinnilla loukatun tai loukattujen oikeuksien turvaamisen kannalta.

Sisäisen ultima ration osalta rikoslaki sisältää säännöksiä, jotka ovat sovellettavissa oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaisemiseen ja poikkeuksellisesti myös oikeudenkäynnin tallentamiseen. Julkisen käsittelyn tallentaminen ei lähtökohtaisesti voi tulla rangaistavaksi salakuunteluna tai salakatseluna (ks. 3.7). Julkaisemista koskevan rikoslainsäädännön soveltuvuutta kattavasti toisaalta luvattomasti taltioidun tallenteen julkaisemista ja toisaalta tallenteen luvattomasti julkaisua koskeviin tilanteisiin, sillä RL 24:8:n ja RL 24:9:n tunnusmerkistöjen soveltuvuus on arvioitava kulloinkin käsillä olevan yksittäistapauksen mukaan. Yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskeva säännös suojaa kuitenkin suhteellisen kattavasti julkaisemiseen liittyviä yksityiselämään kohdistuvia loukkauksia vastaan, jolloin ongelmalliseksi muodostuisi oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaisemista koskevan rangaistussäännöksen osittainen päällekkäisyys RL 24:8:n kanssa.

6. Yhteenveto ja johtopäätökset

Oikeudenkäynnin julkisuus on perusoikeutena turvattu PL 21.2 §:ssä ja EIS 6.1 artiklassa. Lain tasolla oikeudenkäynnin julkisuusperiaate on toteutettu YTJulkL:n ja HTJulkL:n säännöksillä. Julkisuus turvaa mahdollisuuden saada informaatiota viranomaisen lainkäytöstä, valvoa lainkäyttöviranomaisen toimintaa, sekä edistää lainkäytön läpinäkyvyyttä ja siten myös luottamusta tuomioistuimiin ja lainkäytön asianmukaisuuteen. Näiden vaikutuksien kautta julkisuus tukee myös yksilön oikeusturvaa.

Oikeus yksityisyyteen ja yksityiselämään on oikeudenkäynnin julkisuuden kanssa osittain vastakkainen perusoikeus, sillä toisen oikeuden toteutuminen rajoittaa toista toteutumasta täysimääräisesti. Oikeudenkäynnin julkisuus ei saa johtaa merkittäviin yksityiselämän suojan loukkauksiin, ja toisaalta oikeudenkäynnin julkisuutta ei pidä rajoittaa tarpeettomasti, ja optimaalissa tilanteessa molemmat perusoikeudet toteutuvat mahdollisimman laajasti. Käytännössä tämä tarkoittaa, että julkisesta oikeudenkäynnistä voidaan poiketa esimerkiksi silloin, kun asiassa esitetään arkaluontoisia yksityiselämään kuuluvia tietoja.

Oikeudenkäynnin julkisuuden yksi osa-alue on käsittelyjulkisuus, joka tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta olla oikeudenkäynnissä läsnä, ellei läsnäoloa ole laissa erikseen säädetystä syystä rajoitettu. Pääsääntöisesti käsittelyjulkisuus toteutuu välillisesti tiedotusvälineiden toteuttaman seurannan ja uutisoinnin kautta, jolloin uutisoinnin sisältöön vaikuttavat kulloinkin sitä toteuttavan toimittajan tekemät tulkinnat ja arvot. Tällaisia välilliseen käsittelyjulkisuuteen liittyviä rasitteita voidaan minimoida esimerkiksi mahdollistamalla oikeudenkäynnin seuraaminen videotallenteelta.

Oikeudenkäynnin tallentamista säännellään YTJulkL 21 §:ssä, jonka nojalla oikeudenkäynnin tallentaminen edellyttää puheenjohtajan myöntämää tallentamislupaa, ja se voidaan myöntää vain asian julkisessa käsittelyssä. Tallentamisen osalta rikoslain salakuuntelua ja salakatselua koskevat säännökset voivat poikkeuksellisesti olla sovellettavissa, kun kysymys on esimerkiksi tuomioistuimen päätösneuvottelun tallentamisesta. Julkisen käsittelyn luvaton tallentaminen ei siten ole rikoslain nojalla rangaistavaa, mutta tuomioistuimen puheenjohtaja voi puuttua luvattomaan tallentamiseen OK 14:6:n ja OK 14:7:n säädelyillä kurinpitokeinoilla.

YTJulkL:n nojalla oikeudenkäynnin tallentaminen edellyttää puheenjohtajan myöntämää tallentamislupaa, ja se voidaan myöntää vain asian julkisessa käsittelyssä. Edellytykset luvan myöntämiseen on asetettu alemmas ennen käsittelyn alkua tai tuomiota julistaessa. Oikeudenkäynnin aikana tallentaminen edellyttää oikeudenkäyntiin osallisten lupaa. YTJulkL 21.3 §:n sanamuoto on osittain epäselvä, sillä se ei määrittele sitä, edellyttääkö oikeudenkäynnin tallentaminen ehdottomasti kaikkien oikeudenkäynnin osallisten lupaa, vai onko tallentaminen mahdollista niin, että yksittäinen oikeudenkäynnin osallinen voi estää itseensä kohdistuvan tallentamisen ollessaan antamatta lupaa, mutta muutoin oikeudenkäynnin tallentaminen on mahdollista. Yksityiselämän suojan kannalta on perusteltua antaa tallennettavalle henkilölle päätösvaltaa siitä, haluaako hän itseänsä tallennettavan, sillä hänellä on parhaat edellytykset arvioida tallentamisesta mahdollisesti aiheutuvat vaikutukset hänen yksityiselämäänsä. Näin ollen on myös perusteltua tulkita, ettei tallentamisesta kieltäytyvä oikeudenkäynnin osallinen voisi ulottaa kieltä kattamaan muita, ja siten voisi kieltää koko oikeudenkäynnin tallentamista. Muutoin esimerkiksi asianosaisten suostumuksista huolimatta yksittäinen todistaja voisi kieltäytymisellään estää koko oikeudenkäynnin tallentamisen. Tältä osin YTJulkL 21.3 §:n sanamuotoa olisi syytä tarkentaa.

Toisaalta suostumus tallentamisluvan ehdottomana edellytyksenä asettaa tallentamislupaa koskevat vaatimukset varsin korkealle, ja onkin kyseenalaistettavissa, että onko YTJulkL:ssa perusteltua säännellä kaikkia tallennusmuotoja samalla tavalla. Eri tallentamistapoja ei voida ongelmattomasti perustella samoilla yksityiselämän suojaan ja oikeudenkäynnin häiriöttömään kulkuun liittyvillä seikoilla, ja tässä suhteessa juuri äänittämistä koskevan luvan edellytyksiä tulisi muuttaa tai jopa sallia äänittäminen kokonaisuudessaan niissä tapauksissa, kun yleisön läsnäoloa käsittelyssä ei ole rajoitettu. Äänittäminen aiheuttama häiriö on vähäistä ja se vaikuttaa yksityiselämän suojaan pääsääntöisesti muita tallennusmuotoja vähemmän. Lisäksi äänittämisen mahdollistaminen edistää sekä asianosaisten oikeusturvaa että vaikuttaa positiivisesti oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumiseen edistämällä käsittelyjulkisuuden välitöntä toteutumista. Toisaalta myös äänitteiden osalta on olemassa väärinkäytösten riski. Käytännössä edellä mainittujen seikkojen nojalla tasapainoinen lainsäädäntöratkaisu voisi esimerkiksi mukailta Ruotsin lainsäädäntöä siten, että äänittäminen voidaan erikseen laissa mainituista syistä kieltää, ja väärinkäytöksien välttämiseksi äänittäminen sallia vain äänittämiseen kykenevien laitteiden, kuten sanelimien, osalta. Näin oikeudenkäynnin julkisuutta ja asianosaisten oikeusturvaa voidaan osaltaan tukea, mutta tarvittaessa esimerkiksi yksityiselämää tai turvallisuutta haittaava tai häiritsevä äänittäminen kieltää.

Suomen oikeusjärjestelmässä julkaisemisen sääntely perustuu pitkälti jälkikäteiseen rikosoikeudelliseen kontrolliin, jonka voidaan katsoa olevan sananvapausmyönteisempi verrattuna oikeusjärjestelmiin, joissa tuomioistuimet antamat erikseen julkaisukieltoja (*publication ban*). Vähäisenä poikkeamana tähän pääsääntöön kuuluu YTJulkL 21 §, jonka nojalla äänen ja kuvan siirtäminen teknisin menetelmin, eli esimerkiksi suoratoistaminen, televisiointi tai radiointi, tulee tapahtua puheenjohtajan luvalla ja hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti. Ajallisesti puheenjohtajan määräysvalta onkin sidoksissa suullisen käsittelyn keston, eikä puheenjohtajalla YTJulkL 21 §:n nojalla ole mahdollisuutta määrätä suullisen käsittelyn jälkeen tapahtuvasta julkaisemisesta.

Julkaisemista säännellään kunnianloukkausta ja yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä koskevilla säännöksillä. Säännökset perustuvat yksityiselämän suojaamiseen, josta poikkeaminen edellyttää asian jonkinasteista yhteiskunnallista tai yleistä merkittävyyttä. Rikossäännösten lisäksi julkaisutoimintaan liittyvistä velvoitteista on säädetty sananvapauslaissa, jota sovelletaan pääsääntöisesti vain tiedotusvälineisiin. Tiedotusvälineillä on myös vapaaehtoisuuteen perustuva itsesääntelyelin Julkisen sanan neuvosto, joka valvoo esimerkiksi journalistin ohjeiden noudattamista.

Todistajat tai asiantuntijat eivät OK 17:50:n nojalla saa olla asian käsittelyssä paikalla enempää, kuin asian käsittely vaatii. Säännöksen tarkoituksena on turvata todistelun autenttisuutta pyrkimällä estämään muiden käsittelyssä kuultavien henkilöiden kertomuksia vaikuttamasta todistajan tai asiantuntijan kertomukseen. Edellä mainittu säännös on nykyisellään menettänyt jossain määrin merkitystään, sillä tiedotusvälineet toteuttavat yleisöä kiinnostavissa tapauksissa kirjoitettua live seuranta, jonka lisäksi myös salissa olevilla henkilöillä on mahdollisuus viestiä salin tapahtumista. Mikäli OK 17:50:n tarkoituksen toteutumista halutaan lujittaa, on se mahdollista joko kieltämällä lähtökohtaisesti tekniset viestimiseen kykenevät laitteet kokonaan, tai vaihtoehtoisesti antamalla tuomioistuimen puheenjohtajalle määräysvaltaa teknisten laitteiden käyttöä koskien oikeudenkäynnin aikana. Jälkimmäinen ratkaisu laajentaisi nykyisellään vain taltiointiin kohdistuvaa määräysvaltaa. mutta sen toteuttamisessa valvonta muodostuisi hankalaksi ja tehottomaksi, sillä elektronisilla laitteilla on mahdollista viestiä ja taltioida varsin huomaamattomasti. Laitteiden käytön kieltäminen ilman erillistä lupaa taas tehostaisi OK 17:50:n tarkoituksen toteutumisen lisäksi mahdollisuuksia valvoa myös luvatonta tallentamista, kun laitteita saisi pitää esillä vain hyväksyttävästä syystä.

Arvioitaessa oikeudenkäynnin luvattoman tallentamisen kriminalisoimista, on ensinnäkin pohdittava sitä, kuinka suuri yleisestävä ja ohjaava vaikutus kriminalisoinnilla voidaan saavuttaa. Luvaton tallentaminen on jo nykyisellään YTJulkL:n nojalla kiellettyä, ja osaltaan heikentää kriminalisoinnin tehoa. Toisekseen on arvioitava, voidaanko kriminalisoinnilla riittävästi suojata oikeushyvä, eli tässä tapauksessa lähtökohtaisesti yksityiselämän suojaa, kun otetaan huomioon, ettei läheskään kaikilla oikeudenkäynneissä käsiteltävillä asioilla ole vahvaa yhteyttä yksityiselämään, vaan yksityiselämän suojan merkitys korostuu erityisesti rikosasioissa. Nykylainsäädännössä oikeudenkäynnin valokuvaus ja videokuvaus voi tulla salakatseluna rangaistavaksi vain yleisöltä suljetuissa tiloissa, ja äänittämisen osalta merkitystä on sillä seikalla, että voiko puhuja olettaa tallentamista tekevän henkilön kuulevan hänen puhettaan. Salakuuntelu ja salakatselu eivät siten lähtökohtaisesti tule sovellettaviksi oikeudenkäynnin luvattonta tallentamista koskevissa tapauksissa, ja luvattoman tallentamisen kriminalisointi tarkoittaisi siten merkittävää suojattavan yksityiselämän piirin laajennusta verrattuna nykyiseen rikoslakiin.

Oikeudenkäynnistä tehdyn tallenteen julkaiseminen pääsääntöisesti loukkaa yksityiselämän suojaa enemmän kuin itse tallentaminen. Tallentaminen kriminalisointi ”varmuuden vuoksi” mahdollisen julkaisu- tai levittämisteon estämiseksi ei ole perusteltu ratkaisu jo tekojen eriävyyden vuoksi. Toisekseen jo nykyiselläänkin rikoslaissa yksityiselämää loukkaava tiedon, vihjauksen tai kuvan levittäminen on rangaistavaa.

Oikeudenkäynnin tallentamista koskevassa keskustelussa korostuvat perusoikeuksien roolit. Oikeudenkäynnin tallentamisella ja julkaisemisella on nähtävissä laajassa kuvassa yhteiskunnan kannalta etuja oikeudenkäynnin julkisuuden, ja sitä kautta oikeudenkäytön läpinäkyvyyden, kontrolloitavuuden ja sivistävän vaikutuksen kannalta. Toisaalta yksityiselämä ja yksityisyys ovat yksilölle kuuluvia olennaisia oikeuksia, joiden turvaaminen on modernissa yhteiskunnassa ensiarvoisen tärkeää. Nyky-yhteiskunnassa tekniikan kehitys on tehnyt tiedon tallentamisesta ja välityksestä helpompaa kuin koskaan, ja myös lainsäädännön tulisi mukautua tähän kehitykseen. On selvää, että tarvitaan nykyistä yksityiskohtaisempaa sääntelyä, ja se miten sääntelyä muutetaan, on viime kädessä kiinni perusoikeuksien liitettyjen arvojen punnitsemisesta.